

Bart Pattyn (red.)

Emile
Durkheim

DE ZELFDODING

acco

ÉMILE DURKHEIM
DE ZELFDODING

SOCIALE WETENSCHAPPEN KLASSIEK
NR. 9

Onder leiding van
Lieven Vandekerckhove

Redactiecomité

Karel Dobbelaere, Mark Elchardus, Frans Lammertyn,
Jef C. Verhoeven, Jan Vranken, Walter Weyns

Deze uitgave verschijnt ook als :
Tijdschrift voor Sociologie

1993 (14), Bijzonder nummer 1

Bart Pattyn (red.)

Émile Durkheim

De zelfdoding

Acco Leuven / Amersfoort

Eerste druk : 1993

S .179.00.0
32 011 3023

Gepubliceerd door Uitgeverij Acco, Tiensestraat 134-136, 3000 Leuven (België)

Uitlevering voor Nederland : Centraal Boekhuis bv, Culemborg

Omslagontwerp : Joris Pollers

Het boek *Le suicide. Étude de sociologie* verscheen voor het eerst in 1897 (Paris, Félix Alcan). Deze synopsis is gebaseerd op de tweede uitgave van 1912 (Paris, Félix Alcan) en de tiende druk van de nieuwe editie van 1930 : (Quadrige, 19) Paris, PUF, 1989 (Copyright Presses Universitaires de France, Paris).

© Synopsis : Acco (Academische Coöperatief c.v.), Leuven (België)

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by mimeograph, film or any other means without permission in writing from the publisher.

D/1993/0543/183

NUGI 652

ISBN 90-334-3023-1

Inhoud

Verantwoording	7
DE ZELFDODING	
Woord vooraf bij de uitgave van 1912	9
Inleiding	11
<i>Eerste boek</i>	
DE NIET-SOCIALE FACTOREN	17
<i>Hoofdstuk 1</i> – Suïcide en psychopathie	17
<i>Hoofdstuk 2</i> – Suïcide en de normale psychische condities: het ras en de erfelijkheid	22
<i>Hoofdstuk 3</i> – Suïcide en klimatologische factoren	25
<i>Hoofdstuk 4</i> – De imitatie	28
<i>Tweede boek</i>	
SOCIALE OORZAKEN EN SOCIALE TYPES	33
<i>Hoofdstuk 1</i> – Methode om ze te onderscheiden	33
<i>Hoofdstuk 2</i> – De egoïstische suïcide	35
<i>Hoofdstuk 3</i> – De egoïstische suïcide (vervolg)	40
<i>Hoofdstuk 4</i> – De altruïstische suïcide	49
<i>Hoofdstuk 5</i> – De anomische suïcide	53
<i>Hoofdstuk 6</i> – Verschijningsvorm van de verschillende types suïcide op individueel niveau	65
<i>Derde boek</i>	
OVER SUÏCIDE ALS SOCIAAL FENOMEEN IN HET ALGEMEEN	71
<i>Hoofdstuk 1</i> – Het sociaal element van de suïcide	71
<i>Hoofdstuk 2</i> – Het verband tussen suïcide en andere sociale fenomenen	79
<i>Hoofdstuk 3</i> – Praktische gevolgtrekkingen	88

Verantwoording

Het initiatief om een bibliotheek op te zetten van belangrijke sociaal-wetenschappelijke teksten onder synoptische vorm, is erop gericht, sociale-wetenschappers en al wie geïnteresseerd is in een goed begrip van het gemeenschapsleven, beter vertrouwd te maken met de klassieke auteurs uit onze disciplines. Want hoewel de klassieken uitdrukkelijk behandeld worden aan de universiteiten, worden ze slechts beperkt gelezen door jonge intellectuelen; en eenmaal de opleiding achter de rug, is de uitdaging van zulke lectuur veelal te groot om er, zonder professionele druk, nog eens echt werk van te maken. Het is nu juist om de stap naar de lectuur van de klassieken te vergemakkelijken, dat we van een reeks klassieke teksten een synopsis publiceren. Dit wil zeggen dat we een aantal teksten, die een fundamenteel inzicht in de organisatie van de samenleving formuleren en die daarom een plaats innemen in de geschiedenis van de sociale wetenschappen of zulke plaats aan het verwerven zijn, binnen handbereik brengen door er een Nederlandstalige adaptatie van te maken. Zulke adaptatie of synopsis is geen vertaling van het oorspronkelijke werk, maar een samenvattende reproductie. De adaptatie geeft op de eerste plaats een getrouwe weergave van de *gedachtengang* die in het oorspronkelijke werk ontwikkeld werd; het is daarvoor niet nodig dit werk integraal te vertalen. We volgen de redenering van het begin tot het einde door de auteur het essentiële van zijn verhaal nòg eens te laten vertellen, maar dan onder verkorte vorm en in onze eigen taal.

Hoewel het dus de bedoeling is om bij het adapteren de oorspronkelijke tekst zo getrouw mogelijk te volgen, impliceert het samenvattend omzetten van deze tekst onvermijdelijk een zekere interpretatiemarge van de kant van de adaptator. Deze moet inderdaad van alinea tot alinea beslissen hoe hij zijn dubbele taak zal uitvoeren om enerzijds zo dicht mogelijk bij de tekst te blijven, die hij adapteert, en om er anderzijds slechts het essentiële van naar voor te brengen.

Om deze reden zal geen enkele synopsis een letterlijke verwoording brengen — of beter: alléén maar een letterlijke verwoording — van het ideeëngoed zoals dit oorspronkelijk werd uitgedrukt, maar zal elke synopsis een continue en getrouwe samenvatting van dit ideeëngoed presenteren.

Lieven Vandekerckhove

Woord vooraf

bij de uitgave van 1912

De sociologie is in de mode. Was het woord een tiental jaren geleden zo goed als onbekend, tegenwoordig verschijnen er steeds meer studies met deze naam in de titel. De resultaten van het sociologisch onderzoek zijn echter niet in verhouding met het aantal publikaties. Vooruitgang maken betekent immers wetmatigheden ontdekken en nieuwe feiten aan het licht brengen waardoor de wetenschappelijke vraagstelling kan evolueren. Daar is men tot op heden nauwelijks in geslaagd, omdat men de problemen die men bestudeert, te weinig afbakent. De huidige sociologen bestuderen graag briljante algemeenheden waarbij ze tal van problemen aansnijden zonder er één voldoende uit te diepen. Zo bekoren ze misschien het grote publiek; ze brengen echter geen objectieve onderzoeksresultaten aan het licht. In plaats van hun hypothesen te bewijzen, kunnen ze die enkel illustreren aan de hand van voorbeelden. Alleen onderzoeksresultaten, echter, hebben een objectief karakter en ontsnappen aan de vooroordelen van de auteur; en alleen objectiviteit garandeert continuïteit in het wetenschappelijk bedrijf. Voorliggende studie is een voorbeeld van een onderzoek waarin het onderwerp nauwkeurig wordt afgebakend, waarin gezocht wordt naar wetmatigheden en waarin de bevindingen zoveel mogelijk worden bewezen.

Het is niet omdat men zijn onderzoek zorgvuldig afbakent, dat men niet kan komen tot brede inzichten. Algemene vraagstukken worden niet louter en alleen door algemeenheden opgehelderd. In deze studie wordt op basis van een onderzoek over suïcide kennis verworven over het huwelijk, het weduwschap, de familie, de religieuze gemeenschappen, e.d., die — zo we ons niet vergissen — ons méér leert dan de gangbare theorieën van de moralisten die zich over het wezen en de voorwaarden van bovengenoemde instellingen bezinnen. In deze studie krijgen we immers meer zicht op de oorzaken van de malaise die de actuele Europese gemeenschappen kenmerkt, en worden er enkele remedies gesuggereerd. De wijze waarop de suïcide zich manifesteert, drukt immers de collectieve tendensen uit die zich in de actuele gemeenschappen voordoen.

In deze studie vindt de methode die elders (*Les règles de la méthode sociologique*, 1895) werd omschreven, haar concrete toepassing. Deze methode berust op het principe dat sociale feiten moeten worden bestudeerd als objecten, meer bepaald als realiteiten die buiten het individu om bestaan. Hoewel deze bewering de belangrijkste is, is het precies deze vooronderstelling die het meest wordt aangevochten. Indien er niets reëel zou bestaan buiten het individuele om, zou

het sociologisch onderzoek geen voorwerp hebben. Dan zouden het huwelijk, de familie, de religieuze gemeenschappen en dergelijke, enkel op basis van individuele behoeften zijn ontstaan. Deze instituties op zich zouden voor het wetenschappelijk onderzoek niet interessant zijn, gezien ze dan slechts een oppervlakkige en toevallige veruitwendiging zouden zijn van de individuele natuur.

Het zal bij het doornemen van deze studie evenwel steeds moeilijker worden zich van de indruk te ontdoen dat een persoon wordt gedomineerd door een morele realiteit die hem overstijgt, met name de collectieve realiteit. Als men bedenkt dat elke bevolkingsgroep een specifiek suïdecijfer eigen is; dat dit cijfer constanter is dan het globale sterftcijfer, en dat, als het evolueert, het wijzigt met een coëfficiënt die eigen is aan deze bevolkingsgroep; dat deze wijziging een ritme volgt die het sociale leven weerspiegelt en dat huwelijk, scheiding, familieleven, religieuze gemeenschapsvorming en legerdienst het suïdecijfer volgens specifieke wetten beïnvloedt; als men dat alles bedenkt, dan beschouwt men deze toestanden en instellingen niet langer als ideële creaties, maar gaat men ze zien als reële, levende en werkdadige krachten. Men zal tot de overtuiging komen dat het niet het individu is, die deze krachten vorm geeft, maar dat het eerder andersom is. Men zal ook begrijpen dat het voorwerp van de sociologie objectieve feiten betreft.

Inleiding

I. Het begrip 'suicide' wordt vaak gebruikt, toch is de omschrijving ervan niet evident. Om misverstanden te voorkomen en goede vergelijkingen mogelijk te maken, is een nauwkeurige definitie noodzakelijk. Het wetenschappelijk onderzoek veronderstelt een strikte omschrijving van het soort overlijden dat hier wordt bedoeld.

Suicide onderscheidt zich van andere vormen van overlijden doordat ze het resultaat is van een daad die door het slachtoffer zelf werd gesteld. De wijze waarop dit gebeurt, is van minder belang. Over het algemeen stelt men zich de zelfdoding voor als een positieve, gewelddadige handeling, hoewel een zuiver negatieve handeling voldoende kan zijn, bij voorbeeld wanneer men weigert voedsel tot zich te nemen. Daarenboven kan men ook een handeling, waarvan men weet dat ze onvermijdelijk tot de eigen dood aanleiding geeft, suicide noemen. Dat is bij voorbeeld het geval wanneer de martelaar een daad stelt waarvan hij weet dat ze onontkoombaar tot terechtstelling leidt. Daarom kan men elk overlijden waarbij een positieve of negatieve handeling die rechtstreeks of onrechtstreeks tot de eigen dood aanleiding geeft, suicide noemen.

Deze definitie is echter onvolledig. Ze maakt geen onderscheid tussen de dood van iemand die hallucineert en door een open raam tuimelt omdat hij dacht dat hij zich op het gelijkvloers bevond, en de zelfdoding van iemand die bij zijn verstand is. Men kan daarom aan de definitie toevoegen dat er slechts van suicide sprake is als het slachtoffer wist wat er zou gebeuren. Ook na deze correctie worden door deze definitie een aantal feiten bijeengebracht die men niet zo maar onder dezelfde noemer kan brengen. Een soldaat die in de bres springt voor zijn kameraden en weet dat dit zijn dood betekent, de zakenman die de schande van een faling niet wil ondergaan en er daarom een einde aan maakt, of de martelaar die sterft voor zijn geloof: men kan zich afvragen of men deze feiten moet opvatten als zelfdoding, vermits deze mensen niet de dood zelf zoeken maar ze enkel als onvermijdelijk beschouwen. Doch als men de intentie van het slachtoffer in de definitie wil opnemen, moet men beseffen dat men een moeilijk observeerbaar gegeven in rekening brengt. Om arbitraire uitsluiting te vermijden, blijven we daarom bij deze definitie: *Men noemt suicide alle vormen van overlijden die rechtstreeks of onrechtstreeks het gevolg zijn van een positieve of negatieve handeling die gesteld werd door het slachtoffer zelf, dat zich bewust was van de gevolgen van zijn daad.*

Deze definitie heeft niet alleen het voordeel willekeur te vermijden, maar stelt ons ook in staat het aandeel van dit soort handelingen in het morele leven te bepalen. In tegenstelling tot wat men gewoonlijk aanneemt, is suïcide geen geïsoleerde handeling, onafhankelijk van andere gedragingen. Suïcides zijn extreme vormen van méér gebruikelijke praktijken. Het verschil tussen iemand die er zeer bewust een einde aan maakt en iemand die zich doodwerkt, is niet méér dan gradueel. Ook al is het methodisch belangrijk een onderscheid tussen beide soorten handelingen te maken, toch is het goed zich van deze continuïteit bewust te blijven.

II. Als suïcide een individuele aangelegenheid is, waarom is ze dan interessant voor de sociologie? Als ze immers het resultaat is van strikt persoonlijke motieven, kan ze alleen het voorwerp zijn van een psychologische studie. Voor het ogenblik hoeven we nog niet aan te tonen in welke mate en onder welke voorwaarden een sociologische benadering van de suïcide verantwoord is. Het is echter een feit dat men een ander, niet-individueel aspect van de suïcide kan onderzoeken. In plaats van elke suïcide te bestuderen als een geïsoleerd fenomeen, kan men de suïcides die in een bepaalde gemeenschap en in een bepaalde periode voorkomen, samengenomen bestuderen. Het geheel maakt een nieuw feit uit, van een eigen orde en met een eigen 'individualiteit' en natuur. Het blijkt immers dat het aantal suïcides dat in een bepaalde gemeenschap wordt gepleegd binnen een beperkte periode, onveranderlijk blijft. Het aantal suïcides van een bepaald jaar zal ongeveer gelijk zijn aan het aantal suïcides van het jaar daarop. Het is waar dat in de meeste Europese landen in 1848 het aantal suïcides daalde, maar dit is een uitzondering. Op langere termijn zijn de veranderingen meer uitgesproken. De wijzigingen van het aantal suïcides volgen de sociale veranderingen van de gemeenschap. Ze verlopen niet geleidelijk, maar bruusk en in opgaande lijn. Plots, na een aantal jaren te hebben geschommeld, stijgt het cijfer en na een aarzeling in de tegenovergestelde richting, bevestigt zich de tendens. Dat komt omdat elk sociaal-evenwichtsverlies tijd nodig heeft om al zijn consequenties door te zetten. De evolutie van suïcide bestaat uit afzonderlijke, elkaar opeenvolgende golfbewegingen die opkomen, halt houden en opnieuw opkomen. Een eerste golfbeweging ontwikkelde zich over Europa na de gebeurtenissen van 1848. Een tweede na de oorlog van 1866 in Duitsland. In Frankrijk was het iets vroeger en in Engeland was het rond 1868 na de economische revolutie. Na de oorlog van 1870 doet zich een nieuwe stijging voor.

Beschavingen blijken dus op elk moment in een bepaalde mate 'vatbaar' voor zelfdoding. Deze vatbaarheid kan men nauwkeurig meten door het aantal suïcides in verhouding te brengen met het bevolkingscijfer. We noemen deze verhouding het suïcidecijfer. Het wordt berekend op een miljoen of op honderdduizend inwoners.

TABEL I

*Het constant blijven van de suïcide in de voornaamste landen van Europa
(in absolute cijfers)*

Jaar	Frankrijk	Pruisen	Engeland	Saxen	Beieren	Denemarken
1841	2814	1630		290		337
1842	2866	1598		318		317
1843	3020	1720		420		301
1844	2973	1575		335	244	285
1845	3082	1700		338	250	290
1846	3102	1707		373	220	376
1847	(3647)	(1852)		377	217	345
1848	(3301)	(1649)		398	215	(305)
1849	3583	(1527)		(328)	(189)	337
1850	3596	1736		390	250	340
1851	3598	1809		402	260	401
1852	3676	2073		530	226	426
1853	3415	1942		431	263	419
1854	3700	2198		547	318	363
1855	3810	2351		568	307	399
1856	4189	2377		550	318	426
1857	3967	2038	1349	485	286	427
1858	3903	2126	1275	491	329	457
1859	3899	2146	1248	507	387	451
1860	4050	2105	1365	548	339	468
1861	4454	2185	1347	(643)		
1862	4770	2112	1317	557		
1863	4613	2374	1315	643		
1864	4521	2203	1340	(545)		411
1865	4946	2361	1392	619		451
1866	5119	2485	1329	704	410	443
1867	5011	3625	1316	752	471	469
1868	(5547)	3658	1508	800	453	498
1869	5114	3544	1588	710	425	462
1870		3270	1554			486
1871		3135	1495			
1872		3467	1514			

Het suïcidecijfer is constanter dan de demografische gegevens. Het sterftcijfer varieert over het algemeen veel sterker. Binnen eenzelfde gemeenschap vertoont het suïcidecijfer weinig verandering, maar dit beeld verandert volledig als men een vergelijking maakt tussen verschillende gemeenschappen. Het suïcidecijfer is klaarblijkelijk eigen aan de groep waarin het wordt berekend. De vatbaarheid voor suïcide is voor elke gemeenschap specifiek. Ook wanneer het suïcidecijfer

over een langere periode evolueert, blijven de verschillen tussen de gemeenschappen onveranderd. Elke gemeenschap heeft een eigen coëfficiënt waarmee haar suïcidecijfer evolueert.

TABEL II

De variaties van het suïdecijfer en deze van het sterftecijfer onderling vergeleken (in Frankrijk)

	Jaar	suïcides op 100.000 inwoners	Overlijdens op 1000 inwoners	De verhouding van het suïcide- en sterftecijfer per jaar ten opzichte van het suïcide- en sterftecijfer per periode (waarbij het gemiddelde teruggebracht werd op 100).	
				Suïcides	Overlijdens
Periode 41-46	1841	8,2	23,2	96	101,7
	1842	8,3	24,0	97	105,2
	1843	8,7	23,1	102	101,3
	1844	8,5	22,1	100	96,9
	1845	8,8	21,1	103,5	92,9
	1846	8,7	23,2	102,3	101,7
Periode 49-55	1849	10,0	27,3	98,9	113,2
	1850	10,1	21,4	100	88,7
	1851	10,0	22,3	98,9	92,5
	1852	10,5	22,5	103,8	93,3
	1853	9,4	22,0	93	91,2
	1854	10,2	27,4	100,9	113,6
	1855	10,5	25,9	103	107,4
Periode 56-60	1856	11,6	23,1	103,5	97
	1857	10,9	23,7	97,3	99,3
	1858	10,7	24,1	95,5	101,2
	1859	11,1	26,8	99,1	112,6
	1860	11,9	21,4	106	89,9

Het suïdecijfer is de uitdrukking van een eigensoortige en specifieke orde van feiten. Gezien het suïdecijfer in functie van sommige factoren constant blijft en in functie van andere varieert, moet het worden bepaald door specifieke eigenschappen die zich, ondanks de telkens wisselende omstandigheden, gezamenlijk manifesteren. In deze variaties komt de individualiteit van deze eigenschappen aan het licht. De statistische gegevens getuigen op die manier van de suïcidale tendens die zich in elke gemeenschap voordoet. Of de vatbaarheid voor zelfdoding een gesteldheid is van een collectieve ziel of slechts de uitdrukking is van

de som van individuele omstandigheden, moeten we voorlopig in het midden laten. Hoe men de voorgaande vraag ook beantwoordt, in elke gemeenschap benemen zich een bepaald aantal mensen vrijwillig het leven.

TABEL III
*suïdecijfer op 1 miljoen inwoners
in de verschillende Europese landen*

	Perioden			Cijfers van de rangorde		
	1866-70	1871-75	1874-78	1866-70	1871-75	1874-78
Italië	30	35	38	1	1	1
België	66	69	78	2	3	4
Engeland	67	66	69	3	2	2
Noorwegen	76	73	71	4	4	3
Oostenrijk	78	94	130	5	7	7
Zweden	85	81	91	6	5	5
Beieren	90	91	100	7	6	6
Frankrijk	135	150	160	8	9	9
Pruisen	142	134	152	9	8	8
Denemarken	277	258	255	10	10	10
Saxen	293	267	334	11	11	11

Het is niet de bedoeling een zo volledig mogelijke inventaris te maken van de omstandigheden die tot het ontstaan van particuliere vormen van suïcide aanleiding geven. We willen enkel nagaan welke factoren het suïdecijfer beïnvloeden. Dit is niet hetzelfde. Er zijn immers omstandigheden die in een individueel geval tot suïcide aanleiding geven, maar toch geen verklaring kunnen bieden voor het variëren of het constant blijven van het suïdecijfer.

De oorzaken van de suïcide kan men onderverdelen in sociale en niet-sociale oorzaken. In het eerste deel van de studie onderzoeken we of er niet-sociale oorzaken zijn die instaan voor de variabiliteit van het suïdecijfer. In het tweede deel omschrijven we de sociale oorzaken. Daarna gaan we dieper in op de aard van de sociale oorzaken, de wijze waarop ze hun effect bewerkstelligen en hun relatie met individuele gesteltenissen bij suïcide. Ten slotte zullen we kunnen omschrijven waaruit de sociale tendens tot suïcide bestaat en wat de relatie is van deze tendens met andere sociale feiten.

Eerste boek

DE NIET-SOCIALE FACTOREN

*Hoofdstuk 1*Suïcide en psychopathie¹

Er zijn twee soorten niet-sociale oorzaken waaraan men een invloed op het suïdecijfer kan toeschrijven, met name deze die te maken hebben met organisch-psychische disposities en deze die uitgaan van het fysisch milieu. Om na te gaan of deze oorzaken effectief bestaan, moet men onderzoeken of het suïdecijfer verband houdt met de individuele constitutie van de leden van de gemeenschap waarin dit suïdecijfer wordt berekend, of nagaan of het suïdecijfer wordt beïnvloed door kosmische factoren.

I. Er zijn ziekten waarvan het aantal gevallen per jaar binnen een gegeven gemeenschap constant blijft, en waarvan het gemiddelde aantal per gemeenschap varieert. Het zijn de psychische stoornissen. Als er reden is om suïcide onder de psychische stoornissen te rekenen, dan kan suïcide worden beschouwd als een zuiver individuele aangelegenheid en niet als een sociaal fenomeen².

Esquirol, Falret, Moreau de Tours en Bourdin beweerden dat suïcide het resultaat is van een psychische stoornis. Deze stelling kan op twee manieren verdedigd worden. Ofwel neemt men aan dat suïcide een ziekte is op zich, ofwel ziet men in suïcide een episode van één of meerdere ziekten. Vooral de tweede bewering is moeilijk te verifiëren. Men kan moeilijk een inventaris maken van alle gevallen van zelfdoding en nagaan wat hun verband is met psychische stoornissen.

1. N.v. B.P.: Psychopathie wordt hier gebruikt in de brede betekenis van het woord. In deze context gaat het over elke vorm van psychisch lijden en niet enkel over anomalieën van temperament of karakter waardoor iemand ongeschikt of gevaarlijk is voor de samenleving. Om verwarring te vermijden hebben we *état psychopathique* en *folie* vertaald met de toen ongebruikelijke term 'psychische stoornis'.

2. Tenminste in de mate dat een psychische stoornis zelf een zuiver individuele aangelegenheid is. In realiteit is ze gedeeltelijk een sociaal verschijnsel. We komen daar later op terug.

nissen. En zelfs wanneer men erin slaagt een aantal voorbeelden te geven, kan men daaruit nooit besluiten dat er tussen deze fenomenen een wetenschappelijk verband bestaat. De eerste bewering kan men gemakkelijker op zijn waarde testen. De vraag is echter of er een vorm van suïcide-krankzinnigheid bestaat.

II. Als suïcide een psychische ziekte is, moet het gaan om een monomanie³, een stoornis die zich beperkt tot één enkel deelgebied van de menselijke geest, want als suïcide als psychische ziekte meerdere domeinen betreft, is het niet begrijpelijk waarom de ziekte genoemd wordt naar één van zijn veruitwendigingen.

Een monomanie is een ziekte waarbij het bewustzijn helemaal gezond is behalve op één domein. Dat domein kan ofwel deel uitmaken van het passioneel leven of kadert in het psychisch voorstellingsstelsel. De monomanie kan bijvoorbeeld bestaan uit een onredelijk verlangen om te drinken, te stelen of te schelden. Lange tijd werd het bestaan van monomanieën niet in twijfel getrokken. Men leerde dat de menselijke geest bestond uit afzonderlijke faculteiten en afzonderlijke functies die normaal samenwerken doch elk afzonderlijk ziek kunnen zijn. Omdat een mens verstandig kan zijn zonder dat hij wilskrachtig is en gevoelig kan zijn zonder dat hij intelligent is, zou het verstandelijk vermogen ziek kunnen zijn zonder dat de sensitiviteit wordt geraakt, en omgekeerd. Tegenwoordig heeft men deze opvatting verlaten. De klinische ervaring leert dat er geen ziektebeelden vóórkomen waarin slechts één functie gestoord is. Wanneer er één faculteit is gekwetst, zijn de andere dat over het algemeen ook. Onafhankelijk van de particuliere manifestatie vertonen de zogenaamde monomanen een algemene ziekelijke gesteltnis waarvan de afwijkende verlangens en voorstellingen oppervlakkige en tijdelijke uitdrukkingen zijn. De onderlinge verwevenheid van de menselijke vermogens is te hecht opdat een ziekte één van de instanties kan raken, zonder de andere te verstoren.

Als er geen monomanie bestaat, kan er ook geen suïcide-monomanie bestaan.

III. Is het niet mogelijk dat men zich suïcideert in een toestand van krankzinnigheid? suïcide komt inderdaad vaak voor bij een psychische stoornis, maar dat betekent nog niet dat zij nooit zou vóórkomen bij gezonde mensen. Krankzinnigen vertonen eigenschappen die specifiek zijn voor hun stoornis en eigenschappen die ze gemeen hebben met normale mensen. Waarom zou men nu de suïcidale neiging klasseren onder de eerste reeks kenmerken? De enige manier om hierop een afdoend antwoord te formuleren, bestaat erin de soorten suïcides, die door krankzinnigen worden gepleegd, te klasseren.

3. N.v. B.P.: Dit begrip kadert in de 19de eeuwse psychiatrische classificatie waarbij een onderscheid werd gemaakt tussen totale en partiële stoornissen, de zogenaamde monomanieën (zoals cleptomanie, pyromanie, e.d.)

1. *Maniakale suïcide*. — Deze suïcide houdt verband met hallucinaties of delirante opvattingen. De zieke slaat de hand aan zichzelf om te ontsnappen aan een gevaar, een ingebeelde schuld of om tegemoet te komen aan een aan hem geopenbaard mysterieus systeem. Kenmerkend voor deze toestand zijn de extreme opeenvolgingen van ideeën en gevoelens die zonder ophouden opkomen en verdwijnen. De hallucinatie of het delirium dat het individu doet besluiten zichzelf te vernietigen, kan dan ook op elk moment opnieuw verdwijnen.

2. *Melancholische suïcide*. — Deze is verbonden met een diepe depressie en een overdreven groot verdriet. De zieke vindt geen plezier meer in het leven en heeft geen gezonde relaties meer met zijn omgeving. Hij verlangt alleen te zijn en te sterven. In deze categorie wordt de suïcide langdurig voorbereid.

3. *Obsessionele suïcide*. — De persoon wordt geobsedeerd door de gedachte zichzelf van kant te maken, ook al weet hij dat hij daarvoor geen enkele reden kan geven. Het gaat om een streving die analoog is aan de behoefte om te stelen, te doden of iets in brand te steken. Omdat het subject zich rekenschap geeft van de absurditeit van zijn verlangen, probeert hij er zich aanvankelijk tegen te verzetten. Kenmerkend voor deze gevoelstoestand is de angst.

4. *Impulsieve of automatische suïcide*. — Deze suïcide is het resultaat van een plotse onweerstaanbare drang. In deze gevallen kan het zien van een mes of een wandeling langs een afgrond, een voldoende aanleiding zijn om zich van kant te maken. Wanneer men het slachtoffer bij een mislukte poging ondervraagt, blijkt deze geen duidelijk motief te hebben.

Samenvattend kan men stellen dat psychiatrische patiënten die zich suïcideren daar geen enkel ernstig motief voor hebben. Ofwel beelden ze zich allerlei redenen in, ofwel hebben ze geen redenen. Gezien een groot aantal suïcides wordt gepleegd met een duidelijk motief, kan men stellen dat niet elke suïcidant een krankzinnige is. Het onderscheid tussen de zelfdoding van een psychisch gestoorde en de zelfdoding van een gezond persoon ligt in de meeste gevallen voor de hand. Alleen wat betreft de melancholische suïcide is dit onderscheid minder uitgesproken, omdat de meeste mensen die zich suïcideren over het algemeen depressief zijn. De norm voor het onderscheid is de objectiviteit van het motief. De psychische stoornis is echter geen noodzakelijke voorwaarde voor suïcide. Daarom kunnen psychische stoornissen geen verklaring bieden voor de maatschappelijke vatbaarheid voor suïcide.

IV. Er bestaat echter een brede ruimte tussen de psychische stoornis en mentale evenwichtigheid. Tussenin bevinden zich een hele reeks anomalieën die men

globaal onder de term neurasthenie⁴ onderbrengt. In hoeverre hebben deze aandoeningen met suïcide te maken?

Neurasthenie is een rudimentaire vorm van psychische stoornis. Deze vorm van menselijk leed wordt algemeen toegeschreven aan een te hoge spanning van het zenuwstelsel. De intensiteit van de spanning die pijn veroorzaakt, verschilt van individu tot individu. Sommige individuen kunnen meer spanning verdragen dan andere. Voor een neuroticus is elke hevige impressie pijnlijk en elke beweging vermoeiend. Maar niet alleen de gevoeligheid voor pijn neemt toe, ook de genotsgevoeligheid is groter. De neuroticus kan geamuseerd worden door schijnbaar onbelangrijke dingen. Omdat alles veel excessiever op hem inwerkt, vlucht hij soms de wereld en zoekt hij de eenzaamheid op. Wanneer hij dan toch verplicht is onder de mensen te komen, kan dit bij hem de idee doen opkomen om er een eind aan te maken.

Er zijn ook nog andere factoren die het bestaan van de neuroticus bedreigen. Door de extreme gevoeligheid van zijn zenuwstelsel zijn zijn ideeën en gevoelens voortdurend in een onstabiel evenwicht. Gezien de minste impressie bij hem een abnormale uitwerking heeft, wordt zijn mentale organisatie telkens opnieuw overhoop gehaald, en kan zijn mentale ingesteldheid nooit een vaste vorm aannemen. Leven is op een aangepaste manier reageren op externe prikkelingen, en deze harmonische toestand kan zich pas vestigen in de loop van de tijd en op basis van gewoonte. Ze is het produkt van gissen en missen over vele generaties heen. Een deel van deze verworvenheden wordt erfelijk overgedragen, een ander deel wordt binnen de gemeenschap doorgegeven. Indien we elk op zich deze manier van reageren volledig opnieuw zouden moeten ontwikkelen, zouden we nooit naar behoren kunnen functioneren. Deze stabiliteit is niet alleen noodzakelijk in onze betrekkingen met het fysisch milieu, maar ook met het sociale milieu. Een individu kan zich slechts in een gemeenschap handhaven als hij over een welbepaalde mentale en morele constitutie beschikt. Het is precies dit dat bij de neuroticus ontbreekt. De voortdurende schokken die hij doormaakt, verplichten hem voortdurend op een geïmproviseerde manier te reageren. Hij is niet voorbereid om de problemen die van buitenaf komen op een bevredigende manier te beantwoorden. Hoe rigider een sociaal systeem, hoe moeilijker het voor een neuroticus is om erin te leven.

Hoe sterk bepaalt de neurasthenie het suïdecijfer? Om dit te weten te komen, kan men nagaan of het aantal neurotici varieert met het aantal suïcides.

4. N.v. B.P.: Het begrip neurasthenie verwijst naar ziektebeelden die niet meteen een opname in een psychiatrische instelling veronderstellen. Het gaat om mensen die bij voorbeeld hypochondrische, dwangneurotische of hysterische klachten hebben, zonder dat ze hierbij hun plaats in de gemeenschap moeten opgeven. Het onderscheid tussen zware stoornissen, de psychosen en de minder zware stoornissen, neurosen, wordt nog steeds gemaakt, hoewel men deze laatste minder dan in Durkheims tijd, in verband zal brengen met aandoeningen van het zenuwstelsel.

Jammer genoeg beschikken we niet over dergelijk cijfermateriaal. We doen daarom beroep op een kunstgreep. Aangezien psychische stoornissen slechts een zwaardere vorm zijn van neurasthenie, kan men zonder ernstige kans op fout nagaan hoe het suïdecijfer varieert in functie van het aantal psychische stoornissen. Meteen weten we ook hoe de krankzinnigheid zich tot het suïdecijfer verhoudt.

1. In de psychiatrische ziekenhuizen zijn méér vrouwen dan mannen opgenomen. Men zou dit kunnen verklaren door erop te wijzen dat het sterftecijfer van mannen die zijn opgenomen, hoger is. In ieder geval zijn mannen niet méér psychisch gestoord dan vrouwen. Er suïcideren zich echter drie maal méér mannen dan vrouwen.

2. In Duitsland zijn joden gemiddeld méér psychisch gestoord dan protestanten en katholieken. Er zijn evenwel veel minder suïcides onder joden dan onder protestanten en katholieken.

3. Suïcide komt méér voor op latere leeftijd dan op vroege leeftijd. Bij krankzinnigheid is het andersom.

4. Er is geen verband tussen de suïdecijfers en de cijfers van psychisch gestoorde op nationaal vlak.

5. Suïcide neemt toe, krankzinnigheid ook. In primitieve stammen echter komen weinig psychische stoornissen voor, terwijl er veel suïcides vóórkomen.

Er bestaat dus geen verband tussen psychische stoornissen en het suïdecijfer. De neurasthenie kan misschien aanleiding geven tot suïcide, maar doet dit niet noodzakelijk. Zo kan een neuroticus om aan de drukte van het leven te ontsnappen, een teruggetrokken intellectueel leven gaan leiden. Hij kan een nuttige functie uitoefenen, waardoor de vooruitgang kan worden bevorderd, gezien hij openstaat voor nieuwigheden. Aan de neurasthene dispositie kan door de sociale omgeving vorm gegeven worden. Dat zou verklaren waarom er een onderscheid bestaat tussen de Russische en de Franse melancholie in de literatuur.

V. Een andere niet-sociale oorzaak voor de variabiliteit van het suïdecijfer kan worden gezocht in alcoholisme. Reeds op het eerste gezicht lijkt deze hypothese weinig waarschijnlijk daar suïcide typisch is voor de hogere klassen, terwijl alcoholisme typisch is voor de lagere klassen. Wie een vergelijking maakt tussen de kaart van Frankrijk waarop de departementen zijn gearceerd in functie van het alcoholgebruik, en de kaart van Frankrijk waarop de departementen zijn gearceerd in functie van het aantal suïcides per honderdduizend inwoners, ziet geen verband. Er bestaat ook geen verband tussen het aantal psychische stoornissen die aan alcohol worden toegeschreven en het suïdecijfer. Hetzelfde geldt ook voor de andere Europese landen.

Hoofdstuk 2

Suicide en de normale psychische condities: het ras en de erfelijkheid

Het kan zijn dat suicide afhankelijk is van de constitutie van het individu. Het is namelijk mogelijk dat er individuele factoren bestaan die een neiging tot suicide creëren zonder dat deze met een pervertering van het zenuwstelsel te maken hebben. Dat zou bij voorbeeld het geval zijn indien elk ras werd gekenmerkt door een specifieke dispositie tot suicide.

I. Wat is echter een ras? Er bestaan zowel in het algemeen taalgebruik als onder antropologen verschillende definities van dit begrip. M. de Quatrefages omschrijft ras als: 'het geheel van op elkaar lijkende individuen die behoren tot dezelfde soort en die de karakteristieken van een primitieve variëteit overdragen door seksuele voortplanting'. Het concept kan dan wel zorgvuldig omschreven zijn, men vindt geen groepen die eraan beantwoorden. Als men ras definieert op basis van de noties gelijkenis en verwantschap, kan men het begrip wel betrekken in zijn onderzoek. Men moet er zich dan echter wel van bewust zijn dat men door deze definiëring het begrip ras verbreedt. In plaats van over de eigenlijke primitieve menselijke rassen te spreken, heeft men het over alle groepen waarvan de leden op elkaar lijken en onderling verwant zijn. Het is uitsluitend in dit verband dat men kan spreken over een Latijns ras, een Angelsaksisch ras of een Germaans ras. In de moderne geschiedenis heeft alleen de verbrede term betekenis. De fundamentele rassen hebben zich immers in de veelheid van volkeren en in de smeltkroes van de geschiedenis onderling vermengd en hebben hun individualiteit verloren. De eigenlijke rassen zijn alleen nog interessant voor paleontologen, en de actuele groepen die men vandaag met deze term benoemt, zijn eerder volkeren of gemeenschappen van volkeren, broeders méér door beschaving dan door bloed. Wanneer men 'ras' op deze manier opvat, gaat dit begrip over in het begrip 'nationaliteit'.

II. Laat ons intussen toch aannemen dat er in Europa enkele karakteristieke typen bestaan die men omwille van een aantal gemeenschappelijke eigenschappen onderling kan onderscheiden, en aan de hand waarvan men de volkeren kan

indelen. Laat ons overeenkomen deze groepen 'rassen' te noemen. Morselli onderscheidt er vier: *het Germaanse ras* dat vier varianten omvat: Duitsers, Skandinaven, Angelsaksers en Vlamingen; *het Keltisch-Romeins ras* waaronder Belgen, Fransen, Italianen en Spanjaarden; *het Slavische ras* en *het Oeral-Altische ras*. Indien nu binnen eenzelfde volk de suïcidogene tendens dezelfde is, is er reden om aan te nemen dat de vatbaarheid voor zelfdoding een kenmerk is van een ras. De Slaven blijken zich zeer weinig te suïcideren behalve in Boheмиë en Moravië. Binnen het Keltisch-Romeinse ras is het suïcidecijfer in Frankrijk 150 (op 1 miljoen) tegen 30 in Italië en nog minder in Spanje. Ook onder de Germaanse volkeren is er geen homogeniteit. De Vlamingen hebben een suïcidecijfer van 50, de Angelsaksen 70, de Skandinaven en Denen 268, de Noren 74,5 en de Zweden 84. In Duitsland zelf is het suïcidecijfer algemeen hoog. Er is echter geen reden om aan te nemen dat men dit moet toeschrijven aan het Duitse ras. Duitsers die in Oostenrijk wonen, suïcideren zich niet méér dan de Oostenrijkers uit dat gebied. Ook het suïcidecijfer van Duitsers die in Frankrijk wonen, is niet hoger dan het algemene suïcidecijfer voor dit gebied. Als men echter het religieuze lidmaatschap in rekening brengt, is dit verschil wel heel beduidend, wat erop wijst dat het suïcidecijfer eerder door beschavingsfactoren wordt beïnvloed dan door het behoren tot een bepaald ras.

III. Een andere vraag is of suïcide erfelijk bepaald is. Behalve om haar verband met de voorgaande kwestie is de vraag ook op zich interessant. Indien immers de tendens om zich te suïcideren erfelijk bepaald zou zijn, dan zou het suïcidecijfer verband moeten houden met een organische toestand.

Wat bedoelt men echter wanneer men zegt dat suïcide erfelijk bepaald is? Als men bedoelt dat kinderen van suïcidanten, de stemming van hun ouders hebben overgeërfd zodat ze in dezelfde omstandigheden hetzelfde zullen doen, dan heeft men het niet over de erfelijkheid van de zelfdoding op zich, maar wel over de erfelijkheid van een stemming die tot zelfdoding aanleiding kan geven. Erfelijkheid is in die gevallen geen voldoende voorwaarde voor suïcide. In het voorgaande hoofdstuk werd trouwens aangetoond dat het verband tussen neurotische stemmingen en suïcide twijfelachtig is.

Sommige onderzoekers hebben erop gewezen dat er psychologische mechanismen bestaan die niet overeenkomen met neurasthenie en die erfelijk worden overgedragen. Om dit aan te tonen hebben onder andere Gall en Esquirol van een aantal families de stamboom gereconstrueerd. De meest frappante voorbeelden betreffen families waar bijna alle verwanten suïcidepogingen ondernamen of zich effectief suïcideerden. Deze familiale gebeurtenissen kunnen echter aan meerdere oorzaken worden toegeschreven. Het kan zijn dat de suïcidale neiging in deze families verband hield met een gemeenschappelijk temperament. Men kan trouwens veel van dergelijke voorvallen citeren; daarmee heeft men nog niet aangetoond wat het aandeel is van de erfelijkheid in het geheel van mogelijke oorzaken.

De weinige objectieve cijfers over de verhouding tussen suïcide en erfelijkheid zijn tegenstrijdig. Dr. Luys vond dat er op de families van 39 psychiatrische patiënten die tot suïcide geneigd waren, slechts 1 familie was waar zich ook een suïcidale tendens voordeed. Brierre de Boismont telde er 11 op 265 en Cazauvielh 13 op 60. Al deze observaties zijn gedaan door psychiaters. Nu zijn van alle ziekten psychische stoornissen het meest erfelijk bepaald. Vermits de gegevens werden verzameld op basis van psychiatrische patiënten, is het niet duidelijk of individuele suïcidale neiging in families waar een suïcidale tendens bestaat, berust op een onafhankelijk mechanisme of eerder een symptoom is van een erfelijke psychische stoornis. De observaties geven ook geen informatie over de suïcide die géén verband houdt met psychische stoornissen.

Er zijn meerdere redenen die een verklaring kunnen bieden voor een gemeenschappelijke suïcidale neiging onder verwanten. Soms suïcideert men zich omdat men, door nauwe betrokkenheid op een geval van zelfdoding, zich dezelfde geneigdheid eigen maakt. Suïcide heeft immers een zekere aanstekelijkheid of besmettelijkheid. Het is niet toevallig dat deze aanstekelijkheid het meest vóórkomt in families waarin veel psychische moeilijkheden zijn. Individuen met psychische moeilijkheden zijn veel gemakkelijker beïnvloedbaar door suggestie en hypnose. De herinnering of het spektakel van het tragisch einde van een naaste wordt in deze gezinnen gemakkelijk een bron van obsessie of onweersstaanbare impuls. Deze oorzaak kan ook een verklaring bieden voor de gelijkvormigheid van de wijze waarop men zich suïcideert binnen deze gezinnen. De leden van de familie maken immers vaak op dezelfde manier een einde aan hun leven, en het gebeurt vaak dat ze dit doen wanneer ze dezelfde leeftijd hebben bereikt. Besmettelijkheid is ook de enige verklaringsgrond voor het kort na elkaar vóórkomen van identieke suïcides van mensen die niet verwant zijn.

Observaties van gevallen die de erfelijkheidshypothese ondersteunen, kunnen zonder moeite door andere oorzaken verklaard worden. Er zijn daarenboven statistische gegevens beschikbaar die deze hypothese ondermijnen. Indien suïcide organisch-psychisch werd veroorzaakt, zou de spreiding van suïcide over beide seksen moeten gelijk zijn. Welnu, dit is niet het geval. Het aantal vrouwen dat zich suïcideert, is beduidend lager dan het aantal mannen. Daarenboven zou de suïcidogene neiging minstens vóór of rond de periode van de puberteit moeten doorbreken indien deze neiging erfelijk bepaald was, zoals ook bij andere erfelijke ziekten gebeurt. Het blijkt echter dat kinderen en jonge adolescenten zich zeer zelden suïcideren.

Ongetwijfeld is suïcide slechts mogelijk als de constitutie van het individu het toelaat. De individuele aanleg geeft echter op zich een onvoldoende verklaring voor de variaties van het suïdecijfer.

Hoofdstuk 3

Suïcide en klimatologische factoren

Als individuele factoren geen voldoende verklaring geven voor het suïdecijfer, betekent dit nog niet dat men suïcide aan sociale oorzaken moet toeschrijven. Het is mogelijk dat het suïdecijfer afhankelijk is van klimatologische factoren.

I. De meeste suïcides komen vóór in Centraal-Europa, namelijk in het gebied tussen de zevenenveertigste en de vijfenzeventigste breedtegraad en tussen de twintigste en de veertigste lengtegraad, een gebied met een gematigd klimaat. Morselli leidde daaruit af, zij het met enige aarzeling, dat er een verband bestaat tussen suïcide en gematigde klimatologische omstandigheden. Deze stelling is niet evident. In de antieke tijd kwamen de meeste suïcides vóór in een niet-gematigd klimaat, namelijk in Rome en Indië. Wanneer men trouwens de kaart van Europa bekijkt, ziet men dat de meeste mensen zich suïcideren in de omgeving van Parijs, en in de omgeving van Saxon en Pruisen. Dit zijn gebieden met een grote bevolkingsdichtheid en dat wijst eerder op een sociale dan op een klimatologische oorzakelijkheid.

II. Misschien is de seizoensgebonden temperatuur van belang. Spontaan zou men denken dat de suïdefrequentie in de herfst het grootst is, wanneer de hemel somberder wordt en de temperatuur begint te dalen. De trieste aanblik van de natuur zou aanzetten tot tobben, depressie of melancholie. Reeds Montesquieu beschouwde de mistige en koude landen als de plaatsten waar het meest suïcide vóórkomt. De statistieken spreken deze hypothese tegen. Het is niet in de winter of in de herfst, maar in de lente dat het meest mensen zich het leven benemen. In bijna alle landen van Europa valt het maximum aantal suïcides in de zomermaanden en het minimum aantal in de winter. Op basis van deze observaties zijn sommige onderzoekers van de hypothese uitgegaan dat de temperatuur op de hersenen inwerkt waardoor er zich een suïcidale tendens ontwikkelt. Ferri ging ervan uit dat enerzijds warmte de prikkelbaarheid van het zenuwstelsel doet toenemen en dat er anderzijds tijdens de zomermaanden minder voedsel nodig is om de lichaamstemperatuur op peil te houden; daarom zou er een overschot van beschikbare energie vrijkomen die een andere uitweg zoekt. Deze energie zou zich vertalen in gewelddadige acties zoals moord en

suicide. Ook psychische stoornissen zouden zich in deze seizoenen het meest manifesteren. Deze theorie, die om haar eenvoud verleidelijk is, lijkt op het eerste gezicht een aantal feiten te kunnen verklaren. Tussen temperatuur en suicide zou een rechtstreeks verband bestaan.

III. Deze theorie gaat uit van een zeer aanvechtbare opvatting over suicide. Ze veronderstelt dat suicide wordt voorafgegaan door overexcitatie en dat aan deze toestand slechts een einde kan komen door een krachtingspanning. Vooreerst worden in werkelijkheid de meeste suicides gepleegd in depressieve toestand. Verder is het onmogelijk dat temperatuur bij iedereen dezelfde invloed uitoefent. Heeft ze bij sommigen een stimulerend effect, bij anderen heeft ze dat niet. Kan het verband tussen de wisseling van de seizoenen en het suïdecijfer ook niet op een andere manier worden verklaard?

Een aantal observaties pleiten voor een rechtstreeks verband. Tijdens de expedities in Egypte zou het suïdecijfer in het Franse leger toegenomen zijn. Er zijn ook verhalen bekend van zeelui die onder invloed van de evenaarszon zichzelf van kant maakten. Men gelooft ook dat de sirocco suicide stimuleert. Anderzijds kan men, als men een rechtstreeks verband aanvaardt, niet verklaren waarom er in de lente méér suicides vóórkomen dan in de herfst, terwijl de temperatuur in beide seizoenen ongeveer gelijk is. Het suïdecijfer stijgt vanaf januari tot juni, waarna het opnieuw daalt. Het hoogste suïdecijfer valt niet in augustus, hoewel dit de warmste maand is; en het laagste valt niet in de koudste maand, december, maar in januari. Tussen de maanden waarin de gemiddelde temperatuur overeenkomt, zoals september-april, kan het suïdecijfer sterk verschillen. Omgekeerd, de maanden met eenzelfde suïdecijfer verschillen vaak in gemiddelde temperatuur. Daarenboven hebben landen waarin de temperatuur gemiddeld hoger is dan in andere landen, geen hoger suïdecijfer. Italië bij voorbeeld heeft een suïdecijfer dat vijf maal lager is dan dat van Frankrijk.

Volgens Lombroso is het niet de temperatuur op zich die de suïcidale neiging veroorzaakt, maar wel het aankomen van de eerste warmte. Maar ook deze theorie is niet verzoenbaar met de bestaande statistische gegevens. De suicide-curve moet door andere factoren worden bepaald.

IV. In de maanden waarin de suïdefrequentie toeneemt, worden de dagen langer. Dit parallellisme is nagenoeg perfect. Er moet een relatie tussen beide fenomenen bestaan. Verder blijkt dat zich de meeste suicides voordoen in de late voormiddag en in de vroege namiddag. Men kan deze feiten best verklaren als men rekening houdt met de intensiteit van het sociale leven. Zelfdoding komt het meest overdag voor, met name op de momenten waarop het meest zaken worden gedaan en het meest sociale interactie plaatsgrijpt. Dat verklaart waarom men zich over de middag, wanneer het sociale leven onderbroken wordt, minder suïcideert. In Parijs valt deze onderbreking tussen 11 en 12, en op het platte land tussen 12 en 2; en dit verschil weerspiegelt zich effectief in de statistische gege-

vens over het uur waarop men zich suïcideert. Deze hypothese kan ook verklaren waarom vrouwen minder suïcide plegen in de week en méér op zondag. De zondag is immers het moment waarop de vrouw méér participeert aan het sociale leven.

Nu weten we nog niet waarom er méér suïcide vóórkomt wanneer de dagen het langst zijn. Wellicht heeft ook dit te maken met het feit dat het sociale leven het meest intens is gedurende de lente en de zomer. De winter is zowel op de buiten als in de stad een periode van rust. De cijfers tonen dat de financiële omzet en het transport in de zomer het omvangrijkst zijn. Het verschil tussen de winter en de zomer is op het platteland meer uitgesproken, wat ook weerspiegeld is in het suïdecijfer.

De klimatologische omstandigheden hebben geen directe invloed op het suïdecijfer. Als de klimatologische factoren parallel lopen met het suïdecijfer, dan is dit omdat er een verband bestaat tussen de weersomstandigheden en de toename van het sociale leven. Er is wel een indirect verband tussen de intensiteit van het sociale leven en het suïdecijfer. Later zal blijken hoe we dit verband moeten interpreteren.

Hoofdstuk 4

De imitatie

Er is nog een laatste psychologische factor waarvan we willen onderzoeken of deze het suïdecijfer beïnvloedt, namelijk de imitatie. Imitatie is een zuiver psychologische aangelegenheid. Men kan dit afleiden uit het feit dat er tussen personen die elkaar navolgen, helemaal geen sociale band hoeft te bestaan. Navolging veronderstelt geen onderlinge solidariteit en de imitatie op zich heeft ook geen verbindend effect. Tussen personen die elkaar imiteren, bestaat er niet noodzakelijk een morele of intellectuele gemeenschappelijkheid, ze zijn niet noodzakelijk op elkaar aangewezen voor wederzijds dienstbetoon en ze spreken niet noodzakelijk dezelfde taal. Na het imitatieproces ontstaat er ook geen grotere wederzijdse betrokkenheid. Het proces waarbij we onze soortgenoten nadoen, is van hetzelfde genre als het spontaan nabootsen van natuurlijke geluiden, vormen en bewegingen. Aangezien men deze soort processen niet sociaal noemt, hoeft men de eerste soort ook niet sociaal te noemen. De imitatie vindt zijn oorsprong in sommige eigenschappen van ons voorstellingsvermogen die niet sociaal beïnvloed worden. Als bewezen is dat het suïdecijfer door imitatie wordt beïnvloed, kan men zeggen dat er individuele factoren zijn die verantwoordelijk zijn voor de variabiliteit van het suïdecijfer.

I. Vóór we de feiten onderzoeken, moeten we de begrippen preciseren. Al te vaak worden redeneringen onklaar door terminologische verwarring. Drie soorten feiten worden met de term 'imitatie' aangeduid:

1. Het gebeurt dat in de schoot van een gemeenschap waarvan alle elementen onderworpen zijn aan dezelfde mobiliserende principes, de individuele opvattingen gelijkvormig worden, zodat iedereen eensgezind gaat denken. Men heeft de term 'imitatie' vaak gebruikt om het geheel van handelingen te benoemen dat uit deze verstandhouding resulteert. Het woord karakteriseert in deze context de staat waarin zich het bewustzijn van de verschillende individuen bevindt en de wijze waarop deze individuen op elkaar inspelen, waardoor er zich een nieuwe werkelijkheid vormt. Imitatie wordt hier begrepen als de nabootsing van iedereen door iedereen. De meest typerende voorbeelden daarvan zijn de woelige bijeenkomsten in de steden en de grote scènes in de revoluties. In deze situaties ziet men best hoe individuen elkaar onderling beïnvloeden door hun gedrag.

2. Men heeft dezelfde term ook gebruikt als aanduiding van de drang om deel uit te maken van een gemeenschap. Om erbij te horen, gaan mensen zich de manieren van denken en handelen eigen maken die rond hen gemeengoed zijn. Het is in die zin dat men de mode volgt en gebruiken overneemt. Gezien juridische en morele voorschriften kunnen begrepen worden als ingewortelde, particuliere en nauwkeurig omschreven gewoonten, kan ook het moreel handelen worden beschouwd als navolging. Men heeft een onderscheid gemaakt tussen het imiteren van de mode en het imiteren van gebruiken, naargelang het onze tijdgenoten, dan wel onze voorouders betreft.

3. Tenslotte verwijst de term 'imitatie' ook naar het navolgen van een activiteit die we meegemaakt hebben of waarvan we gehoord hebben. Imiteren is hier niet het resultaat van een bewuste overweging, doch onnadenkend kopiëren. De aanblik van een gebeuren determineert automatische handelingen. Wanneer iemand lacht, weent of van ontroering de krop in de keel krijgt, gaan de omstanders automatisch ook lachen, wenen of even slikken.

De drie bovenstaande omschrijvingen van het begrip imitatie zijn onderling zeer verschillend. De eerste omschrijving mag niet worden verward met de twee volgende. Het tot stand komen van een algemene verstandhouding veronderstelt geen herhaling, doch een synthese die berust op verschillende oorsprongen en die leidt tot een eigensoortig gegeven.

Laat ons dieper ingaan op het fenomeen dat in de eerste begripsomschrijving werd weergegeven. Een groep mensen wordt op dezelfde manier en door dezelfde omstandigheden geaffecteerd en de individuen die zich hebben verzameld, ondervinden dat ze onderling unaniem reageren, althans voor zover de tekens overeenkomen waarmee ze hun gevoelens veruitwendigen. Wat gebeurt er nadien? Elkeen vormt zich een beeld van hoe de mensen zich rondom hem voelen. Er ontstaan voorstellingen op basis van de belevenissen die zich op verschillende plaatsen in de massa voordoen. Tot hiertoe is er nog geen sprake van iets dat men imitatie kan noemen. Er is enkel sprake van zintuiglijke waarneming, en daarna van indrukken die in niets verschillen van deze die te maken hebben met ons contact met uitwendige objecten. Wat gebeurt er daarna? De voorstellingen die zich in gemeenschap vormen zullen zich binnen het individuele bewustzijn onderling combineren en zich verbinden met persoonlijke voorstellingen. Op die manier ontstaat er een eigensoortige entiteit die men niet meer kan gelijkstellen met de persoonlijke bewustzijnsinhouden. Deze combinatie kan men moeilijk het resultaat van imitatie noemen, anders zou men elke intellectuele operatie waarbij twee of meerdere individuen op elkaar inspelen een imitatieproces moeten noemen. In plaats van imitatie kan men in dit geval beter spreken van een creatie, want het proces resulteert uiteindelijk in iets nieuws.

Men zal misschien opmerken dat deze soort creatie enkel bestaat in het doen toenemen van de intensiteit van het oorspronkelijke gegeven. Een kwantitatieve verandering kan echter de basis vormen voor iets nieuws. Wanneer de kwantiteit

van iets verandert, verandert meteen ook de kwaliteit. De wijze waarop mensen elkaar kunnen beïnvloeden kan een vergadering van gelijkmoedige burgers omvormen tot een te duchten monster. Als men ooit de ongelukkige term imitatie koos om dit fenomeen te karakteriseren, dan is dat ongetwijfeld omdat men dacht dat elk individueel gevoel zich vormt naar het voorbeeld van een ander. In werkelijkheid zijn er geen modellen en geen kopieën. Er is iets dat zich opdringt. Een aantal gesteldheden voegen zich samen in de schoot van een omvatende gesteldheid, namelijk de collectieve gesteldheid.

Men zou in deze context inderdaad met recht spreken over imitatie indien massa's altijd geïnspireerd zouden zijn door een volksmenner. Is dit echter wel het geval? Is het niet veeleer omgekeerd? Leiders zijn doorgaans het produkt van de massa, eerder dan ze zelf tot massavorming aanleiding geven.

De tweede omschrijving van het begrip imitatie verschilt van de eerste omdat er in het tweede geval wel duidelijk sprake is van reproductie. Wanneer men de mode volgt of een gebruik respecteert, dan doet men immers wat anderen doen of hebben gedaan. Maar de reproductie waarvan sprake, is geen automatisme. Het is vooreerst het resultaat van een sympathie die er ons toe brengt onze medbroeders niet voor het hoofd te stoten om beter van hun diensten te kunnen gebruik maken; verder ook van een zeker respect dat ons inspireert om in te stemmen met een aantal collectieve gebruiken en opvattingen; en tenslotte van een directe of indirecte groepsdruk die zich keert tegen elke dissidente houding. In deze omstandigheden wordt de handeling niet hernomen omwille van de handeling zelf, maar omdat ze ons werd opgelegd of omdat ze ons nuttig lijkt. Handelen uit respect of uit vrees voor de publieke opinie is geen imitatie. Het verschil tussen imitatie in strikte zin en het volgen van een modetrend is dat er in het eerste geval niet wordt nagedacht, terwijl er hiervoor in het tweede geval wel ruimte bestaat. Imitatie veronderstelt een zekere besmetting. Een morele handeling kan geen imitatieve handeling zijn omdat ze berust op instemming en medewerking. Het is iets anders 'gemeenschappelijk te voelen' of 'zich verplicht te voelen tegenover een gezagvolle handeling' dan zich 'automatisch' overgeven aan de navolging van een voorbeeld.

Als we de invloed van imitatie op de suicide willen nagaan, dan gebruiken we de term in de derde betekenis van het woord, namelijk imitatie als automatische navolging. Als men het woord in een ruimere betekenis gebruikt, leert het ons niets meer. Het duidt alleen aan dat wat we hernemen, niet nieuw is, zonder inzicht te brengen in de mogelijke reden van deze reproductie. Het begrip imitatie is onbruikbaar om het complexe proces te beschrijven dat collectieve gevoelens tot stand brengt. Ook onze omschrijving van dit proces (die we gaven naar aanleiding van de eerste betekenis die men — ten onrechte — aan het begrip imitatie toekent) bleef hypothetisch en algemeen⁵.

5. Het moet gezegd worden dat we zelf slechts een vaag begrip hebben van de manier

Alleen in de derde betekenis van het woord kan imitatie worden omschreven als een strikt psychologische factor. In de andere gevallen wordt eerder verwezen naar sociale factoren.

II. Er zijn gevallen bekend waarbij mensen zich op een zeer gelijkaardige manier van het leven hebben beroofd. Men suïcideerde zich bij voorbeeld in hetzelfde hotel of men hing zich op aan dezelfde boom. In vele van deze gevallen lijkt er onder de betrokkenen een zekere consensus over de uitkomst te hebben bestaan. Men moet een zorgvuldig onderscheid maken tussen morele epidemieën en morele aanstekelijkheid. Epidemie is een sociaal fenomeen, terwijl aanstekelijkheid uitsluitend bestaat uit een individuele overname van een gedraging van een ander individu. Heeft imitatie in de derde betekenis van het woord een invloed op het suïdecijfer?

III. Als imitatie een invloed uitoefent op het suïdecijfer, moet men dit geografisch kunnen nagaan, bij voorbeeld aan de hand van de overeenkomst tussen een karakteristiek suïdecijfer van een bepaalde streek en het suïdecijfer van de naburige streek. Op het eerste gezicht blijkt dit ook het geval te zijn; een groot aantal streken hebben een gelijklopend suïdecijfer. Dit parallellisme kan echter ook worden toegeschreven aan sociale factoren. Om zeker te zijn dat het parallellisme tussen suïdecijfers van naburige streken berust op imitatie, moet de situatie aan enkele voorwaarden voldoen. Vooreerst moet er een duidelijk model voorhanden zijn dat geïmiteerd kan worden, meer bepaald een plaats waar veel suïcides gebeuren. Verder moet de streek, die model staat, een regionaal belang hebben, zodat ze in het gezichtsveld van de omstreken ligt. Aan deze situatie voldoen de hoofdsteden. Men kan dus verwachten dat in de streken rond de hoofdsteden veel suïcides vóórkomen. Deze verwachting lijkt te worden ingelost wanneer men een kaart van Frankrijk bekijkt die per departement wordt ingekleurd naargelang het kenmerkende suïdecijfer. Wanneer echter de kaart per arrondissement wordt ingekleurd, worden de verwachtingen helemaal tegengesproken. Het blijkt dat de gedetailleerde kaart geen concentrische patronen vertoont rond eventuele suïcidehaarden. De geografische variaties zijn nooit geleidelijk, doch bruusk. Ze vallen samen met de grenzen tussen sociale groe-

waarop de collectieve gesteldheid tot stand komt. Op welke manier de combinaties waaruit de collectieve entiteit bestaat, vorm krijgen, welke elementen in dit proces betrokken zijn, op welke manier de dominante constellatie gestalte krijgt, al deze vragen zijn veel te complex om door zuivere introspectie te kunnen worden beantwoord. Er zijn een heel aantal observaties voor nodig die nog niet beschikbaar zijn. We weten nauwelijks volgens welke wetten de psychische inhouden zich binnen eenzelfde bewustzijn onderling combineren, laat staan dat we zouden weten hoe dit proces zich in een groep zou voltrekken. Onze eigen verklaringen zijn vaak slechts metaforen. Bovengenoemde uitleg is dan ook niet bedoeld als exact, we hebben enkel willen laten zien dat het in deze context over heel wat anders gaat dan over imitatie.

pen. Wie een kaart van Duitsland bekijkt, ziet dat de Rijnprovincie, Beieren en Posnië zeer weinig suïcides kennen. Het zijn de enige provincies waar de katholieken de meerderheid vormen. Wordt in sommige individuele gevallen suïcide gepleegd op basis van aanstekelijkheid, men kan niet zeggen dat imitatie het globale suïcidecijfer beïnvloedt.

IV. Op zich genomen is imitatie niet in staat het suïcidecijfer te beïnvloeden. De predispositie om zich te laden leiden, wordt slechts effectief wanneer ze wordt versterkt door andere factoren. Deze bijkomende factoren zijn van sociale aard. Zo komen er vaak veel suïcides voor in gevangenissen en in het leger. Een voorbeeldhandeling en de neiging om deze te imiteren creëren de gelegenheid maar zijn geen bewerkende oorzaak.

Imitatie kan, in beperkte kring, de herhaling van een beperkt aantal ideeën en activiteiten bewerkstelligen. Ze kan echter nooit zo ingrijpende gevolgen hebben dat ze de ziel van de collectiviteit beïnvloedt. Voorgaand onderzoek toont daarom aan dat de theorie waarin men ervan uitgaat dat het collectieve leven berust op imitatie, ongefundeerd is. Een particuliere innovatie kan de collectieve gesteldheid, waar de gemeenschap quasi unaniem aan houdt en die doorgaans op een jarenlange traditie berust, niet wijzigen. Hoe zou een individu een gemeenschap kunnen vormen naar zijn beeld? Het is gewoon ondenkbaar dat een sociaal feit een gegeneraliseerd individueel feit zou zijn.

Tweede boek

SOCIALE OORZAKEN EN SOCIALE TYPES

Hoofdstuk I

Methode om ze te onderscheiden

I. Er bestaat in elke sociale groep een specifieke tendens tot zelfdoding, een tendens die men niet kan verklaren op basis van organisch-psychische of fysische oorzaken. De specificiteit van de tendens tot zelfdoding moet bijgevolg aan sociale oorzaken worden toegeschreven. Vóór we daar dieper op ingaan, moeten we ons afvragen of het gaat om één of meerdere sociale oorzaken. Om dit uit te zoeken, kan men de verschillende types suïcides vergelijken en klasseren naargelang hun oorzaken. Dat is echter praktisch onhaalbaar omdat er weinig individuele gegevens beschikbaar zijn om een vergelijking te maken tussen de verschillende types van zelfdoding. Maar er is ook een andere weg. Men kan rechtstreeks zoeken naar de oorzaken van de suïcide en op basis van deze bevindingen verschillende types in kaart brengen. Voor onze studie lijkt deze methode het meest geschikt. Wij stellen immers de vraag aan de orde, in functie van welke factoren het suïcidecijfer varieert.

II. Hoe komt men echter de sociale oorzaken van suïcide op het spoor? Men zou het proces verbaal van iedere suïcide kunnen nagaan en de hierin toegeschreven oorzaken samennemen. De officiële vaststellingen schieten echter vaak tekort en zijn door de band onbetrouwbaar. De interpretatie van de redenen die tot een suïcide aanleiding geven, is trouwens erg moeilijk. De statistiek van de motieven van de suïcide geeft alleen een beeld van hoe de publieke opinie spontaan over de oorzaken van suïcide denkt. Dat kan men opmaken uit de volgende bevinding. Tussen 1856 en 1878 nam het aantal suïcides in Frankrijk met 40% toe en in Saxon nam het suïcidecijfer tussen 1854 en 1880 zelfs met 100% toe. Dat het suïcidecijfer zo sterk toenam, kan niet toevallig zijn. Er moet één of andere oorzaak voor te vinden zijn. De vaststellingen in de officiële documenten geven evenwel dezelfde oorzaken in dezelfde onderlinge verhouding

als de jaren die aan deze plotse stijgingen voorafgingen. De statistieken van de officiële verslagen tonen ook niet dat er een verschil bestaat in de motivatie tot suïcide tussen verschillende beroepsbeoefenaars, terwijl nochtans de redenen waarom bij voorbeeld landbouwers zich van het leven benemen, verschillen van de motieven van beoefenaars van een vrij beroep.

Het is altijd moeilijk de oorzaak van een verschijnsel te achterhalen, maar de motieven van de menselijke wilsbeslissing ontcijferen, is ongetwijfeld het moeilijkst. Wellicht is het daarom dat de officiële vaststellingen onzuiver zijn. Zodra men onder de gebeurtenissen die aan een suïcide voorafgingen, enkele voorvallen leert kennen die gewoonlijk worden beschouwd als desastreus, vindt men het niet nodig nog verder te zoeken. Het volstaat dat iemand geld verloor, moeilijkheden in de familie kende of een glaasje teveel dronk, en men schrijft de suïcide toe aan economische teleurstelling, huiselijk leed of dronkenschap.

Laten we ons onmiddellijk concentreren op sociale gesteltnissen zoals de godsdienstige groepsvorming, het familieleven, en de politieke en professionele situatie, en nagaan of deze fenomenen het suïdecijfer beïnvloeden. In een tweede beweging kunnen we dan nagaan hoe de sociale oorzaken zich individualiseren.

Hoofdstuk 2

De egoïstische suïcide

Laat ons eerst nagaan hoe de verschillende religies het suïcidecijfer beïnvloeden. I. In katholieke landen komen beduidend minder suïcides voor dan in protestantse landen. Het suïcidecijfer van Spanje, Italië en Portugal verhoudt zich tot dat van Pruisen, Saxen en Denemarken als 58 tegen 190⁶. Om te vermijden dat de vergelijking door economische factoren wordt vertekend, is het beter de suïcidecijfers binnen één en hetzelfde land te bestuderen. Een overzicht van de suïcidecijfers in de verschillende Duitse staten geeft het volgende beeld: in 1874 was het suïcidecijfer in Beieren 90, in Pruisen 133, in Baden 156, in Wurtemberg 162 en in Saxen 300. Beieren is de staat met het meest katholieken. Wanneer men van de individuele suïcidegevallen nagaat welke religieuze overtuiging de persoon was toegedaan, bekomt men de resultaten samengebracht in tabel IV.

TABEL IV⁷

*suïcidecijfer in verschillende landen
per religieuze overtuiging (per 1000.000 inwoners)*

		Protestanten	Katholieken	Joden	vastgesteld door
Oostenrijk	1852-59	76,5	51,3	20,7	Wagner
	1849-55	159,9	49,6	46,4	Id.
Pruisen	1869-72	187	69	96	Morselli
	1890	240	100	180	Prinzig
Baden	1852-62	139	117	87	Legoyt
	1870-74	171	136,7	124	Morselli
	1878-88	242	170	210	Prinzig
Beieren	1844-56	135,4	49,1	150,9	Morselli
	1884-91	224	94	193	Prinzig
	1846-60	113,5	77,9	65,6	Wagner
Wurtemberg	1873-76	190	120	60	Wijzelf
	1881-90	170	119	142	Id.

6. N.v. B.P.: Het suïcidecijfer is berekend op 1 miljoen inwoners. Verderop in de tekst is dat net zo, tenzij uitdrukkelijk anders vermeld.

7. [In de oorspronkelijke uitgave is dit tabel XVIII.]

Voor Zwitserland komt men tot dezelfde resultaten. Het suïcidecijfer van overwegend katholieke, gemengde en overwegend protestantse kantons is er respectievelijk 86,7 212 en 326,3.

Er is geen uitzondering op de regel. Protestanten suïcideren zich méér dan katholieken. Het blijkt dat joden tot vóór 1870 nóg minder suïcide pleegden dan katholieken.

II. Hoe deze feiten verklaren? Men zou kunnen geneigd zijn het lage suïcidecijfer toe te schrijven aan de minderheidspositie, omdat zowel joden als katholieken vaak een minderheidspositie innemen. Confessies die een minderheid uitmaken, lijken zich, om te kunnen overleven, een strenge controle en een strikte discipline eigen te maken. Maar het blijkt dat in landen die helemaal katholiek zijn, óók zeer weinig suïcides vóórkomen. Men kan de oorzaak ook zoeken in de religieuze systemen zelf, doch zowel volgens de protestantse als volgens de katholieke geloofsleer zou zelfdoding zowel aan deze zijde als aan de andere zijde van het graf worden bestraft. Het enige verschil tussen de protestantse en de katholieke geloofsovertuiging bestaat erin dat bij de protestanten het vrij onderzoek meer getolereerd wordt dan bij de katholieken.

Ongetwijfeld bestaat er ook binnen het catholicisme aandacht voor denken en reflectie, méér dan in het Grieks-Latijns polytheïsme of het joods monotheïsme. Het is immers een idealistische religie. Ze neemt geen vrede met machinale maneuvers, doch maakt aanspraak op een geestelijke beleving. Dit appél op het bewustzijn neemt echter niet weg dat men er stevast aanstuurt op blinde onderwerping. De katholiek aanvaardt zijn geloof zonder voorafgaand onderzoek. Hij kan het zelfs niet aan een geschiedkundige controle onderwerpen, want hij heeft geen toegang tot de oorspronkelijke teksten waarop zijn geloofsovertuiging berust. De katholieke religie wordt gedragen door een ingenieus hiërarchisch systeem dat erin slaagt de traditie onveranderd door te geven. Ieder afwijkend denken wordt er geschuwd als de pest. De protestant daarentegen is de auteur van zijn eigen geloof. Men geeft hem de Schrift en laat hem zelf komen tot een interpretatie. Behalve in Engeland is de clerus nergens hiërarchisch geordend. De vrijheid van onderzoek veruitwendigt zich nog het best in de splitsing van de protestanten in vele onderscheiden groeperingen, in contrast met de ondeelbaarheid van de katholieke Kerk.

De mens is als zodanig niet gericht op het vrij onderzoek. Het onderzoek brengt immers meer pijn dan vreugde. Er moet een reden zijn voor deze intellectuele inspanningen. Het vrij onderzoek is niet voortgekomen uit het protestantisme, hoewel het er een kenmerkende eigenschap van is. Het is het resultaat van een ander gegeven. De behoefte om kennis te verwerven is het resultaat van een toenemende onzekerheid. Indien traditionele geloofsovertuigingen zich onafgebroken met hetzelfde gezag zouden manifesteren, zou niemand eraan denken om ze te bekritisieren. Het is maar omdat ze minder evident zijn geworden dat men de nood heeft gevoeld om de basis te verifiëren waarop ze steunen. De wetenschap creëert geen leegte, ze komt tot stand wanneer ze een reeds bestaande

leegte probeert in te vullen. De wetenschap zal zich verzetten tegen de publieke opinie wanneer deze laatste zich niet meer overtuigend manifesteert. Als de crisis van de traditionele aanspraken niet meer van voorbijgaande aard, doch chronisch is, en de individuen voortdurend hun autonomie willen bevestigen, dan is dat omdat zich nog geen nieuwe opinie heeft gevormd om de verloren gegane opinie te vervangen. Op het ogenblik dat zich een nieuw systeem van geloofsovertuigingen heeft gevestigd dat even onaanvechtbaar overkomt als het vorige, zullen zich geen discussies voordoen. Ideeën die worden gedeeld door de hele gemeenschap ontlene aan deze gemeenschappelijke instemming een gezag dat ze heiligt en boven elke contestatie plaatst. Willen deze ideeën tolerant overkomen, dan moeten ze reeds het voorwerp zijn van een minder volledige instemming, dan moeten ze reeds verzwakt zijn door voorafgaande controversen. Men kan hieruit besluiten dat, ook als het waar is dat het vrij onderzoek schisma's vergrootte, het vrij onderzoek slechts mogelijk werd op het ogenblik dat er zich reeds schisma's voordeden. Het protestantisme hecht méér belang aan individuele reflectie, omdat het minder gemeenschappelijke geloofsovertuigingen kent. Een religieuze gemeenschap kan niet bestaan zonder een collectief credo. Ze vormt een sterkere eenheid naarmate dit credo ruimer is. De religieuze gemeenschap verenigt geen mensen doordat ze een onderling verkeer van goederen en diensten stimuleert. Zij verenigt door iedereen te verbinden aan hetzelfde systeem van opvattingen en zij slaagt daar des te beter in naarmate dit systeem consistenter en uitgebreider is. Hoe méér gedragingen en belevingen een religieus karakter hebben, en bijgevolg onttrokken zijn aan het vrij onderzoek, hoe méér de gedachte aan God in alle momenten van het dagelijkse leven aanwezig is, en hoe méér de individuen gericht zijn op hetzelfde doel. Omgekeerd, hoe méér de overtuigingen binnen een confessionele groep worden toevertrouwd aan particuliere oordelen, hoe méér de gedachte aan God op de achtergrond verdwijnt, en de gemeenschap aan kracht en vitaliteit inboet. We komen tot het volgende besluit. Als er binnen het protestantisme een grotere vatbaarheid voor suicide bestaat, dan is dat omdat ze een Kerk vormt die minder sterk is geïntegreerd dan de katholieke Kerk.

Meteen hebben we een verklaring waarom binnen het jodendom zo weinig suicides voorkomen. De afkeurende houding van het christendom ten aanzien van het jodendom heeft onder de joden een sterke solidariteit gecreëerd. Het feit dat joden werden geconfronteerd met een vijandige mentaliteit en dat ze weinig of geen contact hadden met het grootste deel van de bevolking, heeft hen nader bij elkaar gebracht. Daardoor werd de groep waarvan zij deel uitmaken vitaal, compact en coherent. Individuele afwijkingen werden niet getolereerd. Een bijkomende reden bestaat erin dat de joodse religie, zoals de meeste primitieve religies, gekenmerkt wordt door minitieuze uitgewerkte gedragscodes waarin geen plaats is voor individuele beoordelingen.

III. Enkele feiten bevestigen voorgaande interpretatie.

1. In Engeland komen er in vergelijking met andere protestantse landen zeer weinig suïcides voor. Het suïcidecijfer is er 80, terwijl het in Duitsland per staat schommelt tussen 140 en 400. De Angelsaksische Kerk is echter sterk geïntegreerd. Er worden méér gemeenschappelijke geloofsovertuigingen en gebruiken voorgelaten en het vrij onderzoek is er beperkt. Een hele reeks religieuze verordeningen worden door de wet gesanctioneerd. Daarbij komt dat de Angelsaksische Kerk een strikte hiërarchische orde kent. De clerus is er in vergelijking met andere protestantse landen het sterkst aanwezig. Er is 1 ambtsdrager op 908 gelovigen. In Nederland stelt men het met 1 per 1100, in Denemarken 1 per 1300, in Zwitserland 1 per 1440 en in Duitsland slechts 1 per 1600. In katholieke landen zijn er duidelijk veel meer clerici. In Italië is er 1 per 267 gelovigen, in Spanje 1 per 419, in Portugal 1 per 536, in België 1 per 1050. Hoe levendiger het religieuze leven, hoe méér mensen men nodig heeft om het te leiden.

2. Zin voor vrij onderzoek moet parallel lopen met de behoefte aan onderwijs. Wanneer onberedeneerde geloofsovertuigingen en praktijken hun gezag verliezen, moet men beroep kunnen doen op het eigen inzicht dat in het wetenschappelijk onderzoek zijn summum bereikt. De behoefte om zich te scholen moet bijgevolg bij protestanten groter zijn dan bij katholieken en er moet een verband bestaan tussen onderwijs en suïcide. De hogere klassen zijn in Frankrijk beter wetenschappelijk gevormd dan bij voorbeeld in Duitsland, maar dat is niet het geval voor de lagere klassen. In het schooljaar 1877-'78 genoten er in protestantse landen 957 op duizend kinderen onderwijs. In katholieke landen slechts 667. Dat is 31% minder. In Beieren, de meest katholieke staat in Duitsland, zijn er meest ongeletterden. Er blijkt effectief een verband te bestaan tussen het suïcidecijfer en de behoefte om zich te scholen. In Italië, dat helemaal katholiek is, blijken er méér suïcides vóór te komen in de steden met het grootst aantal geletterde huwelijkspartners. Iets dergelijks doet zich ook voor in Frankrijk. In de provincies waar meest ongeletterde echtgenoten zijn, komen het minst aantal suïcides voor. Een andere aanwijzing voor het verband tussen opleiding en suïcide is het feit dat er méér suïcide vóórkomt in de hogere klassen dan in de lagere klassen, en dat mensen die een vrij beroep uitoefenen zich méér het leven benemen dan mensen met een ander beroep. Mannen suïcideren zich veel minder dan vrouwen. Welnu, vrouwen zijn doorgaans minder geletterd en méér gericht op de traditie. Dat joden sterk vertegenwoordigd zijn aan universiteiten, betekent niet dat hun basisonderwijs sterk ontwikkeld is. Ze kennen evenveel ongeletterden als hun naburige bevolkingsgroepen. Dat ze in het hoger onderwijs sterk presteren, heeft te maken met het feit dat ze zich willen wapenen in de strijd tegen de hen omringende gemeenschap die voor hen een bedreiging vormt.

Er zijn méér suïcides in geschoolde milieus dan in ongeschoolde milieus omdat scholing de verzwakking van de traditionele geloofsovertuigingen in de hand werkt, en aanleiding geeft tot een groter moreel individualisme.

IV. De suïcidefrequentie neemt toe als ook de wetenschap vooruitgang maakt. Er is echter geen oorzakelijk verband tussen beide fenomenen. Beide zijn het resultaat van dezelfde oorzaak, namelijk de desintegratie van de religieuze gemeenschap.

De wetenschap is niet in het leven geroepen om de oude opvattingen te kelderen, want ze is pas ontstaan wanneer de destructie reeds op gang was. Ongetwijfeld, eens ze bestond heeft de wetenschap traditionele gevoelens in vraag gesteld, maar haar aanvallen zouden geen effect gehad hebben indien de traditionele gevoelens sterk gebleven waren. Verre van dat de wetenschap de bron is van het kwaad, is ze de enige remedie waarover we beschikken. Eens de gevestigde geloofsovertuigingen zijn afgedreven, kan men ze niet kunstmatig in stand houden. Alleen de reflectie kan ons de weg in dit leven tonen. We moeten van de redelijkheid ons geweten maken.

De religie blijkt een voor suïcide vrijwarend effect te hebben. Dit effect berust niet op de leerstellige afwijzing van de suïcide. Indien dit immers wél zo zou zijn, wordt het onbegrijpelijk waarom het jodendom, waar het leven na de dood niet wordt gethematiseerd en de suïcide niet uitdrukkelijk wordt verboden, het minst suïcides kent. De religie beschermt de mens tegen de drang om zichzelf van kant te maken omdat ze tot gemeenschapsvorming aanleiding geeft. Deze gemeenschapsvorming berust op de gemeenschappelijkheid van de traditionele en verplichte geloofsovertuigingen en gebruiken onder de getrouwen. Hoe sterker deze geloofsovertuigingen en gebruiken ontwikkeld zijn, des te sterker de eenheid van de religieuze gemeenschap verzekerd is en des te méér de religie tegen suïcide behoedt.

Hoofdstuk 3

De egoïstische suïcide

(vervolg)

Er zijn nog andere gemeenschappen die hetzelfde vrijwarend effect hebben, namelijk de familie en de politieke gemeenschap.

I. Wie de cijfers oppervlakkig bekijkt, zou er kunnen van uitgaan dat ongehuwden zich minder suïcideren dan gehuwden. In Frankrijk bij voorbeeld suïcideerden zich in de periode 1873-78 16.264 gehuwden, tegenover 11.709 ongehuwden. Deze vergelijking is echter bedrieglijk. Vooreerst zijn een groot aantal ongehuwden jonger dan 16. Onder de 16 jaar beneemt men zich zo goed als nooit van het leven (1 tot 2 per miljoen). Men vergelijkt daarom best het aantal suïcides tussen gehuwden en ongehuwden ouder dan 16. Dan krijgt men een totaal ander beeld: het suïcidecijfer voor ongehuwden ouder dan 16 is 173; voor gehuwden is dat 154,5. Daarnaast moet men ook rekening houden met de vertekening die door de leeftijdsfactor wordt veroorzaakt. Suïcide neemt toe naarmate de leeftijd toeneemt. Tot nu toe vergeleken we het suïcidecijfer van gehuwden en van ongehuwden alsof ze dezelfde gemiddelde leeftijd hadden. Dat is echter niet het geval. De gemiddelde leeftijd van de ongehuwden is 26,8 voor meisjes, 28,4 voor jongens. 57% van de ongehuwden is jonger dan 25. De gemiddelde leeftijd van de gehuwden is tussen de 40 en de 45 jaar. Om aan deze onregelmatigheid te ontsnappen, zou men het suïcidecijfer moeten bepalen voor elke leeftijdsgroep afzonderlijk. Dan pas is het mogelijk om het aantal suïcides van ongehuwden en dat van gehuwden die dezelfde gemiddelde leeftijd hebben met elkaar te vergelijken. Er zijn echter geen officiële cijfers bekend op basis waarvan we deze vergelijking kunnen maken, met uitzondering van het onderzoek dat in het Groot-Hertogdom Oldenburg werd opgezet. Het betrof daar echter een beperkte studie. Het ging slechts om 1369 suïcides die zich in 15 jaar voordeden. We hebben daarom zelf een vergelijking doorgevoerd op basis van documenten die ons ter beschikking werden gesteld door het ministerie van justitie. De vergelijking betreft de jaren 1889-90 en '91 waarin zich 23.000 suïcides voordeden. De gegevens zijn weergegeven in tabellen waarin ook de vrijwaringscoëfficiënt is opgenomen. Dit getal is de uitdrukking van de verhouding tussen het aantal suïcides in de specifieke groep, gedeeld door het globale suïcidecijfer van mensen met dezelfde gemiddelde leeftijd. Het spreekt vanzelf dat wanneer dit getal kleiner wordt dan 1, het in werkelijkheid niet langer meer gaat om een vrijwaringscoëfficiënt maar om een voorbestemmingscoëfficiënt.

TABEL v⁸
Frankrijk (1889-1891)
suïcidecijfer berekend op 100.000 inwoners
per leeftijdsgroep en volgens burgerlijke staat

Leeftijd	Vrijwaringscoëfficiënt van					
				Gehuwden		Weduwen
	Ongehuwden	Gehuwden	Weduwen	ten opzichte van		t.o.v.
				Ongeh.	Weduwen	Ongeh.
Mannen						
15-20	113	500		0,22		
20-25	237	97	142	2,40	1,45	1,66
25-30	394	122	412	3,20	3,37	0,95
30-40	627	226	560	2,77	2,47	1,12
40-50	975	340	721	2,86	2,12	1,35
50-60	1434	520	979	2,75	1,88	1,46
60-70	1768	635	1166	2,78	1,83	1,51
70-80	1983	704	1288	2,81	1,82	1,54
80-..	1571	770	1154	2,04	1,49	1,36
Vrouwen						
15-20	79,4	33	333	2,39	10	0,23
20-25	106	53	66	2,00	1,05	1,60
25-30	151	68	178	2,22	2,61	0,84
30-40	126	82	205	1,53	2,50	0,61
40-50	171	106	168	1,61	1,58	1,01
50-60	204	151	199	1,35	1,31	1,02
60-70	189	158	257	1,19	1,62	0,77
70-80	206	209	248	0,98	1,18	0,83
80-..	176	110	240	1,60	2,18	0,79

De wetten die bij de bestudering van deze tabel naar voor komen, zijn de volgende: (1) Heel vroegtijdige huwelijken hebben een versterkende invloed op suïcidale neiging, vooral bij mannen. (2) Vanaf 20 suïcideren gehuwden zich minder dan ongehuwden. (3) De vrijwaringscoëfficiënt van ongehuwde mannen verschilt van deze van ongehuwde vrouwen. Welke sekse door het huwelijk wordt gevrijwaard, verschilt van gemeenschap tot gemeenschap. Zo zijn het in Frankrijk de mannen die door het huwelijk méér van suïcide gevrijwaard blijven, terwijl dat in Oldenburg de vrouwen zijn. (4) Weduwschap vermindert de vrijwa-

8. [In de oorspronkelijke uitgave is dit tabel XXI.]

ringscoëfficiënt, doch maakt deze niet ongedaan. Ook hier verschilt deze coëfficiënt bij elk geslacht in functie van de gemeenschap.

Nu de feiten aan het licht werden gebracht, rest ons ze te verklaren.

II. Men zou de vrijwaring voor suïcide door het huwelijk kunnen toeschrijven aan de selectie die zich bij de partnerkeuze voltrekt. Ongeneeslijk zieken, behoeftigen en psychisch gestoorde mensen zijn immers zelden geschikte huwelijkspartners. Deze hypothese is echter niet houdbaar. Als de gunstige vrijwaringscoëfficiënt moet toegeschreven worden aan de selectie bij de partnerkeuze, dan moet het verschil tussen de suïdecijfers van gehuwden en ongehuwden reeds vanaf de vroegste huwelijksleeftijd merkbaar zijn en geleidelijk toenemen tot de leeftijd waarop zich geen partnerkeuze meer voordoet, en dat is ongeveer rond de leeftijd van 30-40 jaar. Nu blijkt de evolutie van de vrijwaringscoëfficiënt een totaal ander verloop te kennen. In het begin is er helemaal geen vrijwaring, integendeel. Na een korte periode neemt de coëfficiënt sterk toe tot de leeftijd van 25. Van dan af blijft hij constant. Een ander argument dat tegen de selectiehypothese pleit, betreft de ongelijke vrijwaring van mannen en vrouwen. Het vrijwaringseffect door het huwelijk zou bij vrouwen even sterk moeten zijn als bij mannen, wat helemaal niet het geval is. Mannen worden in Frankrijk door het huwelijk beter beschermd. In Oldenburg is het precies andersom. Welk geslacht van de huwelijksstaat profiteert, hangt klaarblijkelijk af van de gemeenschap waarin het verschil wordt berekend. Indien vrijwaring op selectie berustte, zou het effect in alle gemeenschappen gelijk moeten zijn, vermits selectie zich in elke gemeenschap op dezelfde wijze voltrekt. De vrijwaring van suïcide door het huwelijk moet daarom worden toegeschreven aan de gunstige invloed van de groep die door het huwelijk tot stand komt.

Hoe interessant deze resultaten ook zijn, ze moeten worden gepreciseerd. Een gezin bestaat immers uit verschillende elementen. Voor elke gehuwde bestaat de familie uit (1) de echtgeno(o)t(e) en (2) de kinderen. Gaat de vrijwaring uit van de eerste groep, de beide huwelijkspartners, of van de tweede groep, het gehele gezin? Deze groepen hebben noch dezelfde oorsprong, noch dezelfde natuur en vandaar ook niet dezelfde uitwerking. De eerste groep berust op een contract en op keuzeovereenkomst, de tweede op bloedverwantschap. De ene groep verbindt individuen van dezelfde generatie, de tweede individuen van opeenvolgende generaties. De eerste groep heeft zich historisch gezien vrij laat ontwikkeld terwijl de tweede groep zo oud is als de mensheid. Omdat beide groepen verschillen, is het belangrijk na te gaan welke hun respectieve vrijwaringscoëfficiënten zijn.

Een aanwijzing voor de middelmatige vrijwaring van het huwelijk op zich ligt reeds in het feit dat het aantal huwelijken slechts weinig is veranderd, terwijl het aantal suïcides verdriedubbelde sinds het begin van deze eeuw. Ook een geografische vergelijking wijst niet op een effectief verband. Het gemiddeld aantal

huwelijken is ongeveer gelijk in Frankrijk, Italië en Denemarken, terwijl het aantal suïcides sterk verschilt. Om de invloed van het huwelijk op zich te meten, gingen we na hoeveel suïcides er vóórkomen in gezinnen zonder kinderen. Tussen 1887-1891 was het suïcidecijfer voor mensen met de gemiddelde leeftijd van 46 jaar: 975, voor gehuwden zonder kinderen: 644, en voor gehuwden met kinderen: 336. In die periode was de gemiddelde leeftijd van gehuwden 46 jaar en 8 maanden. Men kan er dus van uitgaan dat de vrijwaringscoëfficiënt voor gehuwden zonder kinderen ongeveer 1,5 was, en voor gehuwden met kinderen 2,9. Het blijkt ook dat weduwnaars en weduwen met kinderen méér gevrijwaard worden dan gehuwden zonder kinderen. Weduwnaars en weduwen met kinderen zijn evenwel minder gevrijwaard dan gehuwden met kinderen. Men zou dus kunnen denken dat het huwelijk op zich toch tegen suïcide vrijwaart omdat men, wanneer één van de partners is overleden, méér risico loopt op suïcide. Toch is er slechts een zwak verband tussen het huwelijk op zich en de vrijwaring van suïcide. Wanneer er immers geen kinderen zijn, heeft het weduwschap een veel geringer vrijwarend effect. Men kan de toename van de suïcide bij het wegvalen van één van de gehuwden daarom beter toeschrijven aan de crisissituatie die het overlijden met zich meebrengt. Het is niet de huwelijksontbinding op zich, maar het evenwichtsverlies en de desorganisatie van het gezin die op die momenten tot suïcide aanleiding geven.

Het vrijwaringseffect van het huwelijk op zich blijkt niet voor beide geslachten gelijk te zijn. In Frankrijk suïcideren gehuwde vrouwen zonder kinderen zich 1,5 keer méér dan ongehuwde vrouwen. De echtelijke gemeenschap doet de suïcidale neiging bij de vrouw toenemen. Toch suïcideren gehuwde vrouwen zich in het algemeen minder dan ongehuwde vrouwen, omdat de meeste gezinnen vruchtbaar zijn en gehuwde vrouwen met kinderen zich beduidend minder suïcideren.

III. Heeft het huwelijk zonder kinderen voor vrouwen helemaal geen vrijwarend effect, bij mannen is dit wel het geval. Weduwnaren zonder kinderen zijn nog steeds beter tegen suïcide beschermd dan ongetrouwde mannen. Het vrijwarend effect van de status van weduwnaar wijst onrechtstreeks op het vrijwarend effect van de huwelijksstaat bij mannen. Er bestaat immers een verband tussen het effect dat de huwelijksstaat op één van de beide geslachten heeft en het effect van het weduwschap op hetzelfde geslacht. Wanneer dit eerste effect negatief is, dan is het tweede dat ook; en wanneer het eerst positief is, dan is dat ook bij het tweede zo. In ieder geval blijkt dit verband uit de vergelijking tussen de cijfers in Frankrijk en Oldenburg. Daar de studie over Oldenburg te weinig materiaal biedt om tot deze conclusie te komen, hebben we zelf een tweede vergelijking doorgevoerd. Deze vergelijking betrof het suïcidecijfer van het departement van de Seine en het suïcidecijfer van de overige departementen. Terwijl in de overige departementen de echtgenoten door het huwelijk tegen suïcide gevrijwaard zijn — en samen met hen de weduwnaars — worden in het departement van de

Seine de echtgenotes gevrijwaard — en met hen de weduwen. Deze gelijklopendheid vindt wellicht zijn verklaring in het feit dat de morele constitutie van het weduwschap niets specifiek heeft, maar is afgeleid uit de morele constitutie van de huwelijksstaat.

IV. De essentiële vrijwaringscomponent is het gezin, de groep van ouders en kinderen samen. Ook de gehuwden maken deel uit van deze groep, echter niet als echtgenoten, doch als vader en moeder. Als één van beide wegvalt, wordt de vrijwaringscoëfficiënt kleiner, niet omdat de gehuwden elkaar missen, maar omdat de familiale groep gedesorganiseerd raakt. Het vrijwaringseffect van de familiale gemeenschap lijkt op deze van de religieuze gemeenschap. Hoe méér leden deze groep kent of hoe groter de densiteit van de familiale groep, des te méér ze tegen suïcide behoedt. Ik publiceerde reeds vroeger een artikel waarin deze bewering werd verdedigd. Aanvankelijk dacht ik dat de familiale densiteit alleen in verhouding stond tot het totaal aantal kinderen in de bevolking. Om dit aantal te berekenen, werd nagegaan hoeveel geboorten er waren per duizend overlijdens. Waar de bevolking immers sterk aangroeit, moeten er grote families zijn. Dit is niet noodzakelijk het geval, omdat het altijd mogelijk is dat de kinderen het ouderlijk huis snel verlaten, zoals bij voorbeeld in gecultiveerde milieus, waar de kinderen voor hun opleiding buiten het gezin verblijven. Het omgekeerde is trouwens ook mogelijk: als de kinderen slechts laat het ouderlijk huis verlaten, kunnen gezinnen een grote densiteit kennen zonder een hoog geboortencijfer. De volkstelling van 1886 bracht hier uitkomst. Als men op basis van de gegevens daarvan de departementen van Frankrijk inkleurt volgens de grootte van de gezinnen, bekomt men een patroon dat overeenkomt met de kaart waarop de gebieden gearceerd zijn in functie van hun suïcidecijfer. Het blijkt trouwens ook dat wanneer het suïcidecijfer is beginnen toenemen, ook het geboortencijfer verminderde.

De hechtheid van een groep kan niet verkleinen zonder dat ook de vitaliteit binnen deze groep vermindert. Als het gemeenschappelijk bewustzijn drager is van een gemeenschappelijke energie, dan is dat omdat individuele gevoelens weerkaatst worden in het bewustzijn van alle leden van de groep. De intensiteit waarmee het gemeenschappelijk bewustzijn zich manifesteert, is daarom recht evenredig met het aantal individuen dat aan de gemeenschapsvorming participeert. Hoe groter de massa, hoe méér passies er kunnen ontketend worden. In een kleine familie zijn de gevoelens en de gemeenschappelijke herinneringen niet erg intens, want er zijn niet genoeg individuen die deze voorstellingen kunnen tegenwoordig stellen. In dergelijke families zullen zich weinig tradities vormen die onderlinge banden scheppen en die eventueel kunnen worden overgedragen van generatie op generatie. Zeggen dat er minder sociaal leven bestaat binnen een groep, is hetzelfde als zeggen dat de groep minder sterk geïntegreerd is. De integratiestatus van een aggregaat weerspiegelt de intensiteit van het collectieve leven.

V. Naast de familie heeft wellicht ook de politieke gemeenschap een vrijwarend effect op suïcide. Indien de wetenschappelijke statistiek verder geëvolueerd was, zou het gemakkelijk zijn om dit aan te tonen. De geschiedenis leert ons dat in jonge staten weinig suïcide vóórkomt, maar naarmate staten (zoals het oude Rome) gaan desintegreren, neemt het suïdecijfer toe. Het blijkt ook dat de revoluties in Frankrijk een gunstige invloed hebben gehad op het Parijse suïdecijfer, net zoals electorale crisissen en grote oorlogen. Niet alle politieke en nationale crisissen hebben hetzelfde effect. Het zijn vooral deze die passies doen oplaaien. Zo blijken nationale oorlogen méér invloed uit te oefenen op het suïdecijfer dan successieoorlogen. In dit opzicht is het effect van de oorlog van 1870-71 op het suïdecijfer in Beieren interessant. Ook al nam Beieren met evenveel inspanningen deel aan de strijd als de andere Duitse staten, het suïdecijfer werd er zo goed als niet beïnvloed. Dat komt doordat deze staat zich moreel niet betrokken voelde bij deze gebeurtenis. Het katholieke Beieren is zich altijd, méér dan de andere staten, bewust geweest van zijn eigenheid en stond het sterkst op zijn autonomie. In Frankrijk had deze oorlog vooral een invloed in de steden, wellicht omdat het moreel effect van deze gebeurtenis daar het meest voelbaar was. Schokkende sociale gebeurtenissen, zoals grote volksoorlogen, wakkeren collectieve gevoelens aan en stimuleren de groepsgeest. Ze versterken het patriottisme, de politieke eensgezindheid en het nationalisme. Terwijl ze de daden richten op eenzelfde doel, creëren ze een sterkere integratie van de gemeenschap. Niet de crisis op zichzelf, maar de activiteit die door deze crisis wordt uitgelokt, heeft een vrijwarend effect. De crisis verplicht immers de mensen om zich te verenigen om zich tegen het gemeenschappelijk gevaar te weer te stellen. Het individu denkt dan minder aan zichzelf en méér aan het gemeenschappelijke.

VI. Als de religieuze, de echtelijke en de politieke gemeenschap een vrijwarend effect hebben op suïcide, mag men de reden hiervan niet zoeken in de specificiteit van de gemeenschapsbanden die in deze groeperingen gelden, maar in datgene wat er gemeenschappelijk aan is. Welnu de drie gemeenschappen komen overeen in het feit dat ze sterk geïntegreerd zijn. Het suïdecijfer is klaarblijkelijk omgekeerd evenredig met de graad van integratie van de gemeenschap. Een gemeenschap desintegreert wanneer de individuen afstand nemen van het sociale leven, wanneer de leden hun persoonlijke doelstellingen laten doorwegen op deze van de groep, of wanneer ze hun eigen persoonlijkheid laat primeren op de persoonlijkheid van de collectiviteit. Hoe zwakker de groep is waartoe men behoort, hoe minder bindende regels ervan uitgaan. Bijgevolg zal het individu geen andere regels erkennen dan deze die verband houden met zijn persoonlijk belang. Aangenomen dat men egoïsme kan omschrijven als de gesteldheid waarbij het individuele ik zich excessief laat gelden en dit ten koste van het sociale ik, kunnen we de benaming egoïstische suïcide gebruiken voor de suïcide die het resultaat is van een buitensporige individualisering.

Maar waarom heeft dit individualisme een suïcidaal effect? Waarom geeft de toename van persoonlijke stellingnamen aanleiding tot méér suïcidaal gedrag? Men kan de reden hiervoor zoeken in het feit dat een sterk geïntegreerde gemeenschap het individu belet zichzelf te doden. In dergelijke gemeenschappen wordt de afhankelijkheidspositie van de individuen t.a.v. de gemeenschap bewaard. Er wordt verwacht dat elk individu zich volledig ten dienste stelt van de gemeenschap, en er wordt niet aanvaard dat ieder, volgens zijn eigen fantasie, zijn leven vorm geeft. Als de legitimiteit van deze subordinatie echter niet meer wordt aanvaard, dan heeft de gemeenschap geen gezag meer om de leden op hun post te houden. Bewust van haar zwakheid, gaat de collectiviteit de individuen dan toelaten zich vrij te bewegen. Voor het individu zou deze ontwikkeling betekenen dat persoonlijke tegenslagen moeilijker te verwerken zijn. De band die individuen aan een gemeenschappelijk ideaal bindt, verhindert immers een te nauwe betrokkenheid op persoonlijke bekommernissen. In een levenskrachtige en coherente gemeenschap is er een voortdurende uitwisseling van ideeën en gevoelens van allen met iedereen en van iedereen met allen. Deze uitwisseling creëert een morele ondersteuning die ervoor zorgt dat elk individu deel heeft aan de collectieve dynamiek die het persoonlijk initiatief versterkt wanneer men ten einde raad is. Het individualisme verhoogt de suïcidale tendens door deze beïnvloeding weg te nemen.

Het individualisme neemt echter niet alleen een obstakel weg waardoor de suïcidale neiging zich kan doorzetten, het individualisme creëert de suïcidale neiging op zich. Alleen om die reden is de aanduiding 'egoïstisch' voor dit type suïcide gerechtvaardigd. Waarom dan heeft het individualisme deze uitwerking?

Men zegt soms dat de mens omwille van zijn psychologische geaardheid, niet kan leven als hij zich niet hecht aan iets dat hem overstijgt en overleeft. Het individu zou immers aan zichzelf niet genoeg hebben omdat het op zich te weinig betekent: het is niet alleen ruimtelijk begrensd, het is ook beperkt in de tijd. Inderdaad, wanneer we voor de inspanningen die we leveren geen ander objectief hebben dan onszelf, kunnen we ons niet van de indruk ontdoen dat al onze inspanningen gedoemd zijn om te verdwijnen. De eindigheid doet huiveren. Daarom zou men kunnen aannemen dat egoïsme suïcide doet toenemen. Egoïsme betekent immers dat het individu zich op zichzelf richt en niet op datgene wat hem overstijgt.

Maar is dit wel zo? Is het werkelijk alleen maar mogelijk met het leven in te stemmen als we de idee van de eindigheid van ons bestaan kunnen tegengaan? Het is misschien mogelijk om voor onszelf de eindigheid te verbergen, we kunnen er echter niet aan ontsnappen. Vroeg of laat zijn we definitief verdwenen. We kunnen misschien onze naam enkele generaties langer laten meegaan dan ons lichaam, maar er komt een moment — voor het grootste deel van de bevolking erg vroeg — dat er niéts meer overblijft, want ook de gemeenschappen waarin over ons wordt verteld, verdwijnen. Overigens wat betekent een naam?

Niet méér dan een klank, een bijna onwaarneembaar spoor dat dan nog in vele gevallen anoniem is, in ieder geval niets dat opweegt tegen onze inspanningen.

Er zijn een hele reeks menselijke activiteiten waarbij het individu zich alleen maar richt op zichzelf en waarbij de vraag naar een overstijgende realiteit niet wordt gesteld. Het zijn de activiteiten die louter gericht zijn op het fysische levensonderhoud. In de uitoefening van deze handelingen is het individu zich zelve genoeg. Het bereiken van het doel valt immers volledig samen met de bevrediging van de fysische nood. Kinderen en zeer oude mensen stellen zich weinig andere objectieven. Volwassenen daarentegen stellen een heel aantal daden die geen enkel verband houden met de organische noodwendigheden. Zij laten zich bewegen door gevoelens, ideeën en praktijken die het organische te buiten gaan. Dat gebeurt in de kunst, de moraal, de religie, de politiek en de wetenschap. Deze gevoelens, ideeën en praktijken ontwikkelen zich niet in functie van de noden die door het fysisch milieu worden gesteld. Ze zijn sociaal van oorsprong. Het is de sociale werkelijkheid die ons richt op het andere dan onszelf. Zij maakt ons tot haar beeld en doordringt ons van religieuze, morele en politieke overtuigingen, waardoor ons gedrag vorm krijgt; om aan de sociale rol, die ons op die manier is weggelegd, te voldoen, ontwikkelen we ons verstandelijk vermogen met de middelen die zij ons verschaft.

Daar de hogere vormen van de menselijke activiteit een sociale oorsprong hebben, zijn ze gericht op een sociaal doel. Komen ze van de gemeenschap, ze verwijzen er ook naar terug. De hogere menselijke activiteiten maken de gemeenschap uit, daar ze in elk van ons de gemeenschap incarneren en individualiseren. Een object heeft voor ons slechts waarde in de mate dat het in de gemeenschap waardevol wordt gevonden. Dit betekent dat wie zich losmaakt van de gemeenschap, tegelijk ook de waardering voor particuliere objecten verliest. Daarom verliest iemand die zich van de gemeenschap verwijdt, ook de zin voor dit hogere leven waarvan de gemeenschap tegelijk bron en doel is. Waarom zouden we morele regels volgen en wettelijke voorschriften nakomen als er niet iets bestond buiten onszelf, waartoe deze verordeningen dienen en waarmee we solidair zijn? Waarom zouden we aan wetenschap doen, als dat enkel zou zijn om onze persoonlijke levenskansen te vergroten? En vooral, waarom zouden we lijden? Voor de gelovige, voor de mensen die sterk geëngageerd zijn in hun familie en in het politieke leven, bestaat dit probleem niet. Wat ze zijn en wat ze doen, brengen ze zonder nadenken in verband met hun kerk, familie, vaderland of partij. Het lijden zien ze als een middel om bij te dragen tot de eer van de groep. In de mate echter dat iemand begint te twifelen en zich minder solidair opstelt ten aanzien van zijn religieuze gemeenschap, in de mate familie en milieu aan hem vreemd worden, kan hij moeilijk ontsnappen aan de irriterende en beangstigende vraag waartoe dit allemaal dient.

Ieder van ons leidt een dubbel leven. We zijn naast fysische wezens ook sociale wezens. Dit veronderstelt dat er een gemeenschap bestaat waarvan we de uitdrukking zijn en waarvoor we instaan. Wanneer de gemeenschap rondom ons

geen vitale indruk meer maakt, verliest het sociale in ons, elk fundament. De gemeenschap is dan niets anders dan de artificiële combinatie van illusoire voorstellingen, een fantasmagorie die bij een beetje kritisch nadenken ineenzakt. Er blijft dan niets meer over dat onze activiteiten zin verleent. Het sociale komt nagenoeg volledig overeen met het beschaafde, en het is het sociale dat aan het bestaan zin verleent. Daarom verliest het leven zijn betekenis als de gemeenschap verdwijnt. Het organisch bestaan dat overblijft, kan immers niet meer bekoren omdat er geen weg terug is, eens men geïnitieerd is in een hoger bestaan. Er blijft dan niets meer over waarvoor onze inspanningen kunnen dienen, en we krijgen dan de indruk onszelf te verliezen in de leegte. Het is in dit verband dat men kan zeggen dat er voor onze activiteit een doel nodig is dat deze activiteit overstijgt. Dat wil niet zeggen dat het voor ons nodig is om ons de illusie van een onmogelijke onsterfelijkheid voor te houden; het betekent alleen dat onze morele constitutie steunt op een doel dat de individuele activiteit overstijgt en dat, als het verloren gaat, elke bestaansreden doet verwijnen. Het is niet moeilijk om aan te tonen dat in dergelijke ontredderde omstandigheden elke reden tot ontmoediging aanleiding kan geven tot een wanhoopsdaad. Op het ogenblik dat het leven niet meer de moeite waard wordt gevonden, zijn alle voorwendselen goed genoeg om er een einde aan te maken.

Er is nog een andere reden waarom egoïsme de suïcidale neiging versterkt. Wat zich immers op individueel vlak voordoet, speelt zich ook af op het bredere maatschappelijke vlak. Er bestaat zoiets als een nationaal temperament of een collectief humeur, een mentaliteit die mensen naar verdriet of blijheid doet overhellen. Wanneer de leden zich verwijderen van hun gemeenschap, ontstaat er een desolate sfeer. Er vormt zich een melancholische stroming in de gemeenschap. Deze ontmoediging gaat niet uit van één of ander individu, maar is de uitdrukking van de desaggregatie waarin de gemeenschap zich bevindt. Dan worden er religieuze en metafysische systemen uitgedragen die uitdrukking geven aan het collectieve gevoel, zwaarmoedige theorieën over de zinloosheid van het leven en over het zelfbedrog van diegenen die het leven zinvol vinden. Op dat ogenblik ontstaan er ook nieuwe ethische systemen waarin suïcide wordt aanvaard. De theoretici zijn niet de auteurs van de depressieve mentaliteit, ze geven er slechts uitdrukking aan. Men moet hen dan ook niet beschuldigen de melancholische stemming te hebben veralgemeend.

Een aantal feiten bevestigen voorgaande hypothese. Kinderen suïcideren zich uitzonderlijk weinig, net zoals heel oude mensen. In hun bestaan primeert immers het fysisch leven op het sociale leven. Ook het lager suïcidecijfer van de vrouw bevestigt deze hypothese. Vrouwen participeren immers minder aan het sociale leven en daar de gemeenschap minder tot haar doordringt, heeft zij de gemeenschap minder nodig.

Hoofdstuk 4

De altruïstische suïcide

Aan elke biologische tendens zijn er uitersten die niet mogen worden overschreden zonder nefaste gevolgen. Iets dergelijks geldt ook voor sociale fenomenen. Net zoals een doorgedreven individualisme, heeft een overdreven zwak individualisme een versterkende invloed op de suïcide. Wanneer men verwijderd raakt van de gemeenschap, zal men zich vlugger suïcideren, maar men doet dit ook wanneer men te sterk geïntegreerd is.

I. Men zegt soms dat er geen suïcide vóórkomt bij primitieve gemeenschappen. Het is inderdaad zo dat de egoïstische suïcide er nagenoeg niet bestaat, maar er bestaat wel een andere vorm van suïcide. In de antieke culturen benamen oude mensen zich het leven om hun gemeenschap niet langer tot last te zijn. Het is ook bekend dat vrouwen hun overleden man vrijwillig in de dood volgden. In India in de provincie Bengalen bij voorbeeld, suïcideerden zich in 1817, ondanks de inspanningen van de Engelsen, 709 weduwen. In 1821 waren er dat over heel India nog 2366. Er zijn verder ook gebruiken bekend waarbij aan dienaren werd opgedragen hun meester niet te overleven.

In tegenstelling tot de egoïstische suïcide, waar de individualiteit sterk naar voren treedt, is bij deze soort suïcide het individuele volledig ondergeschikt aan de gemeenschap. Het individu staat er volledig ter beschikking. Gezien we de toestand waarbij het 'ik' zijn persoonlijk leven gaat leiden en alleen zichzelf gehoorzaamt, *egoïsme* hebben genoemd, gebruiken we het woord *altruïsme* voor de toestand waarbij het 'ik' opgaat in het andere dan zichzelf. In deze omstandigheden bevindt het oriëntatiepunt van de gedragingen zich buiten de persoon, meer in het bijzonder in de groep waarvan hij deel uitmaakt. 'Altruïstische suïcide' is een verzamelnaam voor verschillende types. We spreken van de *voorgescreven altruïstische suïcide*, als de suïcide maatschappelijk wordt opgelegd. Doch niet elke altruïstische suïcide heeft dit verplicht karakter.

In bepaalde culturen werd en wordt zelfmoord gepleegd om schijnbaar onbelangrijke redenen. Livius, Caesar en Valerius Maximus verhaalden — niet zonder enige bewondering — het gemak waarmee Galliërs en Germanen zichzelf het leven benamen. In Polynesië, en bij de Indianen in Noord-Amerika doet zich tegenwoordig nog steeds hetzelfde voor; en men kent het gemak waarmee Japaners zich de buik openrijten voor futilliteiten. In deze gevallen bestaat er geen verplichting om zichzelf van het leven te beroven. Suïcide geldt in deze gemeen-

schappen als een moedige daad omdat de betrokkene erdoor laat blijken dat hij weinig om zijn persoonlijk leven geeft. Suïcide heeft in deze gevallen ogenschijnlijk geen functie. Als uitdrukking van ultieme zelfverloochening wordt ze evenwel sterk gewaardeerd. We spreken dan over *facultatieve altruïstische suïcide*.

Het is, ten derde, ook mogelijk dat een individu zich suïcideert omwille van de zelfverloochening op zich. Zulke *acute* altruïstische suïcide komt veel voor in Indië. In het Brahmanisme wordt het vrijwillig verlaten van het eigen lichaam gewaardeerd en in het Boedhisme werd de achterliggende gedachte verder doorgetrokken in de theorie omtrent de overgave van het individu aan het Nirwana. Hier treedt een zekere gelijkenis naar voren met de egoïstische suïcide. In beide gevallen trekt het individu zich in een melancholische sfeer uit het leven terug. De egoïst is echter bedroefd omdat niets reëel blijkt te bestaan buiten zijn persoonlijke individualiteit, terwijl het verdriet van de altruïst berust op het feit dat hij het individu helemaal niet beschouwt als een realiteit. De ene heeft zich losgemaakt van het leven omdat hij geen enkel objectief nog zinvol vindt, de andere omdat het doel van het leven volledig buiten zijn persoon ligt en zijn lichaam een obstakel vormt om het te bereiken.

Het christendom heeft de altruïstische suïcide nooit gewaardeerd, en verschilt hierin van andere godsdiensten. Het beeld dat het christendom van dit leven geeft, is evenwel niet schitterend. Er is sprake van een tijd van beproevingen en het werkelijke thuisland zou niet van deze wereld zijn. Toch heeft het christendom de suïcide nooit begunstigd en dat komt omdat het, in tegenstelling tot andere religies, aan het individu een grotere waarde hechte.

In het pantheïsme daarentegen is het individu van weinig betekenis. De ziel is immers slechts een element van een omvattende natuur en heeft daardoor geen specifieke eigenheid. In de godsdiensten die een onderscheid maken tussen de individuele ziel en de omvattende ziel, is de suïcide eerder zeldzaam. Men kan evenwel niet zeggen dat het pantheïsme de suïcide in de hand werkt. Het zijn nooit abstracte ideeën die iemand tot suïcide brengen. Ideeën zijn veeleer het produkt dan de producent van de gemeenschap. Pantheïsme is de uitdrukking van een groepsstructuur waarin elk individualisme is uitgesloten.

Tot nu toe hebben we drie soorten altruïstische suïcide onderscheiden: de *voorgescreven*, de *facultatieve* en de *acute* altruïstische suïcide. De primitieve gemeenschappen lijken de meest geschikte terreinen waar zich deze soort suïcides voordoen. Dat is niet verwonderlijk daar in onze moderne gemeenschappen de individuele persoonlijkheid meer ruimte heeft gekregen. Er is echter een segment van onze gemeenschap waarin deze soort suïcide nog steeds chronisch is, namelijk het leger.

II. Blijkt dat militairen zich meer suïcideren dan gewone burgers. Het verschil met het algemene suïcidecijfer varieert tussen 25 en 900%. Dat is verwonderlijk omdat er redenen zijn om het tegendeel te verwachten. Vooreerst behoren mili-

tairen fysisch tot het keur van de bevolking. Ze zijn met zorg geselecteerd en hebben zelden een lichamelijk gebrek. Verder moet de korpsgeest een vrijwarend effect hebben. Hoe komt het dan dat er in het leger zoveel suïcide vóórkomt?

Men zou kunnen denken dat soldaten, gezien ze niet gehuwd zijn, méér suïcide plegen, zoals dat ook voor ongehuwde burgers het geval is (zie boven). Het vrijgezellenbestaan hoeft voor militairen echter niet hetzelfde nefaste effect te hebben, daar soldaten zelden geïsoleerd zijn. Het blijkt trouwens dat gewone militairen zich méér van het leven benemen dan celibataire burgers. Bij celibataire officieren is dit verschil nog frappanter. Er moet dus minstens een bijkomende reden zijn.

Men heeft gedacht het hoge suïdecijfer onder soldaten te moeten toeschrijven aan het grotere alcoholgebruik onder militairen. Maar als alcoholisme geen effect heeft op het suïdecijfer in het algemeen, zoals we hoger hebben aangetoond, kan dat effect ook niet bestaan voor militairen. Anderen hebben het suïdecijfer toegeschreven aan de afkeer van de militaire dienst. Het blijkt echter dat hoe méér dienstjaren een soldaat heeft, hoe méér hij ook vatbaar is voor suïcide, een toename die sterker stijgt dan de algemene stijging van het suïdecijfer bij het ouder worden. Overigens mag men verwachten dat officieren minder afkerig staan tegenover militaire dienst dan gewone soldaten: officieren hebben immers een comfortabeler leven. Toch zijn het de officieren die zich het meest suïcideren. En tenslotte zou er volgens deze hypothese minder suïcide moeten vóórkomen bij de soldaten die vrijwillig tot het leger toetraden; het tegendeel is waar.

De reden moet ergens anders worden gezocht, namelijk in de typerende onpersoonlijkheid van de soldaat. Een soldaat moet worden geoefend zo weinig mogelijk aan zichzelf te denken omdat hij steeds bereid moet worden gevonden om zich op te offeren zodra hij hiervoor het bevel krijgt. Zelfs in vreedstijd eist de discipline dat hij gehoorzaamt zonder discussie; hij moet zijn verstand tussen haakjes plaatsen. Het is daarom moeilijk voor een soldaat zijn individualiteit te bewaren. In het leger liggen de principes van het handelen buiten het individu, en precies dat is nu zo karakteristiek voor het altruïsme. Van alle groeperingen waaruit onze moderne gemeenschappen bestaan, beantwoordt het leger het best aan de structuur van de inferieure gemeenschappen. Aangezien dit soort gemeenschap het geprefereerd terrein is van de altruïstische suïcide, ligt het voor de hand dat zelfdoding onder militairen met deze soort suïcide overeenkomt.

In ieder geval kunnen we met deze hypothese verklaren waarom suïcide parallel toeneemt met het aantal dienstjaren en waarom ze eveneens toeneemt met de militaire graad. Het wordt ook begrijpelijk waarom onderofficieren zich méér suïcideren dan officieren. Officieren zijn immers in staat om méér persoonlijke initiatieven aan de dag te leggen dan onderofficieren. Ook voor de volgende feiten geeft de gestelde hypothese een verklaring:

1. In landen waar het meest suïcide wordt gepleegd, zijn er in verhouding minder suïcides onder militairen. Als immers in een gemeenschap een sterke egoïstische suïcidale tendens bestaat, compenseert deze de altruïstische tendens in het leger. Zo suïcideren zich in Denemarken de militairen niet méér dan de burgers; is het suïdecijfer onder militairen in Saxen, Pruisen en Frankrijk, waar het algemene suïdecijfer hoog is, betrekkelijk laag, terwijl landen als Italië, de Verenigde Staten en Engeland, waar het algemene suïdecijfer laag is, in het leger een heel hoog suïdecijfer kennen. Dit fenomeen doet zich ook per provincie voor.

2. In alle legers wordt meest zelfmoord gepleegd onder de elitetroepen. De elitetroepen bevatten de best gemotiveerde militairen en deze worden het vlugst bereid gevonden hun individualiteit te negeren.

3. In de loop van de geschiedenis is het suïdecijfer in het leger gedaald. In 1862 was het suïdecijfer onder Franse militairen nog 630, in 1890 nog 280. Om de nieuwe aspiraties tevreden te stellen, is de discipline in de loop van de geschiedenis minder streng geworden. De soldaat die functioneerde in het oude regime, doodde zichzelf bij de minste tegenspoed en om de meest futiele reden: een terechtwijzing, een onrechtvaardige straf, een erezaak, jaloezie en dergelijke. Het moderne militaire ethos, dat het oude regime vervangt, staat méér individualiteit toe.

III. Het was aangewezen de zelfopoffering in de definitie van het suïcidebegrip op te nemen, ook al kan de altruïstische suïcide vormen aannemen die men vaak niet onder suïcide rekent omdat het ideaal, waarvoor men sterft, zoveel aanzien geniet. Zo rekenen Esquirol en Falret de zelfdoding van Cato en deze van de Girondijnen niet onder de suïcide. Men mag echter de technische term suïcide niet laten afhangen van een moreel waardeoordeel. Hoe kan men anders nog een onderscheid maken tusschen de gedragingen van de bewoner van de Canarische eilanden, die zichzelf in zee stort om zijn god te eren, en de Jina-sectariër die zichzelf ombrengt om de nietigheid te kunnen ingaan? Elke vorm van suïcide is een ontsporing van een deugd. De manier waarop het gemeenschappelijk bewustzijn op de suïcide reageert, is zo weinig gedifferentieerd dat het niet geoorloofd is een onderscheid te maken.

Hoofdstuk 5

De anomische suïcide

De gemeenschap is niet alleen een instantie die de gevoelens en gedragingen van haar leden op zichzelf betreft, ze is ook een machtsinstantie die reguleert, en er bestaat een verband tussen deze regulering en het suïdecijfer.

I. Dat suïcide toeneemt bij economische crisissen blijkt uit de volgende feiten. In 1873 werd Wenen door een beurscrash getroffen. Het suïdecijfer was er in 1872 141; in 1873 153; en in 1874 216. Er deed zich rond dezelfde periode in Frankfurt aan de Main een soortgelijke crisis voor die ook gepaard ging met een stijging van het suïdecijfer. In de winter van 1882 stortten in Parijs de beursprijzen in. Het suïdecijfer in de hoofdstad steeg toen met 7% in plaats van met 2%. Het suïdecijfer neemt niet alleen toe op het moment dat zich een economische crisis voordoet, het daalt ook achteraf tot zijn normale pijl. Het cijfer van de falingen is een perfecte barometer voor het economisch leven. De evolutie van dit cijfer loopt parallel met de evolutie van het suïdecijfer. Hoe kan men dit verband verklaren?

Spontaan zou men denken dat het suïdecijfer toeneemt omdat bij een economische crisis de menselijke ellende groter wordt. Deze uitleg, verleidelijk om zijn eenvoud, maakt deel uit van de publieke opinie, maar sluit niet aan bij de feiten. Blijkt immers dat ook in de perioden van economische bloei het suïdecijfer toeneemt. Op het ogenblik dat in Frankrijk de graanprijs het laagst genoteerd stond, waren er het meest gevallen van zelfdoding. De economische hoogconjunctuur van Italië na de eenmaking van 1870, die zich kenmerkte door de toename van het aantal machines, de verbetering van handel en verkeer, en de stijging van de lonen met 35% tussen 1873-1889, ging gepaard met een verhoging van het suïdecijfer met 28%. Ook de periodes van de wereldtentoonstellingen die zich kenmerken door een toename van de handel, gaan gepaard met een verhoging van het suïdecijfer. Anderzijds zijn er landen waar veel menselijke ellende bestaat en waar toch zo goed als geen suïcide vóórkomt. Dat is bij voorbeeld het geval in Ierland en Calabrië. Het verband tussen de economische ontwikkeling van een land en het suïdecijfer, moet dus op een andere manier worden verklaard. Vooraleer we daartoe overgaan, is het noodzakelijk enkele voorafgaandelijke beschouwingen te maken.

II. Een levend wezen kan slechts gelukkig zijn als er een evenwicht bestaat tussen zijn behoeften en zijn middelen om die te bevredigen. Gedragingen in functie van een onbevredigbare behoefte, gaan gepaard met pijn. Omdat het organisme erop gericht is pijnlijke gedragingen te vermijden, zullen de behoeften die niet kunnen worden bevredigd, geleidelijk afnemen. Zolang er genoeg bevredigbare behoeften zijn, houdt het organisme zich in stand. Bij een dier wordt het evenwicht tussen behoeften en middelen spontaan bereikt. Het dier wordt immers volledig gedetermineerd door de materiële omstandigheden. Het bewustzijn van een dier is te weinig ontwikkeld om zich nog andere doeleinden te stellen dan de bevrediging van fysische behoeften.

Met de mens is het anders gesteld. Het overgrote deel van zijn behoeften is niet afhankelijk van het organisme. Ongetwijfeld is ook voor de mens een hoeveelheid voedsel noodzakelijk voor het levensonderhoud; toch is de wijze waarop de mens zijn behoeften bevredigt, niet strikt gedetermineerd. De mens kan zijn behoeften volgens zijn persoonlijke voorkeur combineren. Aan gene zijde van het strikte minimum, waarmee de instinctieve natuur zich tevreden stelt, kan het menselijke voorstellingsvermogen nieuwe en betere condities in het vooruitzicht stellen. Ook aan de behoeften die op die manier ontstaan, zijn er grenzen, maar deze manifesteren zich niet even ondubbelzinnig. Waar zal bij voorbeeld de betrachting naar comfort en luxe een einde nemen? De grenzen van de menselijke behoeften kan men niet definiëren als men enkel rekening houdt met organische of psychische behoeften. Als men alleen uitgaat van individuele factoren, kan men de grenzen van het menselijk verlangen niet op het spoor komen. De geschiedenis rechtvaardigt dergelijke bewering. Het blijkt dat sinds het begin van onze tijdrekening een steeds volkomener behoeftebevrediging werd nagestreefd, en dat gebeurde niet om een eventuele achteruitgang van de gezondheidstoestand tegen te gaan. Daarenboven blijkt dat de manier waarop men aan de noden tegemoet komt, verschilt in functie van de omstandigheden of het beroep dat men uitoefent. Er zijn geen gemeenschappen waar de behoeften in alle geledingen van de sociale hiërarchie op dezelfde manier worden bevredigd. Gezien de essentiële trekken van de menselijke natuur voor iedereen dezelfde zijn, kunnen de limieten van de voldoening niet uit de menselijke natuur worden afgeleid. De menselijke behoeften zijn, voor zover men enkel rekening houdt met het individu op zich, ongelimiteerd. Abstractie gemaakt van elke uiterlijke dwang, is onze zinnelijkheid een bodemloze put die door niets kan worden gevuld.

Indien er niets zou bestaan dat van buitenaf het oneindig verlangen bedwingt, zou dit een bron zijn van voortdurende kwellung. Ongelimiteerde verlangens zijn per definitie onbevredigbaar, en het is niet zonder reden dat zuchtigheid wordt beschouwd als iets ziekelijks. Als er geen limiet wordt gesteld aan de menselijke behoeften, zijn de middelen die men aanwendt om deze behoeften te bevredigen, ontoereikend, en kunnen de behoeften bijgevolg nooit worden gestild. Men zegt,

terecht dat het typisch is voor de menselijke activiteit dat ze gericht is op een ondefinieerbare eindterm en zich onbereikbare doelen stelt.

Het is verwonderlijk dat mensen in deze omstandigheden de moed vinden om door te gaan. Hoe komt men immers vooruit als men naar een onbereikbaar doel evolueert of – wat op hetzelfde neerkomt – als dit doel oneindig ver verwijderd is? Men kan een tijdje tegen beter weten in hopen dat men toch zijn doel zal bereiken, maar niet voor lang, gezien de reële ervaringen voortdurend zullen teleurstellen.

Het kan dan ook niet anders: passies moeten van buitenaf gelimiteerd worden. Zoals de fysische noodwendigheid het organisch leven reguleert, zo moet er een instantie bestaan die het passioneel leven bepaalt. Deze instantie is moreel van aard. Materiële dwang zou hier trouwens geen effect hebben. Men kan een ingesteldheid niet met fysische of chemische middelen wijzigen. In de mate dat een verlangen niet door fysiologische processen gedetermineerd wordt, kan men dit verlangen slechts inperken als het individu zelf deze beperking gerechtvaardigd acht. De regels die de passies indijken, moeten bijgevolg uitgaan van een gezagvolle instantie die respect afdwingt en waaraan iedereen zich spontaan onderwerpt. Het is alleen de gemeenschap die aan deze voorwaarde voldoet. Alleen zij verpersoonlijkt de morele kracht die ofwel direct ofwel indirect via één van haar organen, op het individu inwerkt. Alleen de gemeenschap overstijgt de individuen. Het is de gemeenschap die er bij voorbeeld voor zorgt dat het loon, rechtvaardig wordt geacht.

Op elk moment van de geschiedenis bestaat er in een gemeenschap een notie van de waarde die het uitoefenen van een bepaald beroep heeft. De publieke opinie kadert de verschillende functies in een hiërarchische ordening en aan elk individu wordt een welzijnscoëfficiënt toegekend evenredig met de plaats die hij inneemt in dit hiërarchisch systeem. Op basis van deze opinie kan men beoordelen in welke mate een werknemer zijn levensomstandigheden mag verbeteren en beneden welk niveau zijn levensomstandigheden onaanvaardbaar zijn. Deze limieten zijn verschillend voor een arbeider die in de stad werkt of een arbeider die op het land werkt, voor een huisknecht of een dagloner, voor een handelaar of een functionaris, enz. Daardoor komt het dat men begoede burgers, die zich als arme mensen gedragen, zal blameren en personen die zich overgeven aan luxe-artikelen en rijkdom, terecht zal wijzen. Deze intolerantie verdwijnt pas in decadente tijden.

Er bestaat in elke gemeenschap een reglementering, zonder dat deze juridisch geëxpliciteerd hoeft te zijn, waarin wordt bepaald tot waar een lid van een bepaalde klasse zich kan verrijken. De schaal wijzigt in functie van de veranderingen die zich voordoen binnen de morele opvattingen van de gemeenschap. De luxe die kenmerkend was voor een bepaalde eeuw, is niet meteen kenmerkend voor een andere. Het is mogelijk dat na verloop van tijd een welzijnstoestand die kenmerkend was voor een bepaalde klasse, de norm wordt voor iedereen. Onder druk van de publieke opinie beseft iedereen waar zijn persoonlijke ambities en

verlangens begrensd zijn. Wie de regels respecteert en de collectieve autoriteit onderdanig is, wie met andere woorden een gezonde morele constitutie heeft, voelt dat het niet goed is om naar iets hogers te verlangen. Op dat moment is er een eindterm aan het verlangen, ook al is een morele begrenzing niet even absoluut als een fysische begrenzing.

Er gaat van deze relatieve limitering een matigende werking uit. Ze stelt mensen in staat tevreden te zijn met hun lot en stimuleert hen om, met mate, te werken aan de verbetering ervan. Deze gemiddelde tevredenheid creëert een aangename sfeer. Het plezier in de arbeid en in het leven is hierbij een teken van gezondheid. Het individu kan in deze omstandigheden waardering opbrengen voor wat hij heeft en put zich niet uit in het bereiken van wat hij nog niet heeft. Omdat hij het gevoel heeft dat hij het essentiële bezit, kan er voor hem iets bestaan dat hij nog niet bezit, zonder dat hij de indruk heeft dat hij iets mist. Daar zijn behoeften in verhouding zijn tot zijn middelen, is zijn geluk stabiel.

Maar de heilzame werking die uitgaat van de publieke opinie dient tot niets als de voorwaarden om toegang te krijgen tot een bepaalde beroepsklasse onrechtvaardig worden geacht. Een arbeider die ervan overtuigd is dat hij functionaris had moeten zijn, is niet tevreden. Het is niet alleen belangrijk dat de perspectieven die een beroep biedt, door de publieke opinie worden vastgelegd, het is tevens noodzakelijk dat de toegang tot de verschillende beroepen rechtvaardig wordt geacht. De organisatie die door deze reglementering mogelijk wordt gemaakt, vergt immers offers van de individuele leden ten gunste van het algemeen welzijn. Daarom moet deze reglementering omgeven zijn met een moreel gezag.

Eertijds steunde deze reglementering op het geboorterecht. Sommigen menen dat, sedert dit niet langer het geval is, het moreel gezag waarmee de reglementering is omgeven, overbodig is geworden. Gezien iedereen gelijke kansen zou hebben in de strijd om de gunstige arbeidsplaatsen, zouden de leden van de samenleving gaan geloven dat de arbeidsverhoudingen zijn zoals ze moeten zijn. Het is inderdaad waar dat er minder sociale dwang nodig is als deze ideale toestand van gelijkheid wordt benaderd. Men zal deze toestand echter nooit bereiken omdat er steeds erfelijke factoren zullen blijven bestaan die de ongelijkheid bestendigen, zoals intelligentie, wetenschappelijke, artistieke, litteraire of industriële talenten, moed en handvaardigheid. Een morele discipline blijft daarom noodzakelijk om diegenen die door de natuur minder begiftigd werden, tevreden te stellen met minder lonende beroepen. Als men verder wil gaan en eist dat het loon van zowel de meer als de minder begaafde gelijk moet zijn, is er nog een grotere morele discipline nodig om deze doelstelling te realiseren.

De reglementering kan slechts worden aanvaard als ze wordt beschouwd als rechtvaardig. Ze kan niet blijven bestaan als ze slechts steunt op gewoonte of macht. Zo viel de reglementering in Griekenland en Rome uiteen toen het geloof in de patricische opvattingen verloren ging, net zoals dit gebeurde in de moderne staten op het ogenblik dat de aristocratische vooronderstellingen hun gezag

verloren. Deze toestand van ontregeling is uitzonderlijk, en doet zich slechts voor wanneer de gemeenschap een crisis doormaakt.

De menselijke ondernemingszin kan niet van alle remmingen worden bevrijd. Net zoals bij de andere wezens in het universum, worden de aard en gedragingen van mensen door de omringende werkelijkheid gelimiteerd. Er is vanuit dit gezichtspunt slechts een gradueel verschil tussen een mineraal en een denkend wezen. Het is echter karakteristiek voor de mens dat de grenzen waaraan hij onderworpen is, niet fysisch, maar moreel, met name sociaal van aard zijn. De wet die voor de mens geldt, is niet uit een materiële omgeving afgeleid, maar uit een bewustzijn dat het zijne overstijgt en waarvan hij de superioriteit erkent. Omdat het grootste en het beste deel van zijn bestaan het fysische te buiten gaat, heeft de mens zich van de organische determinering kunnen bevrijden en aavaardde hij de beperking die door de gemeenschap werd opgelegd.

Wanneer de gemeenschap door elkaar wordt geschud, ongeacht of dit nu gebeurt door ellende of door voorspoed, is ze niet meer in staat haar matigende functie uit te oefenen en stijgt het suïcidecijfer. Bij een economische crisis wordt het individu plots in zijn behoeftebevrediging beperkt. De matigende werking die uitgaat van de gemeenschap verliest dan haar betekenis, en de morele opvoeding moet worden overgedaan. Een gemeenschap kan zich niet van het ene moment op het andere aanpassen. Ook plotse welvaart leidt tot ongeregeldeheid, omdat ze noopt tot een wijziging van de waardenschaal, die de grenzen van de behoeftebevrediging bepaalde. Het vraagt tijd vooraleer de publieke opinie mensen en goederen opnieuw heeft geclasseerd. Men weet niet meer wat nodig is en wat niet, wat rechtvaardig is en wat onrechtvaardig is, welke aanspraken legitiem zijn en welke verwachtingen buiten proportie zijn.

Als de ontwrichting ernstig is, kunnen zelfs de principes die de werkverdeling regelden, gedestabiliseerd worden. Als deze ontwikkeling een herschikking van de taken met zich meebrengt, moeten ook de ideeën die de arbeidsverhoudingen omgaven, gewijzigd worden. De klasse die door de crisis wordt bevoordeeld, hoeft zich plots niet meer in dezelfde mate te beperken en daardoor raken de verlangens binnen deze klasse ongelimiteerd. Door de toenemende rijkdom van deze klasse, neemt op dat moment de intensiteit van de verlangens toe. De toestand van ongeregeldeheid of anomie wordt dan versterkt omdat de regels ontbreken op het moment dat ze het meest nodig zijn. Terzelfdertijd wordt de strijd om de meest gunstige maatschappelijke posities pijnlijker en gewelddadiger omdat de strijd op een minder gereguleerde manier wordt gestreden en de rivaliteit door de toegenomen gedrevenheid groter wordt. In deze omstandigheden worden alle klassen getroffen omdat de hiërarchie van positiebepalingen voor iedereen teloor is.

Wellicht zijn er in arme landen minder suïcides, omdat armoede de noodzakelijke matiging van het verlangen in de hand werkt. De begeerten worden er noodgedwongen strikter afgestemd op de schaarse middelen.

III. Anomie manifesteert zich normaal in crisismomenten en zal het suïcidecijfer daarom slechts gedurende korte perioden beïnvloeden. Tegenwoordig heerst er echter een chronische toestand van anomie in het commerciële en industriële segment van de samenleving. Sinds een eeuw steunt de economische vooruitgang op de liberalisering van de reglementering die de economische en industriële relaties vorm geeft. Voordien waren de industriële relaties onderworpen aan een hele reeks morele voorschriften. Zo waren er vooreerst godsdienstige voorschriften, zowel voor de werknemers als voor de werkgevers. Men probeerde de werknemer met zijn lot te verzoenen door erop te wijzen dat de sociale orde door de Voorzienigheid was ingesteld, en dat men kon hopen op een compensatie in het hiernamaals. De werkgever werd voorgesteld dat het verzamelen van aardse goederen niet de eindbestemming is van de mens en dat men in dit perspectief zijn aardse bekommernissen moet matigen. Vervolgens schreef ook de wereldlijke overheid reglementen voor waarbij ze aanstuurde op het behoud van haar suprematie over de economische bedrijvigheid. En tenslotte waren er de corporaties die zowel lonen, prijzen als produktiequota vastlegden. De wijze waarop de economische en industriële relaties in het verleden werden georganiseerd, willen we niet als voorbeeld stellen. De actuele gemeenschappen lenen zich niet voor een dergelijke regeling. De religie heeft haar zeggingskracht grotendeels verloren en de Staat is in plaats van regulerende instantie, dienaar geworden van de economie.

Over de rol die de Staat moet spelen, verschillen de orthodoxe economen en de radicale socialisten van mening. De eersten willen dat de Staat enkel optreedt als behoeder van contracten. De tweede groep wil dat de Staat zorg draagt voor de rendabiliteit van de gemeenschap, in de zin dat hij de produktie afstemt op de vraag en dat hij op basis van de totale inkomsten voor iedereen een gelijkwaardig loon berekent. In beide strekkingen is men er echter van overtuigd dat de economie niet moet worden onderworpen aan enig ander gemeenschappelijk doel, en dat een natie slechts één belangrijk objectief heeft, namelijk de industriële welvaart. Dit impliceert dat zowel de orthodoxe economen als de radicale socialisten uitgaan van het dogma van het economisch materialisme. Beide theorieën zijn de uitdrukking van de opinie waarin de economie niet langer als een middel maar als een doel wordt beschouwd, zowel voor de gemeenschap als voor het individu. Deze vooronderstelling brengt met zich mee dat er geen gezaghebbende grenzen meer worden gesteld aan de menselijke behoeften. De sacralisering van het welzijn heeft het verlangen boven elke menselijke wet geplaatst. De beperking van de genoegdoening wordt zo goed als heiligschennend beschouwd. Daarom werd ook de reglementering die werd opgelegd door de corporaties, en die nochtans steunde op utilitaire overwegingen, als hinderlijk beschouwd.

Tenslotte is de ontketening van de verlangens nog toegenomen door de ontwikkeling van de industrie zelf en door de verregaande uitbreiding van de markt. Vroeger kon de producent zijn produkten alleen in zijn onmiddellijke

omgeving afzetten, en daardoor konden zijn ambities geen extreme proporties aannemen. Nu kan de producent het in zijn hoofd halen produkten te verkopen aan de hele wereld, en dit perspectief maakt een begrenzing van zijn ambities onmogelijk.

De gisting die zich in het commerciële segment van de samenleving voordoet, heeft zich op de andere delen overgezet. De anomische crisis is daardoor constant en in zekere zin ook normaal geworden. In alle geledingen van de gemeenschap zijn verlangens ontstaan die geen duidelijk objectief en daardoor ook geen duidelijk eindpunt hebben. Er is dan ook niets dat aan deze verlangens kan tegemoet komen, want ze zijn onafgebroken gericht op wat zich bevindt aan gene zijde van wat bereikt kan worden. Het reële lijkt zonder waarde in het perspectief van wat de koortsige verbeelding laat doorschemeren. Men keert er zich dan ook van af om zich volledig te richten op wat mogelijk reëel zal worden. Men heeft dorst naar nieuwe dingen, naar ongekende genietingen, naar sensaties waarvoor nog geen naam bestaat, ook al zijn het objectieven die al hun aantrekkelijkheid verliezen op het moment dat ze bereikt worden.

Vandaar dat de minste tegenslag aanleiding kan geven tot een complete ineenstorting. Bij tegenspoed neemt plots alle koortsachtigheid af en wordt men ineens gewaar hoe steriel dat tumultueus streven en die nieuwe sensaties waren. Men beseft dat de oneindige accumulatie van nieuwsoortige gewaarwordingen geen solide basis vormt voor een stabiel geluk. De verstandige mens die kan genieten van wat hij heeft bereikt, zonder steeds opnieuw andere betrachten te moeten realiseren, weet zich staande te houden als er ongunstige tijden komen. Wie zich daarentegen alleen maar op de toekomst richtte, heeft niets opgebouwd waarop hij kan steunen. Zijn verleden bestaat enkel uit een reeks ongeduldig doorgemaakte etappes. Wat het hem mogelijk maakte zichzelf te verblinden, was de idee dat het geluk verder lag dan wat hij tot dan toe had bereikt.

Men kan zich afvragen of het niet deze morele gesteldheid is die suïcide heeft doen toenemen. Individuen uit gemeenschappen waarin een gezonde discipline aan de dag wordt gelegd, kunnen het noodlot beter aan. Ze zijn gewoon om zich te schikken en kunnen daardoor meer inspanningen opbrengen om zich in moeilijke omstandigheden te handhaven. In een sfeer van koortsachtig ongeduld daarentegen kan men in tegenspoed weinig weerstand bieden.

De gesteldheid die hier werd beschreven, is zózeer deel gaan uitmaken van het leven, dat ze als normaal wordt beschouwd. Men heeft het tegenwoordig voortdurend over de onophoudelijke *voortgang* naar een onbepaald doel. De passie voor het oneindige wordt beschouwd als een morele kwaliteit, terwijl een dergelijk verlangen slechts kan bestaan onder ontregelde individuen, die de ontregeling waaronder zij lijden, tot regel maken. De voortgangsidee is een geloofsovertuiging geworden. Parallel met deze theorieën zijn er opvattingen gegroeid die het leven als onwaardevol voorstellen, en de mensen verleiden met illusoire objectieven. Aangezien het in de economische wereld is dat deze ver-

warring het sterkst om zich heen grijpt, is het ook in die milieus dat ze het meest slachtoffers maakt.

De industriële en commerciële functies behoren tot de beroepen met het hoogste suïcidedijfer. In de landbouwnijverheid zijn er minst suïcides, wellicht omdat de invloed van de traditioneel regulerende instanties daar het best is bewaard gebleven en de zakenkoorts daar minst is doorgedrongen.

TABEL VI⁹

Aantal suïcides op 1 miljoen personen per beroepsgroep

	Handel	Transport	Industrie	Landbouw	Vrije beroepen
Frankrijk . . . 1878-87	440		340	240	300
Zwitserland . . . 1876	664		577	304	558
Italië 1866-76	277		80,4	26,7	
Pruisen 1883-90	754	1514	456	315	832
Beieren 1884-91	465	152,6	369	153	454
België 1776-90	421		160	160	100
Wurtemberg . 1873-78	273		190	206	
Saxen 1878		341,59		711,17	

Anomie blijkt dus in de moderne gemeenschappen een steeds terugkomende factor van suïcide te zijn. In tegenstelling tot de egoïstische suïcide betreft de anomische suïcide niet de gebondenheid van individuen aan hun gemeenschap, doch de manier waarop de gemeenschap hen regels oplegt. Er bestaan ongetwijfeld gelijkenissen tussen de egoïstische suïcide en de anomische suïcide. Beide vormen van suïcide manifesteren zich als de gemeenschap niet genoeg op de voorgrond treedt. De sfeer waarin de gemeenschap afwezig is, verschilt echter. Bij de egoïstische suïcide ontbreekt de collectieve activiteit, waardoor de gemeenschap zonder doelstelling en zonder betekenis blijft. Bij de anomische suïcide ontbreekt de gemeenschap daar waar ze zich verhoudt tot de individuele passies. Door haar afwezigheid verliezen deze al hun remmingen. In principe kan men erg sociaal voelend zijn zonder zijn passies te kunnen intomen, en kan men egoïstisch zijn zonder zijn passies te buiten te gaan. De egoïstische suïcide is kenmerkend voor intellectuele milieus, de anomische suïcide daarentegen voor de industriële en commerciële sectoren.

IV. Er is niet alleen economische anomie die suïcide doet toenemen, er is ook een verband tussen zelfdoding en de anomie van de huwelijksstaat. Landen waar

9. [In de oorspronkelijke uitgave is dit tabel XXIV.]

veel echtscheidingen vóórkomen kennen een hoog suïdecijfer. Men kan dezelfde vaststelling doen als men provincies vergelijkt.

Om deze feiten te verklaren, ging M. Bertillon ervan uit dat suïcide en echtscheiding verband houden met de onevenwichtigheid van de persoon. Hoe méér onevenwichtige personen er zijn, hoe méér suïcides en echtscheidingen zullen vóórkomen. Er is echter geen reden om aan te nemen dat Zwitserland vijftien keer méér onevenwichtigen zou kennen dan Italië en zes keer méér dan Frankrijk, omdat het aantal echtscheidingen van dat land tegenover deze van de buurlanden zich zo verhoudt. Men zal de verklaring van het verband tussen echtscheiding en suïcide niet vinden als men enkel rekening houdt met organische disposities.

Ongetwijfeld oefent de verandering van het morele regime bij echtscheiding een invloed uit op de toename van de suïcide. Deze wijziging biedt daarom nog geen verklaring voor het verband tussen echtscheiding en suïcide. Indien alleen het wegvallen van de huwelijksstaat suïcide in de hand zou werken, dan zouden weduwen en weduwnaren zich evenveel suïcideren als uit de echt gescheidenen. Dit is echter niet het geval. Uit de echt gescheidenen suïcideren zich 2,5 tot 4 keer méér dan weduwen en weduwnaren. In het derde hoofdstuk kwamen we trouwens tot het besluit dat de suïcidale tendens van weduwen en weduwnaren verband houdt met de suïcidale tendens van gehuwden. Als gehuwden gevrijwaard blijven, dan zijn ook weduwen en weduwnaren beter beschermd. De sekse die het meest gevrijwaard wordt door de huwelijksstaat, wordt ook door het weduwschap het best tegen suïcide behoed.

In landen waar veel echtscheidingen vóórkomen, is de vrijwaringsfactor van het huwelijk kleiner dan in landen waarin het huwelijk een steviger karakter heeft. Dat is echter alleen het geval voor de echtgenoten. In Italië, een uitgesproken katholiek land waar nagenoeg geen echtscheidingen vóórkomen, worden de mannen door het huwelijk het best tegen suïcide gevrijwaard. Frankrijk, waar dit verband werd bestudeerd per provincie, biedt het volgende beeld: In de Seine-provincie waren er in 1885 23,99 scheidingen op 10000 huwelijken. In de rest van Frankrijk slechts 5,65. In de Seine-provincie suïcideren gehuwde mannen zich het meest. Wat is het echter dat gehuwde mannen tegen suïcide vrijwaart, het gezin of de huwelijksverbintenis?

In landen waar echtscheiding vaak vóórkomt, is er een hoog geboortencijfer, wat impliceert dat er grotere gezinnen zijn. Dat kan erop wijzen dat het niet het gezinsleven is dat mannen tegen suïcide behoedt, maar de huwelijksstaat op zich. Indien het gezinsleven tegen suïcide behoedde, dan zouden ook de vrouwen zich minder suïcideren in landen waar veel echtscheidingen vóórkomen. Dat is echter niet het geval. Wat de echtgenotes betreft, doet zich precies het tegenovergestelde voor. Hoe méér mannen gevrijwaard blijven van suïcide, hoe minder vrouwen gevrijwaard blijven en omgekeerd. In landen waar weinig echtscheiding vóórkomt, plegen ongehuwde vrouwen minder zelfmoord dan gehuwde vrouwen.

Als de huwelijksstaat de man tegen suïcide beschermt en de suïcidale neiging van de vrouw intensifieert, dan moet het zijn dat mannen en vrouwen tegengestelde belangen hebben. Het is mogelijk dat de huwelijksstaat voor de vrouw méér onaangename verplichtingen met zich meebrengt, waardoor de huwelijksstaat voor haar moeilijker draagbaar is. Het blijkt trouwens dat vooral vrouwen de echtscheidingsprocedure starten. Deze hypothese kan een verklaring bieden voor de suïcidale neiging van de vrouw, echter niet voor deze van de man. Mannen zullen zich immers niet minder suïcidieren omdat hun vrouwen méér te lijden hebben. De verklaring moet worden gezocht in de instelling van de echtscheiding op zich.

Waaruit bestaat een huwelijksverbintenis? Het huwelijk is een reglementering van seksuele verhoudingen. Deze verhoudingen betreffen niet alleen fysische drijfveren, maar ook datgene wat de gemeenschap op de materiële begeerten heeft geënt. Liefde is bij ons veel méér een verstandelijke dan een organische aangelegenheid. De oorspronkelijke seksuele gedrevenheid is progressief met esthetische en morele gevoelens gecompliceerd. Omdat de diverse begeerten getransformeerd zijn en niet meer ondergeschikt aan organische noodwendigheden, moeten ze door een sociale reglementering worden omkaderd. Deze reglementering komt overeen met de huwelijksverbintenis. Het huwelijk regelt het passionele leven. Het monogame huwelijk doet dit strikter dan de andere huwelijksvormen. Door de man te verplichten om zich aan één vrouw te binden voor altijd, kent men aan zijn behoefte om lief te hebben een rigoureuus bepaald object toe, en sluit men hiermee het perspectief op andere relaties af. Deze bepaaldheid die een morele stabiliteit verleent, heeft een gunstige uitwerking op de man. De echtgenoot zal de bevrediging nastreven die hem is toegestaan en deze heilzame discipline zal hem in staat stellen zijn objectief te realiseren. Terwijl zijn passies ertoe gehouden zijn niet te variëren, kan hem het object waarop hij aanspraak maakt, niet ontgaan: de huwelijksverplichting is immers wederzijds.

Voor celibatairen ligt de zaak anders. Aangezien deze zich wettelijk aan meerdere personen kunnen hechten, richten zij hun verlangens effectief naar alle kanten. Daardoor is de vrijgezel nooit tevreden. *Ce mal de l'infini* dat de anomie overal met zich meebrengt, kan alle domeinen van het geestesleven betreffen. Meestal neemt dit kwaad een seksuele vorm aan. Wanneer men door niets tegengehouden wordt, kan men zichzelf niet tegenhouden. Men denkt aan wat er aan de overzijde ligt van het plezier dat men ondervindt en men wil steeds andere geneugten. Wanneer men de hele cirkel heeft doorlopen, droomt men van het onmogelijke en heeft men dorst naar datgene wat niet bestaat. Men raakt door deze tendens vlug verbitterd. Men hoeft daarvoor niet de amoureuze ervaringen van Don Juan te hebben ondergaan. Het middelmatige bestaan van een vrijgezel volstaat al. Het zijn de onafgebroken verwachtingen, waarin men steeds opnieuw wordt teleurgesteld, die een vermoeide indruk nalaten. De anomie is immers dubbel. Terwijl het individu zich aan niets definitief overgeeft, bezit hij ook niets definitief. De onzekerheid van de toekomst draagt bij tot de eigen onbe-

paaldheid. De persoon is veroordeeld tot een eeuwige onstandvastigheid. Deze toestand resulteert in een permanente verwarring, zenuwachtigheid en ontevredenheid die de kans op suïcide noodzakelijkerwijs doet toenemen.

De mogelijkheid tot scheiding impliceert een verzwakking van de reglementering inzake huwelijk. De grens die aan de begeerte wordt gesteld heeft niet meer dezelfde vastheid. Ze heeft een minder rustbrengende uitwerking.

De consequenties van de echtscheiding zijn specifiek voor de man. De seksuele behoeften van de vrouw worden immers strikter fysiologisch bepaald en zijn organisch doelmatiger begrensd. De uitwendige huwelijksreglementering is voor de vrouw bijgevolg overbodig, zelfs hinderlijk. De huwelijksstaat wordt voor eens en voor altijd vastgelegd en er is geen mogelijkheid om eraan te ontsnappen. Door de horizon af te sluiten, worden meteen alle perspectieven en alle hoop op een ander bestaan geblokkeerd. Reglementering impliceert in die zin altijd onaangenaamheden, zowel voor de man als de vrouw. In tegenstelling tot de vrouw wordt dit leed echter bij de man gecompenseerd door de weldadige uitwerking van de disciplinerende. Bovendien kennen de zeden aan de man tal van privileges toe die de vrouw worden onthouden. Voor de vrouw is er geen compensatie noch verzachting. Monogamie is voor haar enkel een strikte verplichting.

De suïcide die verband houdt met echtscheiding, ontstaat in een morele sfeer die bij de versoepeling van de huwelijksreglementering tot stand komt. De echtscheiding op zich is slechts een aanwijzing van deze mentaliteit. Echtscheiding wordt immers slechts wettelijk mogelijk gemaakt wanneer de publieke opinie de huwelijksband al een tijd niet meer als onlosmakelijk beschouwt. De anomie van het huwelijk kan dus bestaan buiten de wettelijke regelingen om. De anomie manifesteert zich echter aan het bewustzijn via de versoepelde wettelijke regelingen. Volgende feiten bevestigen de gestelde hypothese.

Alleen wanneer echtscheiding mogelijk is, kan het huwelijk als onstabiel worden beschouwd. Mensen die gescheiden zijn van tafel en bed, zullen zich minder suïcidieren dan effectief uit de echt gescheidenen. Wat ook zo blijkt. Als seksuele anomie de oorzaak is van de suïcide die verband houdt met het groot aantal echtscheidingen, dan zal zich deze suïcide meest vóórdoen op de leeftijd waarop zich de seksuele verlangens het meest doen gelden. Ook dat is effectief het geval. Het blijkt ook dat het huwelijk zonder kinderen de man beschermt en voor de vrouw nadelig is. Dat bevestigt de bewering dat mannen en vrouwen tegengestelde interesses hebben. Terwijl de éne nood heeft aan reglementering, heeft de andere nood aan meer vrijheid. Wanneer mannen op zeer jonge leeftijd huwen, is de kans dat ze zich suïcidieren groter. Wellicht heeft dat te maken met het feit dat ze op dat moment veel zelfvertrouwen hebben en hun verlangens te tumultueus zijn, waardoor ze zich niet aan een strikte reglementering kunnen onderwerpen. Als het huwelijk de vrouw voordeel biedt, dan is dat voordeel nooit zo groot als het gunstig effect dat het huwelijk aan de man doet toekomen.

Het beeld dat hier van het huwelijk wordt gegeven, verschilt sterk van het beeld dat in de gemeenschap gangbaar is. Men stelt doorgaans dat de man in het huwelijk de vrouw in bescherming neemt; dat de man van zijn polygame instinct afstand doet, om het lot van de vrouw te verbeteren. In realiteit is het echter de man die door het huwelijk het best wordt beschermd, terwijl het de vrouw is die het offer brengt¹⁰.

10. Uit wat voorafging, kan men afleiden dat er een vorm van suïcide bestaat die zich situeert tegenover de anomische suïcide, zoals de altruïstische suïcide zich situeert tegenover de egoïstische suïcide. Kenmerkend voor de situatie waarin dit soort suïcide plaatsvindt, is de excessieve reglementering en de brutale inperking van het verlangen. Het betreft personen voor wie de toekomst onbarmhartig werd ommuurd, zoals te jong gehuwde mannen of gehuwde vrouwen die geen kinderen hebben. Om volledig te zijn moeten we deze vierde soort suïcide ter sprake brengen. Het gaat echter om een zo onbelangrijke groep en buiten de twee genoemde voorbeelden, zijn er zo weinig gevallen van bekend, dat het ons niet zinvol lijkt om er bij stil te staan. Omwille van de tegenstelling met de anomische zelfmoord en de verwijzing naar de onveranderlijkheid van de regels die in deze omstandigheden kenmerkend is, noemen we dit type de fatalistische suïcide.

Hoofdstuk 6

Verschijningsvorm van de verschillende types suïcide op individueel niveau

Reeds van bij de aanvang werd het duidelijk dat er méér dan één soort suïcide bestaat. Er is telkens van suïcide sprake als een mens de dood verkiest boven het leven. Toch zijn er verschillende gronden op basis waarvan men zich van het leven beneemt. We zullen de verschijningsvormen van suïcide classificeren door de ontwikkeling van de suïcidogene tendensen te volgen vanaf hun sociale oorsprong tot hun individuele manifestaties. We bouwen met andere woorden een morfologische classificatie op aan de hand van een etiologische classificatie. We zijn er ons van bewust dat we met deze methode abstractie maken van alle niet-sociale kenmerken van een individuele suïcide. Het nut van deze deductief opgebouwde classificatie is tweevoudig. Wat voorafgaat, wordt met concrete voorbeelden geïllustreerd, en er wordt een classificatie geboden die men kan gebruiken om alle fenomenen te ordenen die met suïcide te maken hebben. Niet alle soorten suïcide mogen immers onder eenzelfde noemer worden gebracht. De redenen waarom iemand zich van het leven beneemt, gaan terug op verschillende oorzaken, waarvan de morele en sociale betekenis niet telkens dezelfde is.

I. Karakteristiek voor *de melancholische suïcide* is de toestand van zwaarmoedigheid die de energie om iets te ondernemen, ondermijnt. Zaken, publieke diensten, nuttige arbeid, zelfs huishoudelijke verplichtingen inspireren niet meer. Het denken en het innerlijke leven eisen alle energie voor zich op. Het bewustzijn plooit zich op zichzelf terug. Door deze extreme preoccupatie maakt het individu de afstand tussen zichzelf en het universum groter.

Het is eigen aan het menselijk handelen dat het het individu richt op het andere dan hemzelf. 'Handelen' is altruïstisch in de zin dat men zich bij het handelen in de werkelijkheid 'mengt', terwijl men om 'na te denken' van de werkelijkheid afstand neemt, om deze van buitenaf te kunnen beschouwen. 'Nadenken' heeft bijgevolg een egoïstisch karakter. Wanneer men daarenboven zichzelf kiest als voorwerp van beschouwing, wordt de afstand tussen persoon en objectieve werkelijkheid dubbel zo groot. Een bepaalde categorie van mensen is dan ook com-

pleet ongevoelig voor wat zich in de buitenwereld afspeelt. Als ze liefhebben, is dat niet om zich over te geven of zich te verenigen, maar om zich over de geliefde te bezinnen. Hun passies zijn van voorbijgaande aard en onvruchtbaar. Ze geven zich over aan het dwaas combineren van droombeelden waarbij niets reëls tot stand komt.

De oorspronkelijke voorstellingen die innerlijk worden overdacht, zijn uit de buitenwereld afkomstig. Men kan immers geen bewustzijnsinhouden denken in ongedetermineerde vorm, en voorstellingen krijgen hun bepaaldheid van buitenaf. Hoe méér een individu zich van de buitenwereld afsluit, hoe ijler zijn bewustzijn wordt. Wanneer men rondom zich een leegte schept, creëert men meteen ook binnenin een leegte, want er blijft niets méér over om over na te denken dan de persoonlijke ellende.

Men kan zich niet blijven bezinnen over de leegte zonder erdoor aangetrokken te worden. Als men genoegdoening vindt in beschouwingen over het niet-zijn, kan men dit verlangen slechts bevredigen door het zijn op te geven. Hartmanns theorie over het parallellisme tussen de opgang van het bewustzijn en de verzwakking van de levenswil is op dit punt correct. De idee en de handeling zijn twee antagonistische krachten. In tegenstelling tot het stellen van daden, remt het denken het werkelijke leven af. De absolute heerschappij van de idee kan zich echter niet vestigen noch bestendigen, omdat ze het einde van het leven zou betekenen. Dat impliceert niet noodzakelijk dat, zoals Hartmann gelooft, de realiteit op zich ondraaglijk is als ze tenminste niet door illusies wordt omgeven. Als het bewustzijn de mens schade toebrengt, dan is dat alleen omdat het zich op een ziekelijke manier ontwikkelt, met name als het denken zichzelf tot doel stelt. De mentaliteit waarbij de levensvatbare werkelijkheid wordt verlaten om zich aan persoonlijke beschouwingen over te geven, is trouwens niet het produkt van de recent ontwikkelde wetenschappen. Reeds de stoïcijnen leerden dat de mens afstand moet nemen van de buitenwereld om te leven vanuit en voor zichzelf. Wanneer blijkt dat het leven op dat moment zinloos zou zijn, besluit deze leer tot de suïcide.

De melancholische suïcide heeft niets gewelddadigs. Het is een logische gevolgtrekking uit een bepaalde morele ingesteldheid. Men stelt in dit verband vast dat de melancholische suïcide van patiënten die zijn opgenomen in een psychiatrische instelling, lang op voorhand wordt voorbereid.

De melancholische suïcide ligt in het verlengde van wat we de egoïstische suïcide hebben genoemd. Ze is een gevolg van een overdreven individuatie. Ze komt tot stand wanneer de banden die het individu met zijn gemeenschap onderhield, zijn verbroken. Ook het intellectuele karakter van deze suïcide is typisch voor een gemeenschap waar het vrije onderzoek grote waardering geniet. Als van het individu wordt verwacht dat hij zijn individueel bewustzijn zo sterk mogelijk ontwikkelt, loopt men het gevaar de grenzen van het gezonde intellectuele bezig zijn te overschrijden. Een denken dat alles in vraag stelt en niet in staat is om het gewicht van zijn onwetendheid te dragen, riskeert zichzelf in de

afgrond van de twijfel te storten. Als het er immers niet toe komt de zin van de zaken, waarover het zich vragen stelt, te erkennen, holt dit denken zichzelf inhoudelijk uit en resten er uitsluitend dromerige overpeinzingen.

In deze omstandigheden kan het subject zoals een kind of een dier zich richten op de bevrediging van zijn persoonlijke behoeften, in plaats van te mediteren over het leven. Hij kan in dit geval tot suïcide besluiten wanneer deze bevrediging onmogelijk wordt. Zo raadde Epicurus zijn leerlingen aan, zich te suïcidieren als het leven werkelijk niets meer te bieden heeft. Bij de epicuristische suïcide is er in plaats van een filosofisch-melancholische stemming, een koelbloedig scepticisme. Het klinisch beeld van deze suïcide toont haat noch woede. De persoon slaat de hand aan zichzelf met een ironische gelatenheid en een zekere eenvoud als hij vindt dat de tijd gekomen is.

De depressieve of de onverschillige stemming waarin de egoïstische suïcide wordt gepleegd, contrasteert met de hevige gemoedsbewegingen die kenmerkend zijn voor *de altruïstische suïcide*. In tegenstelling tot de egoïstische, gaat de altruïstische suïcide gepaard met een ontlading van energie. Als de altruïstische suïcide wordt gezien als een plicht, staat deze energie ten dienste van de rede en de wil. Het slachtoffer suïcideert zich omdat zijn geweten dat eist. Hij doet dit met een krachtige vastbeslotenheid. De suïcide van Cato en deze van commandant Beaupaire gelden hiervan als historische voorbeelden. De energetische ontlading die gepaard gaat met een acute altruïstische suïcide, is irrationeel. Het is in een vlag van enthousiasme dat de persoon de dood in gaat. Deze hevige emoties kunnen zowel blij als somber zijn, naargelang het individu denkt, zich bij zijn dood met zijn geliefde godheid te verenigen, of ervan overtuigd is dat hij door zijn daad een offer brengt om een ontzagwekkende macht tevreden te stellen.

Een derde soort suïcide kenmerkt zich door woede, irritatie, walging en alle andere gevoelens die gepaard gaan met ontgoocheling. Brierre de Boismont, die 1507 nagelaten brieven van suïcidanten analyseerde, kwam tot de bevinding dat veel van deze mensen agressieve verwijten formuleerden ten aanzien van het leven in het algemeen of ten aanzien van het individu dat ze aansprakelijk stelden voor het persoonlijk ongeluk. In deze categorie bevinden zich ook de suïcides die worden gepleegd na een moord. Nergens anders manifesteert suïcide zich met een dergelijke verbittering. Deze komt niet alleen in woorden maar ook in daden tot uiting. De walging ten aanzien van het leven, die de egoïstische suïcide kenmerkt, komt hiermee niet overeen. De egoïst is immers niet gefrustreerd, maar bevangen door de idee dat het bestaan zinloos is. Hij is niet zozeer verontwaardigd, maar eerder extreem onverschillig. En de verwijten waartoe de altruïstische suïcidant komt, betreffen niet zijn medemensen maar zichzelf. Daarom gaat het in de derde categorie om *de anomische suïcide*.

Ontwikkelingen die niet gereguleerd zijn, zijn noch onderling op elkaar afgestemd, noch aangepast aan de voorwaarden waaraan ze moeten voldoen, en kunnen niet anders dan op een pijnlijke manier met elkaar in botsing komen.

Wanneer de maat van de behoeften door anomie verloren gaat, wordt de deur geopend voor illusies en ontgoochelingen. Wie plots in een situatie terecht komt die minder goed is dan deze waarmee hij vertrouwd was, wordt verbitterd. Dan keert hij zich onwillekeurig tegen wat hij — al dan niet terecht — als de oorzaak van zijn onheil beschouwt. Het door elkaar halen van alle gewoonten, creëert een koortsachtige beroering die een destructieve vorm aanneemt. Het object waarop deze agitatie zich afreageert is slechts van secundair belang en wordt door de toevallige omstandigheden aangebracht.

Iets gelijkaardigs gebeurt wanneer het individu, in plaats van zich te moeten schikken in een bescheiden positie, ongelimiteerde mogelijkheden wordt geboden. Sommigen stellen zich dan een doel dat hun krachten ver te boven gaat. In deze context doet zich de suïcide van 'onbegrepenen' voor, een vorm van suïcide die vaak vóórkomt in tijden waarin geen consensus bestaat over sociale klasering. Het is mogelijk dat het individu erin slaagt zich in deze omstandigheden te handhaven en tal van zijn behoeften weet te bevredigen tot hij plots geconfronteerd wordt met iets dat hij niet kan bereiken. Dat is het geval met de onrustige Werther, verliefd op het oneindige, die zichzelf van kant maakte omwille van een ongelukkige liefde. Dat is ook het geval met de artiesten die, nadat ze overspoeld werden met succes, zich van het leven benemen omdat ze zich door iemand hoorden uitfluiten of omdat er over hun optreden een minder goede kritiek verscheen.

Sommigen maken zich van kant zonder zich te beklagen over omstandigheden of personen. Ze doen dat omdat hun verlangens hen méér irritatie dan genoegen bezorgen. Hun onvruchtbaar rusteloos streven laat een soort vermoeidheid achter. Door deze vermoeidheid worden de passies getemperd. Deze vorm van anomische suïcide kenmerkt zich door walging. Deze zielstoestand werd reeds door Seneca getypeerd. 'Het kwaad dat ons parten speelt, is niet rondom ons, maar in ons. Ons ontbreekt de energie om ook maar iets te verdragen. We zijn noch in staat om te lijden, noch om te genieten, ongeduldig als we zijn met alles. Hoeveel mensen benemen zich niet het leven wanneer ze alle variaties uitproberen, steeds dezelfde sensaties zien terugkomen en niets nieuws gewaarworden.' Als voorbeeld geldt hier René die Chateaubriand laat uitroepen: 'Men beschuldigt me onstandvastige verlangens te hebben en niet lang genoeg dezelfde dromen te koesteren, de prooi te zijn van mijn eigen verbeelding... Is het mijn schuld dat ik overal op grenzen stuit, dat alles wat eindig is, geen waarde voor me heeft?'¹¹

Deze uitlating brengt ons op het spoor van het verband tussen de anomische en de egoïstische suïcide. In beide gevallen bezwijken de suïcidanten onder 'le mal de l'infini'. De morbiditeit neemt in de beide gevallen echter niet dezelfde vorm aan. Bij de egoïstische suïcide neemt het intellect een te grote ruimte in,

11. F.-R. CHATEAUBRIAND, *René*, Paris, Vialat, 1849, p. 112.

bij de anomische suïcide is het de zinnelijkheid die overmatig geactiveerd en ontregeld is. In het eerste geval heeft het denken zijn object verloren, door zich op zichzelf terug te plooiën. In het tweede geval kent de passie geen grenzen, waardoor het verlangen geen doel meer heeft. Terwijl de ene zich verliest in de oneindigheid van de droom, verliest de andere zich in de oneindigheid van het verlangen. De psychologische definitie van suïcide is dus niet zo eenvoudig als men wel eens durft te denken. Er zijn vele soorten suïcide, en er zijn ook mengvormen. Er kunnen zich immers tegelijk verschillende sociale oorzaken laten gelden.

Twee vormen hebben een speciale verwantschap: de egoïstische en de anomische suïcide. Egoïsme en anomie zijn twee aspecten van eenzelfde sociale toestand. Het is evident dat de egoïst naar ontregeling overhelt daar hij zich onttrokken heeft aan de gemeenschap en haar regulerend effect. Als zijn verlangens geen buitenproportionele vormen aannemen, is dat omdat de egoïst zich op zichzelf terugplooit en de buitenwereld voor hem niets aantrekkelijks meer heeft. Het is echter mogelijk dat hij niet totaal egoïstisch is en dat hij om de leegte te vullen, steeds nieuwe sensaties zoekt. Omgekeerd is iemand wiens verlangens ontregeld zijn, in zekere zin egoïstisch. Men zal immers niet rebelleren tegen elke sociaal opgelegde beperking als men voldoende gesocialiseerd is. Deze egoïstische karaktertrek kan zich echter niet ontwikkelen als de anomische tendens de bovenhand heeft, omdat dan het verlangen het individu richt op het andere dan hemzelf. Als deze tendens echter zwak ontwikkeld is, is de kans groot dat het individu zich op zichzelf terugplooit.

Anomie kan zich ook verbinden met een altruïstische houding. Een crisis kan het bestaan van een individu zo ingrijpend wijzigen dat een altruïstische aanleg tot ontwikkeling komt en tot suïcide aanleiding geeft. Er kan zelfs een combinatie tot stand komen tussen egoïstische en altruïstische tendensen. In een gemeenschap die aan het individu niets objectief meer te bieden heeft en het egoïsme opgang maakt, is het mogelijk dat men op zoek gaat naar een duurzaam object dat zin verleent aan het leven. Gezien er niets reëls bestaat waaraan men zich dan kan hechten, kan men zich dan slechts behelpen met een ideële realiteit. Men creëert dan een imaginaire werkelijkheid waaraan men zich onderwerpt en waaraan men zich totaal overgeeft, waardoor er geen aandacht voor het overige meer overblijft. Op dat moment houden immers alle redenen van bestaan verband met deze imaginaire werkelijkheid. Op die manier leidt men een dubbel leven. Vanuit het perspectief van de reële werkelijkheid is men een individualist, terwijl men in het perspectief van het ideële object ongematigd altruïst is. Hier komt men de oorsprong en het wezen van de stoïcijnse suïcide op het spoor. Als de stoïcijn een absolute onverschilligheid predikt voor alles wat het individuele aangaat, plaatst hij tegelijk alles in het licht van de universele rede, en beschouwt hij zichzelf als het instrument waardoor deze rede zich kan manifesteren. Hier worden twee antagonistische concepten bij elkaar gebracht: de meest radicale individualistische moraal met een onbegrensd pantheïsme. In de sto-

icijnse suïcide manifesteert zich dan ook zowel de apathie van het egoïsme als de gedrevenheid van de altruïst. Men kan in deze context spreken van een mystiek egoïsme.

II. Men kan zich voorstellen dat er een verband bestaat tussen het soort suïcide en de middelen die men gebruikt om zich te suïcideren. De middelen houden immers allicht verband met de gevoelens die tot de daad aanleiding geven. Volgens deze redenering zou men de verschillende types suïcide statistisch moeten kunnen afleiden uit de cijfers over de middelen waarvan men gebruik maakt om zich te suïcideren. De onderzoeksresultaten zijn hier echter negatief. De manier waarop de suïcide wordt voltrokken, blijkt een *sociaal* bepaald gegeven te zijn. De middelen die men gebruikt om zich te suïcideren, zijn binnen eenzelfde groep over langere perioden steeds dezelfde, terwijl ze sterk variëren van groep tot groep. Voor elke gemeenschap bestaat er een bepaalde volgorde van voorkeur voor een bepaald soort suïcidemiddel, die zelden wijzigt. Deze sociale voorkeur speelt zó sterk door, dat zelfs de kosmische beïnvloedingsfactoren er geen vat op hebben. Zo varieert bij voorbeeld de verdrinkingsdood niet met de temperatuur. De sociale factoren die de suïcide veroorzaken, houden ook geen verband met de sociale factoren die de manier bepalen waarop de suïcide wordt voltrokken.

In Italië, een katholiek land waar de intellectuele ontwikkeling slechts geleidelijk op gang kwam, zullen zich wellicht het meest altruïstische suïcides voordoen. Een groot aantal suïcides in Italië wordt met een vuurwapen gepleegd. Gezien ook soldaten zich het meest met een geweer van kant maken, zou men kunnen denken dat de altruïstische suïcide het meest met een vuurwapen wordt gepleegd. Daarenboven blijkt dat in landen zoals Frankrijk en Engeland relatief weinig suïcide wordt gepleegd met een vuurwapen. Nu blijkt echter, tegen onze verwachtingen in, dat de intellectuele klasse (het milieu waar vooral melancholische suïcides vóórkomen) zich in Frankrijk het meest suïcideren met een vuurwapen, terwijl men spontaan zou denken dat de melancholische suïcide het meest door verhangning wordt voltrokken. Blijkt daarenboven dat verhangning een méér landelijke dan stedelijke voorkeursvorm is, terwijl altruïstische suïcide méér vóórkomt in een landelijke omgeving en de melancholische suïcide typisch is voor de steden. Er is dus geen verband tussen de suïcidale drijfveren en de manier waarop men zich suïcideert. Men kiest het instrument dat het meest voor de hand liggend is, en waarvan men het meest heeft gehoord. Zo zal men in steden al gemakkelijker van een hoogte duiken dan op het platteland, en worden er meest suïcides gepleegd door zich onder de trein te werpen in streken waar veel spoorwegen zijn. De keuze van de middelen houdt wellicht ook verband met de wijze waarop de publieke opinie over deze middelen oordeelt. Sommige vormen van suïcide die op het platteland gebruikelijk zijn, wekken in gecultiveerde middens, waar de cultus van de menselijke persoon heerst, sterke weerzin.

Derde boek

OVER SUÏCIDE ALS SOCIAAL FENOMEEN
IN HET ALGEMEEN

Hoofdstuk 1

Het sociaal element van de suïcide

I. Men kan de individuele factoren die tot suïcide aanleiding geven in twee categorieën verdelen. Er zijn duidelijk zichtbare factoren en er zijn factoren waarvan het individu zich niet bewust is. Tot de eerste groep behoren de onmiddellijke aanleidingen, en deze kunnen allerlei vormen aannemen. Het kan zijn dat men werd getroffen door een ondraaglijk familieleed, een groot liefdesverdriet, een slepende ziekte of dat men een grote morele fout beging. Deze particuliere omstandigheden bieden geen verklaring voor het suïdecijfer. De verhouding van deze onmiddellijke aanleidingen blijft immers over langere tijdsperioden nagenoeg ongewijzigd. Men weet trouwens dat de menselijke overwegingen zoals deze zich voordoen in het redenerend bewustzijn, vaak zuiver formeel zijn en dat ze enkel dienen om een beslissing te rechtvaardigen die reeds genomen werd op basis van redenen die het bewustzijn niet kent. Daarenboven zijn de uiterlijke omstandigheden die doorgaan als de oorzaken van de suïcide, oneindig in aantal en hebben ze onderling geen uitgesproken gemeenschappelijke eigenschappen. Ze hebben vaak te maken met tegenspoed, maar zelfs het verband met dit kenmerk mag men niet beschouwen als een regel.

Ook zij die de individuele oorzakelijkheid van de suïcide verdedigen, brengen niet de uiterlijke omstandigheden van de suïcide in rekening, maar wel de intrinsieke natuur van het subject, namelijk zijn biologische constitutie. Ze beschouwen suïcide als het produkt van het temperament of als een episode van de neurastenie. Er bestaat echter geen verband tussen zenuwziekten en suïcide, zoals er ook geen verband bestaat tussen de kosmische factoren en suïcide. De resultaten waartoe we gekomen zijn als we de aard van de samenleving in rekening brachten, waren van een totaal andere aard. We hebben echte wetmatighe-

den kunnen vaststellen aan de hand waarvan we verschillende soorten suïcide konden classificeren. Uit deze feiten blijkt dat het suïcidecijfer zich enkel sociologisch laat verklaren. Het is de morele constitutie van de gemeenschap die het aantal suïcidanten bepaalt.

Zeggen dat elke gemeenschap een zekere aanleg tot suïcide constitueert, impliceert geen metaforisch taalgebruik. De uitdrukking komt overeen met de feitelijke toedracht van de zaak. Elke sociale groep heeft een collectieve tendens waaruit de individuele behoeften zijn afgeleid en niet omgekeerd. Deze bestaan uit egoïstische, altruïstische en anomische stromingen die in de gemeenschap respectievelijk een melancholische, onbaatzuchtige of verbitterde mentaliteit creëren. Het zijn de collectieve tendensen die tot het individu doordringen en hem ertoe bewegen suïcide te plegen. Om uitdrukking te geven aan het verlies van de band met het leven, bedient men zich van de meest voor de hand liggende aanleidingen die de onmiddellijke omgeving aanreikt. Dat men in deze omstandigheden het leven triest vindt, is niet zo zeer omdat het leven op dat moment triest is, maar wel omdat men zélf triest is. Dit verdriet komt niet vanuit het individu als zodanig, en komt ook niet door één of andere uiterlijke omstandigheid. Het komt vanuit de groep waarvan men deel uitmaakt.

II. Deze conclusie wordt bevestigd door het feit dat het suïcidecijfer constant blijft. We zijn vooralsnog niet dieper ingegaan op deze relatieve onveranderlijkheid, om methodische redenen. Laten we nu dit fenomeen van naderbij beschouwen.

Quételet wees op de verrassende regelmaat waarmee zich sommige sociale fenomenen voordoen. Hij meende dit verschijnsel te kunnen verklaren met zijn theorie over de gemiddelde persoon. Volgens hem bestaat er in elke samenleving een gemeenschappelijk model waaraan alle leden beantwoorden. Het aantal mensen dat van dit model zou afwijken door onvoorziene omstandigheden, is gering. Het blijkt inderdaad dat men de fysieke en morele eigenschappen die eigen zijn aan het merendeel der Fransen, niet terugvindt bij Italianen of Duitsers, en omgekeerd. Hoewel dit model niet onveranderlijk is, evolueert het veel trager dan een individuele persoon, omdat een massa veel langzamer wijzigt dan een individu. Quételet noemde dit model het gemiddelde type want het kwam volgens hem overeen met het mathematisch gemiddelde van de burgers.

Deze theorie lijkt zeer eenvoudig. Ze kan echter alleen als verklaring dienen als ze de manier waarop het gemiddelde type binnen een gemeenschap tot stand komt, inzichtelijk maakt. Als dit model ongewijzigd blijft terwijl de individuen veranderen, moet men kunnen verklaren op welke manier het een eigen leven leidt. De problemen verdwijnen als men het gemiddelde type vereenzelvigt met het etnische type. De constitutieve elementen van een ras hebben immers hun oorsprong buiten het individu en zijn daarom niet onderworpen aan dezelfde variaties, terwijl de individuen er afhankelijk van zijn. Dit uitgangspunt maakt de theorie echter onbruikbaar voor de verklaring van het suïcidecijfer, gezien

suicide geen verband houdt met het ras. Hetzelfde geldt ook voor de andere sociale eigenschappen die de fysiologische constitutie te buiten gaan. Toch aanvaardt men dat er een collectieve tendens bestaat die bepalend is voor de ideeën, de geloofsovertuigingen, de gewoonten en de gemeenschappelijke aanleg van een gemeenschap. Waaruit bestaat deze tendens en hoe functioneert ze?

Hoe men de algemeenheid van 'de gemiddelde persoon' ook verklaart, deze theorie kan nooit rekenschap geven van de regelmaat van het suïcidecijfer. Deze theorie verklaart immers alleen de eigenschappen die het grootste deel van de bevolking deelt. De gemiddelde persoon pleegt geen suïcide; suïcides zijn uitzonderingen. Een betere kennis van de gemiddelde persoon helpt ons dan ook in deze materie niet vooruit. Quételet heeft niet gezien dat de regelmaat zich niet alleen manifesteert onder de manifest gemeenschappelijke handelingen, maar ook onder de gedragingen die zich slechts sporadisch en in geïsoleerde situaties voordoen. Lange tijd waren er in Frankrijk op 1 miljoen inwoners 150 suïcides, terwijl er in Engeland 80 waren. Stel dat de theorie van Quételet zou opgaan, dan zou de individuele aandrang om zich te suïcideren in Frankrijk 0,00015 geweest zijn, in Engeland 0,00008. Deze getallen zijn zó klein dat ze geen betekenis meer hebben. Men kan vanuit de algemeengeldigheid van een tendens geen verklaring vinden voor het eigen karakter van het suïcidecijfer in de samenleving. Quételet reikt niets méér aan dan een berekening van de kans dat een individu, dat behoort tot een bepaalde groep, zich van het leven berooft.

III. Laten we de draagwijdte van de termen die we gebruiken, nauwkeurig omschrijven. Gewoonlijk wordt de uitdrukking 'collectieve tendens' beschouwd als een metafoor. Hier moet de uitdrukking echter letterlijk worden opgevat. Als men bedenkt hoe constant het suïcidecijfer binnen een bepaalde gemeenschap blijft, terwijl de leden voortdurend wisselen, kan men niet anders dan de krachten die uitgaan van de gemeenschap en die de individuen beïnvloeden als iets reëel beschouwen. Uit onze bevindingen is gebleken dat de oorzaken die de omvang bepalen van het contingent personen dat zich vrijwillig het leven beneemt, los staan van elke individuele oorzakelijkheid. Men heeft gemeend aan deze vaststelling te kunnen voorbijgaan door de continuïteit van het suïcidecijfer te verklaren op basis van overlevering. Zo beweert Gabriël Tarde dat sociale feiten zoals beroepsgeheimen, religieuze rites, morele voorschriften, worden overgedragen van individu op individu. Inderdaad, indien het erom zou gaan, te begrijpen hoe een idee of een gevoel zich van de ene generatie op de andere overplant, zou deze uitleg kunnen volstaan. Maar hier gaat het om de continuïteit van het suïcidecijfer, een gegeven van een totaal andere orde. De huidige generatie heeft niet vernomen van de voorgaande hoeveel mensen er zich van het leven dienen te benemen. Als de constantie van het aantal suïcides niet berust op het feit dat elk voorval een ander bewerkstelligt, dan moet ze worden toegeschreven aan de permanente activiteit van een onpersoonlijke oorzaak, gesitueerd op een niveau dat onafhankelijk is van individuele gevallen. Daarom

moet men de term 'collectieve tendens' letterlijk interpreteren. Het gaat om krachten die even reëel zijn als de natuurkrachten. Het zijn krachten die kunnen worden gemeten en vergeleken. Ze zijn moreel van aard, en vermits buiten het individu niets moreel kan worden genoemd behalve de samenleving, moeten deze morele krachten uitgaan van de samenleving. Ze behoren tot de sociale feiten met een objectief karakter, zoals deze die in *Les règles* werden omschreven¹².

De bewering dat sociale feiten objectieve feiten zijn die een eigensoortige realiteit uitmaken, is op felle kritiek gestoten. Deze opvatting impliceert immers een wijziging van de vertrouwde ideeënsystemen. Daardoor ontstond tegen deze opvatting weerstand. Men heeft in dit verband de volgende objecties aangevoerd:

(1) Hoe kunnen collectieve ideeën en tendensen van een andere natuur zijn dan individuele ideeën en tendensen, als er in een gemeenschap alleen maar individuen bestaan?

Zoals elk levend organisme méér is dan de dode materie waaruit het bestaat, vormt de gemeenschap van individuen een eigensoortige psyche met een specifieke manier van denken en voelen. Ongetwijfeld gaan een aantal eigenschappen van sociale feiten terug op particuliere psychologische houdingen, maar een sociaal feit is het resultaat van associatie, waarbij deze eigenschappen worden omgevormd. Dit configuratieproces geeft aanleiding tot het ontstaan van nieuwe feiten. Als men deze bewering loochent, kan men er enkel van uitgaan dat het geheel gelijk is aan de som van zijn delen, dat een effect kwalitatief terug te voeren is tot de oorzaken die het mogelijk maakten. Dit komt neer op het verwerpen van de mogelijkheid tot verandering.

Door het onderscheid te benadrukken tussen het sociale en het individuele, willen we niet zeggen dat de sociale realiteit niets psychisch heeft. Het is evident dat ze essentieel uit voorstellingen bestaat; alleen zijn collectieve voorstellingen van een andere aard dan individuele voorstellingen. We hebben er totaal niets op tegen dat men sociologie psychologie noemt, zolang men er maar aan toevoegt dat de sociale psychologie wetten kent die verschillen van deze van de individuele psychologie. Een voorbeeld moet deze gedachte begrijpelijker maken.

Gewoonlijk stelt men dat de religie gebaseerd is op gevoelens van vrees en inschikkelijkheid die het individu ertoe aanzetten, zijn aandacht te richten op mysterieuze en te duchten wezens. De religie zou dus het produkt zijn van individuele gesteltenissen of privé-gevoelens. Deze simplistische voorstelling komt helemaal niet overeen met de feiten. Religie bestaat slechts waar een collectieve organisatie bestaat en ze neemt een andere vorm aan als ook deze sociale organisatie wijzigt. Het individu op zich zou nooit gekomen zijn tot de idee van een

12. É. DURKHEIM, *Les règles de la méthode sociologique*, Paris, Alcan, 1895.

kracht die hem oneindig te boven gaat, indien hij alléén zichzelf en het fysisch universum gekend had. Zelfs de grote natuurkrachten hadden hem deze notie niet aan de hand kunnen doen. Het gezag dat hem doet beseffen hoe inferieur hij is, gaat uit van de gemeenschap. De religie is het systeem van symbolen waardoor de gemeenschap bewust wordt van zichzelf. Het is de manier van denken die aan de collectiviteit eigen is. Ziehier een voorbeeld van een welomschreven geheel van mentale gesteltenissen die niet zouden ontstaan zijn indien de individuen geen groep zouden vormen. Wat hier voor de religie geldt, geldt ook voor juridische, morele, politieke of pedagogische instituties.

(2) De tweede objectie betreft onze bewering dat een sociale ingesteldheid niet alleen kwalitatief verschilt van een individuele, maar ook een eigen leven leidt, onafhankelijk van het individuele bestaan. Hoe kan dat nu, gezien de gemeenschap uit niets anders dan individuen bestaan?

We grijpen in dit verband terug naar wat boven werd aangetoond. Mensen die suïcide plegen, vormen geen natuurlijke groep. Er is onder hen geen communicatie. De kracht die verantwoordelijk is voor de constantie van hun aantal moet derhalve extern zijn.

Het is wellicht onjuist te stellen dat de gemeenschap enkel uit individuen bestaat. Ook tal van materiële elementen geven het sociale leven vorm. Sociale feiten materialiseren zich bij voorbeeld in een bepaald type architectuur, in een wijze van communiceren, in de manier waarop men zich verplaatst, in het gereedschap en de machines die men gebruikt, in de geschreven taal en dergelijke. Dat deze materiële elementen daadwerkelijk het sociale leven kunnen beïnvloeden, zonder tussenkomst van de gemeenschap die ze vorm gaf, wordt bewezen door de invloed die de antieke monumenten in de Renaissance hebben gehad. Nadat ze jaren in de vergetelheid waren geraakt, en de generaties, die ze tot stand hadden gebracht, lang waren verdwenen, zijn ze plots terug 'ontdekt' geworden en in de schoot van de gemeenschap een nieuw en autonoom bestaan gaan leiden. Hetzelfde kan men zeggen over dogma's, geloofsovertuigingen en wettelijke voorschriften: terwijl ze bestaan buiten het individuele bewustzijn om, bepalen ze het karakter ervan.

Niet het gehele sociale bewustzijn exterioriseert zich. Niet de volledige nationale esthetiek is vervat in de kunstwerken waarvoor ze inspirerend werkte, zoals ook niet de gehele moraal zich in voorschriften veruitwendigt. Het grootste deel blijft diffuus of kan zich omwille van voortdurende veranderlijkheid niet vastzetten. De wisseling van stromingen die tegelijk in verschillende richtingen evolueren, laat zich niet fixeren. Soms heeft een neerslachtige stemming de overhand, dan is het een opgewekte stemming; soms domineert het individualisme, dan weer een sociale, filantropische ingesteldheid; gisteren was iedereen kosmopoliet, vandaag zijn we allen uitgesproken vaderlandslievend. Al deze deiningen doen zich voor terwijl de moraal en het recht ongewijzigd blijven. Wie de moraal vereenzelvigt met morele voorschriften, neemt het teken voor de betekenis.

Aan de basis van deze voorschriften liggen actuele en levendige gevoelens die door deze formuleringen worden geresumeerd, doch waarvan ze slechts de oppervlakkige omhulsels zijn. Ze zouden geen enkele weerklank hebben gevonden, indien ze aan geen enkel gevoel zouden beantwoorden.

Het sociale leven evolueert onafhankelijk van individuen. Daarom kan bij voorbeeld een gevaar voor een gemeenschap een patriottisch gevoelens genereren waarbij aan de particuliere belangen, zelfs als deze respectabel worden geacht, wordt voorbij gegaan. Er bestaat dan wel in elk individu een zekere geneigdheid om zich voor zijn gemeenschap in te zetten, maar deze individuele neiging is niet overweldigend. De individuen die zich in tijden van oorlog willen opofferen, zijn zeldzaam. Daaruit blijkt dat de stroming die in een groep opgang maakt, slechts in geringe mate in het individu zelf aanwezig is en voor het grootste deel extern blijft. Een ander voorbeeld betreft het verschil tussen de individuele en collectieve emoties ten aanzien van morele delicten. Zo is de collectieve verontwaardiging ten aanzien van moord beduidend groter dan de individuele verontwaardiging. Men weet tot welke extremen deze emotionele deining kan leiden als er niets is dat ze inperkt. Het is daarom dat we slechts effectief reageren op een misdrijf wanneer de publieke opinie er zich mee inlaat. Op dat ogenblik spreekt het collectief bewustzijn doorheen onze mond. Het is als collectiviteit dat er wordt opgetreden, niet als één of ander individu. Vaak is de afstand tussen de collectieve en de individuele verontwaardiging nog groter. Elk individu koestert immers nog een zekere weerzin tegen moord, doch doet dit veel minder voor een eenvoudige verduistering of voor een onopvallende belastingontduiking. Er is een enorme afstand tussen het vage, aarzelende individueel gevoel, dat altijd bereid is tot een compromis, en het collectieve, categorische brandmerk. Indien de moraal ten aanzien van belastingen, legerdienst, of onze contracten slechts zou verzekerd zijn door onze individuele abstracte gevoelens, dan zou ze maar precair zijn. De gemeenschappelijke geaardheid vereenzelvigen met de gemiddelde persoonlijkheid zou bijgevolg een zware misvatting zijn.

Als de ethiek van het collectief bewustzijn zich boven het niveau van het gemiddelde individuele bewustzijn bevindt, vanwaar komt ze dan? Het is niet zonder reden dat men in de religie en in bepaalde filosofieën ervan uitgaat dat de ethiek zijn realiteit ontleent aan God. De wetenschap kan zich echter met een dergelijke voorstelling van zaken niet tevreden stellen. Ze moet het probleem van de moraal onopgelost laten, of deze beschouwen als een systeem van collectieve gevoelens en overtuigingen. Als men aanvaardt dat de moraal op het collectief bewustzijn berust, moet men aanvaarden dat het collectief bewustzijn méér is dan het gemiddelde individueel bewustzijn, en dit laatste overstijgt. De waarneming bevestigt deze hypothese. Uit de regelmaat van de statistische gegevens kan men enerzijds onrechtstreeks afleiden dat er collectieve tendensen bestaan, uitwendig t.a.v. van de individuen. Anderzijds zijn er ook een aantal feiten waaruit we rechtstreeks tot deze exterioriteit kunnen besluiten. In de mate dat we deel uitmaken van een groep, staan we open voor de beïnvloeding die

van die groep uitgaat. In de mate dat we een onderscheiden persoonlijkheid uitmaken, proberen we aan deze beïnvloeding te ontsnappen. Er is niemand die dit dubbel leven niét leidt. Iedereen volgt voor een deel de gemeenschap, voor een deel zijn individuele natuur. Het gaat om twee tegengestelde krachten. Ongetwijfeld is de kracht van de gemeenschap sterker dan de kracht van het individu, want de eerste bestaat uit een bundeling van verschillende particuliere krachten. Collectieve tendensen die zich actief opdringen, functioneren met de spontaneïteit van het instinct. Dat is het geval met de fundamentele morele opvattingen. Omdat echter niet alle sociale tendensen zich met een dergelijke intensiteit manifesteren, blijft een groot deel ervan extern.

Als we niet aannemen dat sociale fenomenen teruggaan op het individueel bewustzijn, dan nemen we aan dat er een ander bewustzijn bestaat dat gevormd wordt door de combinatie van de individuele denkvermogens ('les consciences individuelles') samen. Dit substraat heeft niets substantieels of ontologisch, want het bestaat uit niets anders dan de samenstelling van de delen. Daarom is het niet even reëel als de elementen waaruit het is samengesteld. Maar ook die elementen zijn samengestelden. Inderdaad, tegenwoordig weet men dat het ik de resultante is van een veelheid van vermogens zonder 'ik', dat elk van deze vormen van elementair bewustzijn op hun beurt de vrucht zijn van vitale eenheden zonder bewustzijn, en dat elk vitaal deel op zijn beurt uit levenloze partikels bestaat. Als de psycholoog en de bioloog het voorwerp van hun wetenschap beschouwen als een gefundeerd fenomeen terwijl dat bestaat uit een specifieke configuratie van elementen die behoren tot een orde die daar onmiddellijk aan voorafgaat, waarom zou dat dan anders zijn in de sociologie? Een geloofsovertuiging of een sociaal gebruik kan bestaan onafhankelijk van de individuele expressies ervan. Daarmee beweren we niet dat een gemeenschap kan bestaan zonder individuen, maar wel dat een groep, gevormd door individuen, een realiteit is van een andere orde dan elk individu afzonderlijk genomen, en dat er collectieve ingesteldheden bestaan die specifiek zijn voor de instantie waaruit ze zijn voortgekomen.

IV. Laat ons deze ideeën toepassen op de kwestie van de suicide. Elk moreel ideaal is de uitdrukking van een verhouding tussen egoïsme, altruïsme en anomie, die specifiek is voor de samenlevingsvorm waarin dit ideaal geldt. Het sociale leven veronderstelt immers dat iemand persoonlijkheid heeft en tegelijk dat hij daarvan kan afstand doen om zich te kunnen richten op sociale doelstellingen. Dat is de reden waarom deze drie aan elkaar tegengestelde tendensen in elke samenleving bestaan. Waar ze elkaar wederzijds terugdringen, ontstaat er een zeker evenwicht. Als één van deze tendensen buiten proportie treedt, wordt de sfeer suïcidogeen.

Het gebeurt zelden dat één van deze drie tendensen een nefast overwicht krijgt op de gehele samenleving. Meestal gaat het om beperkte groepen, waar zich de daarvoor geschikte sociale omstandigheden voordoen. Van buitenaf

gezien lijken suïcides individuele voorvallen. De totale som van het aantal suïcides heeft echter eigenschappen die specifiek zijn. Alle particuliere gevallen van suïcide, verspreid over een ruim territorium, zijn met elkaar verbonden.

Hoe moet men zich nu het verband voorstellen tussen de collectieve en de individuele gevoeligheid als beide onafhankelijk van elkaar bestaan? De collectieve gevoelens werken op alle individuen in, en creëren er een dispositie. Zo zal een hyperbeschaving, die zowel aanleiding geeft tot anomische als egoïstische tendensen, op het zenuwstelsel inwerken door dit gevoeliger te maken voor excessen. Omgekeerd zal een rudimentaire cultuur, die aanleiding geeft tot altruïstische tendensen, de gevoelloosheid in de hand werken. De gemeenschap maakt in grote trekken het individu naar haar beeld. Een andere vraag is dan waarom in dezelfde omstandigheden de éne persoon wél en de andere geen suïcide pleegt. Wellicht omdat de éne mentale ingesteldheid méér vatbaar is voor de tendens dan de andere. Dat betekent niet dat de zenuwziekte de suïcide veroorzaakt. Psychische instabiliteit zorgt er enkel voor dat sommigen sneller onderdoor gaan dan anderen. Het onderscheid tussen de geneesheer en de socioloog laat zich in dit verband goed typeren. De ene ziet elk geval afzonderlijk, de andere stelt zich boven elke individualiteit.

Een andere vraag blijft onbeantwoord. Waarom treft de suïcidogene stroming niet ineens alle individuen die er vatbaar voor zijn, maar doet zij zich zo geleidelijk voor? De verklaring daarvoor ligt in het feit dat de vatbaarheid voor suïcide toeneemt naarmate men ouder wordt¹³.

13. Deze theorie leidt niet tot de miskennis van de menselijke vrijheid. Integendeel, er is in deze context méér plaats voor de idee van de vrije wil dan wanneer men het individu beschouwt als de grondslag van de sociale fenomenen. Indien het constant aantal suïcides zou toe te schrijven zijn aan een strikte imitatie van individuen onderling, dan is de determinatie onvermijdelijk groter dan wanneer men aanneemt dat zelfmoord in de hand wordt gewerkt door een tendens die van buitenaf op het individu inwerkt. In deze hypothese gaat men ervan uit dat zich een zeker aantal zal suïcideren, zonder dat het moet gaan om deze of gene persoon.

Hoofdstuk 2

Het verband tussen suïcide en andere sociale fenomenen

Omdat suïcide een sociaal gegeven is, is het raadzaam na te gaan welke plaats ze inneemt in het veld van andere sociale fenomenen.

De eerste en de belangrijkste vraag is of men suïcide moet beschouwen als moreel verwerpelijk of niet. Gewoonlijk schetst men bij de beantwoording van deze vraag een ideale moraal, waarna men nagaat hoe suïcide zich tegenover deze abstracte vooropstelling logisch verhoudt. Deze methode is de onze niet. Een deductie zonder controle is altijd verdacht, en daarenboven is het vertrekpunt in deze manier van redeneren een postulaat dat berust op subjectieve intuïtie. We kiezen een andere weg. Eerst gaan we na hoe het fenomeen suïcide in het verleden ethisch werd gecategoriseerd, daarna zoeken we welke redens daarvoor werden aangegeven.

I. Van zodra de christelijke gemeenschappen ontstonden, werd suïcide formeel verworpen. Het concilie van Arles anno 452 verklaarde suïcide als een diabolische daad en vanaf het concilie van Praag werd die bestraft. De suïcidant werd een uitvaartplechtigheid en herdenking geweigerd. Het burgerlijk recht liet zich door het canoniek recht inspireren en voegde aan deze strafbepalingen nog enkele andere toe, zoals het konfiskeren van de goederen van de suïcidant. Op sommige plaatsen werd het lichaam van de suïcidant met de voeten omhoog opgehangen, elders werd het over de straten gesleept, nog elders werd het in een vork omhoog geheven, of als het een vrouw betrof, verbrand. Deze middeleeuwse lokale verordeningen bleven lange tijd gangbaar. In een plotse reactie werd echter in Frankrijk na de revolutie elke repressieve maatregel geschrapt.

Alle religies zijn suïcide blijven verbieden en bestraffen. Dat ook de huidige publieke opinie suïcide afwijst, kan men opmaken uit het feit dat tegenwoordig de plaats van de suïcide en de personen uit de omgeving van de suïcidant worden gemeden. Ook al is de opinie ten aanzien van suïcide toleranter geworden, suïcide heeft iets van zijn crimineel karakter behouden. Naar de algemene jurisprudentie wordt medeplichtigheid aan zelfdoding vervolgd als doodslag. Indien suïcide effectief geen morele verontwaardiging meer zou wekken, zou deze juridische aanpak zeker gewijzigd zijn. Buiten Frankrijk is in de christelijke

landen de wetgeving strenger gebleven. In Engeland werd slechts in 1870 de verbeurdverklaring van de goederen afgeschaft. In Rusland is de wetgeving voor het ogenblik het strengst. Ook in de recente wetgeving van de Staat New York wordt suïcide als een misdad beschouwd.

Ook in de oude Grieks-Romeinse wereld bestond een rechtsregeling inzake suïcide. Suïcide werd er echter slechts als illegitiem beschouwd als de overheid deze daad verbood. Zo werd in Athene de suïcidant een normale begrafenis geweigerd en werd zijn hand afgehakt en verderop begraven; doch als een individu aan de senaat de toelating vroeg om suïcide te plegen, kon hem die toelating worden verleend. Athene was trouwens niet de enige stad met een dergelijke rechtsregeling.

We zijn niet goed geplaatst om de voorschriften van het Romeinse recht ter zake na te gaan. De fragmenten van de 12 tafelen bevatten geen gegevens over suïcide. Doch vermits de wetten waren geïnspireerd door de Griekse wetgeving, is het zeer waarschijnlijk dat ze analoge voorschriften bevatten. Servius getuigt dat volgens het boek der priesters een suïcidant de begrafenis werd geweigerd en dat Tarquinius Superbus een epidemie van suïcides tegenging door de lijken te kruisigen en te laten hangen als voedsel voor de aasgieren. Volgens Quintilianus zou in Rome lange tijd dezelfde rechtsregeling bestaan als in Griekenland. Burgers die zich het leven wilden benemen, konden hiervoor toestemming vragen aan de Senaat. Een dergelijke regeling is in het leger blijven voortbestaan tot de keizertijd. Ongetwijfeld heeft men in Rome bij de juridische beoordeling steeds rekening gehouden met de motieven die tot de wanhoopsdaad aanleiding gaven en met de tijd werd de lijst met excuses steeds langer.

Het is erg moeilijk om de rechtsregeling na te gaan die in dit verband in primitieve gemeenschappen bestond, waar vooral de altruïstische suïcide veelvuldig voorkwam. De inschikkelijkheid waarmee met de altruïstische suïcide werd omgegaan, doet vermoeden dat suïcide er niet formeel verboden was.

Wanneer de Griekse en Romeinse samenlevingen decadent werden, verdwenen de oude voorschriften of verloren ze hun zeggingskracht. De tolerantie ten aanzien van suïcide die in die context ontstond, kan men moeilijk als een deugd omschrijven. Het ging veeleer om een symptoom van een ziekelijke toestand.

Het feit dat in de loop van de geschiedenis zo'n grote eensgezindheid heeft bestaan ten aanzien van de morele veroordeling van suïcide, moet de moralisten die pleiten voor een grotere toegeeflijkheid, enigszins afremmen. Dat men tegenwoordig een versoepeling eist terwijl het verbod zo diep was ingeworteld, betekent dat er iets fundamenteel is veranderd in het collectieve leven. Een andere en belangrijker conclusie, is de volgende. Alle verschillen buiten beschouwing gelaten, ziet men dat de rechtsopvatting inzake suïcide globaal genomen doorheen twee fases is gegaan. In een eerste fase werd het individu verboden zich op eigen verantwoordelijkheid het leven te benemen. Alleen de Staat

kon het individu daartoe toelating verlenen. In een tweede fase is het verbod absoluut en zonder uitzondering: suïcide wordt beschouwd als immoreel. Uit het strenger worden van de straffen kan men opmaken dat dit verbod ook steeds radicaler werd.

Als vandaag op dit vlak minder verontwaardiging uitgaat van het publiek bewustzijn, moet deze tolerantie worden toegeschreven aan accidentele en voorbijgaande oorzaken, want het is onwaarschijnlijk dat de evolutie na jaren in dezelfde richting te zijn geëvolueerd, op dit punt plots een andere wending zou nemen. Inderdaad, de ideeën die de veroordeling van de suïcide hebben bepaald, zijn nog steeds actueel. Men werd steeds strenger naarmate de rechten van het individu zich ontwikkelden. Het respect voor de menselijke persoon heeft iets sacraals gekregen. Vandaar dat elke aanslag op de menselijke persoon overkomt als heiligschennend. Suïcide is zulke aanslag. Men bestraft suïcide omdat ze ingaat tegen de cultus van de menselijke persoon, waarop heel onze moraal berust. Dat verklaart waarom suïcide pas categoriek veroordeeld werd na de concilies van Arles en Praag. Vanaf deze concilies is men ervan uitgegaan dat elk individu drager is van een onsterfelijke ziel die deel uitmaakt van de godheid.

Maar geldt de veroordeling van de suïcide nog steeds als deze religieuze opvatting door wetenschappelijke kritiek in de verdrukking is geraakt? Het is niet omdat niet meer wordt aangenomen dat de religieuze symbolen adequaat zijn voor de werkelijkheid, dat het ontzag voor de menselijke persoon, waaraan de religieuze symbolen uitdrukking gaven, verloren is gegaan.

De gemeenschap heeft behoeften die de onze niet zijn. De activiteiten waartoe ze ons inspireert, liggen niet in het verlengde van onze individuele behoeften. Integendeel, deze activiteiten impliceren veeleer offers van het individu. Als ik vast, als ik me kastijd omwille van Gods verheerlijking, als ik respect opbreng voor de traditie waarvan ik de draagwijdte niet kan overzien, me moeilijkheden op de hals haal wanneer ik mijn schulden afbetaal, als ik mij inzet voor de Staat of er zelfs mijn leven voor veil heb, dan doe ik immers afstand van iets. We weten precies wat wordt geëist door een macht waaraan we ondergeschikt zijn, een stem die ons dicteert op imperatieve toon. Maar het is niet de stem van het instinct, het is niet onze stem. Daarom schrijven we ze toe aan wezens die we een bestaan toekennen onafhankelijk van het onze. Alles wat met deze instantie te maken heeft, deelt in dezelfde eigenschappen. Vandaar dat we geneigd zijn om ons een wereld in te denken boven deze waarin we wonen, met wezens van een andere natuur. Het is deze transcendente imperatief die aan de basis ligt van de religies en de moraalssystemen. De morele verplichting is op geen enkele andere manier inzichtelijk te maken.

Het is waar dat de eerste voorstellingen waarin deze sociale imperatieven werden verbeeld, wetenschappelijk zonder waarde zijn. Wanneer we ze terugvoeren op een persoonlijk wezen, of op een abstracte kracht, gaat het steeds om metaforische voorstellingen en niet om voorstellingen die de realiteit betreffen zoals die werkelijk is. Dat neemt niet weg dat de processen waarvan deze meta-

forische voorstellingen getuigen, irreëel zouden zijn. Het blijft waar dat ieder van ons door een gezagvolle en ons overstijgende instantie aangezet wordt om te handelen, en dat de doelen die we ons hierbij stellen, een moreel gezag hebben. Als men de oude voorstellingen van zaken niet meer verdedigt, betekent dat nog niet dat men de realiteit miskent van datgene waarnaar deze voorstellingen verwezen.

Het is niet alleen een feit dat de menselijke persoon doel geworden is van de moderne gemeenschap, het is ook een historische wet dat de volkeren zich steeds verder afwenden van elk ander objectief. Oorspronkelijk was de gemeenschap alles en het individu niets. Daardoor waren de sociale gevoelens die het individu bonden aan de collectiviteit absoluut prioritair. De gemeenschap stelde zichzelf als doel en de mens werd beschouwd als een instrument. Geleidelijk wijzigde zich deze situatie. Naarmate een gemeenschap volumineuzer wordt, haar densiteit toeneemt, en er méér taakverdeling tot stand komt, nemen de individuele verschillen toe¹⁴, en nadert het moment waarop alle leden van dezelfde groep niets meer gemeenschappelijk hebben, behalve dat ze allen 'mens' zijn. In deze omstandigheden ligt het voor de hand dat de collectieve gevoeligheid zich met al haar energie op dit uniek object gaat richten en er daardoor een zeer grote waarde wordt aan toegekend. Gezien de menselijke persoon het enige object is dat alle harten raakt, gezien de verheerlijking ervan het enige doel is dat gemeenschappelijk kan worden nagestreefd, moet deze voor iedereen een uitzonderlijke waarde krijgen. De verheerlijking van de menselijke persoon verheft zich aldus boven alle menselijke doeleinden, en neemt een religieus karakter aan.

Deze cultus van de mens is helemaal iets anders dan het individueel egoïsme waarover boven werd gesproken. In plaats van het individu te vervreemden van de gemeenschap, scharen de mensen zich door deze cultus achter eenzelfde gedachte en worden ze dienaars van dezelfde zaak. De menselijke persoon die hier het voorwerp is van liefde en collectief respect, is niet het tastbare individu dat elk van ons uitmaakt. Het betreft de mens in het algemeen, het betreft de ideale menselijkheid, zoals die wordt gepercipieerd door elk volk op elk ogenblik van zijn geschiedenis. Niemand van ons incarneert dit ideaal helemaal. Niemand is er ook volkomen vreemd aan. Het ideaal impliceert dus niet dat elk particulier subject zich op zijn individuele interesses terugplooit, integendeel, de particuliere interesses worden aan de algemene interesses ondergeschikt. Het ideaal van de menselijke persoon domineert alle andere realiteiten. Paradoxaal genoeg domineert het ook de gemeenschap omdat het een ideaal betreft waaraan al het overige ondergeschikt moet worden.

In deze omstandigheden is het raadzaam suïcide te classeren onder de immorele daden, omdat ze ingaat tegen de cultus van de menselijke persoon. De ge-

14. É. DURKHEIM, *De la division du travail social*, Paris, Alcan, 1893, boek II.

meenschap wordt wel degelijk gekwetst. Het respect voor de menselijke persoon is immers zo goed als de laatste band tussen de mensen. De gemeenschap zal ongedurig worden als men deze band naar willekeur kan aanvechten. Dat wil niet zeggen dat men opnieuw wreedaardige straffen moet invoeren. Het principe moet echter opnieuw overeind worden gezet: zelfdoding moet worden verworpen.

II. Vooraleer na te gaan welke de immoraliteitsgraad is van suïcide, zullen we onderzoeken welk verband er bestaat tussen suïcide en andere immorele feiten, meer bepaald de misdaden en de misdrijven. Er werd beweerd dat er een omgekeerd verband bestaat tussen suïcide en misdaden tegen eigendommen. De cijfers die men daarvoor heeft aangehaald, waren echter onvolledig en werden slecht geïnterpreteerd. Wie de cijfers nauwkeurig bekijkt, kan niet besluiten dat er een dergelijk verband bestaat.

Het verband tussen zelfdoding en misdaden tegen personen, meer in het bijzonder tussen zelfdoding en doding, lijkt wél te bestaan. Reeds vanaf 1833 merkte Guerry dat misdaden tegen personen twee keer zo talrijk zijn in de departementen van het zuiden als in deze van het noorden, terwijl het voor suïcide precies omgekeerd is. Later berekende Despine dat in de 14 departementen waar doding het meest vóórkomt, slechts 30 op één miljoen mensen suïcide pleegden, terwijl dit suïcidecijfer in de veertien andere departementen, waar veel minder gedood wordt, gemiddeld 82 was. In het departement van de Seine, waar op honderd beschuldigingen, het slechts in 17 gevallen om misdaden tegen personen ging, was het suïcidecijfer 427 per miljoen inwoners; op Corsica daarentegen, waar de misdaden tegen personen 83% van de beschuldigingen voedden, bedroeg het suïcidecijfer 18 per miljoen.

Aangenomen dat er een verband bestaat tussen doding en zelfdoding, dan zijn er twee manieren waarop deze verhouding zich kan voordoen. Ofwel zijn doding en zelfdoding twee tegengestelde tendensen die zich zó verhouden, dat de éne zich niet kan ontwikkelen als de andere niet wordt teruggedrongen. Ofwel zijn het twee verschillende kanalen die door dezelfde stroom worden gevoed: wat dan doorheen het éne kanaal stroomt, kan zich niet in het andere kanaal bevinden.

Volgens Ferri en Morselli sluit de tegenstelling tussen beide fenomenen niet meteen uit dat er ook zekere parallellen zijn. Onder bepaalde voorwaarden zouden ze tegengesteld kunnen ontwikkelen, onder andere voorwaarden dan weer parallel. Zo zou de temperatuur op beide hetzelfde effect hebben. Beide bereiken hun hoogtepunt op hetzelfde moment van het jaar. Allebei zijn ze frequenter bij de man dan bij de vrouw. Allebei nemen ze toe in functie van de leeftijd. Volgens Ferri en Morselli zijn het trouwens allemaal niet-sociale factoren die doding en zelfdoding beïnvloeden. Het zijn ofwel factoren die rechtstreeks op het organisme ingrijpen, ofwel kosmische factoren. De psychologische constitutie die tot doding en zelfdoding voorbestemt, is volgens deze au-

teurs dezelfde. In het spoor van Lombroso hebben ze gepoogd om deze psychologische constitutie te omschrijven. Doders en zelfdoders zouden allebei behoren tot een gedegenereerd en krachteloos persoonlijkheidstype. Waarom deze karakteriële predispositie zich bij de éne persoon tot doding ontwikkelt en bij de andere tot zelfdoding, zou afhangen van het sociale milieu. Waar de zeden zacht en vredevol zijn, en er weerzin bestaat tegen bloedvergieten, zou dit karaktertype zijn onvermogen bekennen en zich volgens de wetten van de natuurlijke selectie uit de strijd en het leven terugtrekken. Waar de moraal ruwer is en het menselijk bestaan minder gerespecteerd wordt, zou dit karaktertype revolteren en anderen doden in plaats van zichzelf het leven te benemen. Zelfdoding zou derhalve een getransformeerde, verzachte vorm van doding zijn. Het zou in dit geval onzinnig zijn zelfdoding te verbieden: ze komt de gemeenschap immers ten goede, want ze voorkomt erger kwaad. Is deze ingenieuze theorie echter wel gegrond?

III. Er werden drie vaststellingen besproken om de psychologische eenheid van doding en zelfdoding aan te tonen.

(1) Vooreerst wees men op het parallele verband tussen geslacht en doding, en geslacht en zelfdoding. Het is echter niet vanzelfsprekend het verschil tussen mannen en vrouwen in verband met het plegen van doding en zelfdoding op fysiologische verschillen terug te voeren. Als er verschillen bestaan, zijn die veeleer aan sociale redenen toe te schrijven. De aangegeven verschillen zijn trouwens ook niet evident; er zijn landen waar vrouwen méér doden dan mannen.

(2) Men wees er ook op dat de leeftijdsfactor doding en zelfdoding op gelijklopende manier zou beïnvloeden. Deze beïnvloeding verloopt minder parallel dan de auteurs laten uitschijnen. Terwijl de zelfdoding gestadig toeneemt met leeftijd, nemen doodslag en moord toe tot de leeftijd van 30-35 jaar, om daarna opnieuw af te nemen.

(3) Men ging er ook van uit dat de temperatuur doding en zelfdoding op dezelfde wijze zou beïnvloeden. De cijfers die gebruikt werden om de invloed van de temperatuur op doding te illustreren, zijn misleidend omdat deze cijfers niet alleen doding betreffen, maar meer algemeen misdaden tegen de persoon, waaronder ook zedenfeiten. Als men alleen doding beschouwt, ziet men dat er geen duidelijk patroon kan worden waargenomen. Het aantal varieert van maand tot maand, terwijl het aantal suïcides geleidelijk toeneemt vanaf januari tot juni, om vanaf dan weer af te nemen.

Het hoge aantal suïcides dat zich in gevangenen voordoet, is niet noodzakelijk een teken dat doding en zelfdoding vóórkomen bij hetzelfde type mens. Wellicht moet dit hoge aantal veeleer worden toegeschreven aan de specifieke sociale omstandigheden dan aan persoonlijkheidskenmerken.

IV. Zijn de parallelle verbanden tussen doding en zelfdoding enigszins weerlegd, er is nog niets gezegd over het antagonisme tussen beide fenomenen.

(1) Men kan vaststellen dat waar veel suïcide vóórkomt, minder doding vóórkomt. Zo steeg het aantal suïcides in Frankrijk tussen 1826 en 1880, terwijl het doden er eerder afnam. Doodslag met voorbedachte rade (moord) nam minder sterk af. Doodslag met voorbedachte rade is niet alleen een meer bereedere, maar ook een meer gewilde doodslag, en dit soort criminele daad houdt vaak verband met een andere vorm van misdaad, met name het vermogensdelict. Dit soort doding ligt in het verlengde van drijfveren die niet het vermoorden op zich betreffen. De dualiteit van dit soort doding is merkbaar wanneer men de seizoensgebonden variaties ervan in rekening brengt.

(2) Doding en zelfdoding komen steeds in ongelijke mate voor. Ze bereiken nooit hun maximale intensiteit op hetzelfde ogenblik. Waar doding vaak vóórkomt, bestaat een soort immuniteit ten aanzien van suïcide. Spanje, Ierland, en Italië zijn Europese landen waar het minst suïcide bestaat, maar het zijn ook de enige landen waar het aantal dodingen het aantal zelfdodingen overstijgt: in Spanje drie keer, in Ierland twee keer en in Italië anderhalve keer. Dezelfde verhoudingen kan men ook waarnemen als men de territoriale verschillen binnen eenzelfde land overschouwt: waar veel gedood wordt, wordt weinig suïcide gepleegd, en *vice versa*.

(3) Zoals we hebben gezien, hebben oorlogen een vrijwarend effect op suïcide. Dat geldt voor vele vormen van misdaad, met uitzondering echter van doding. In 1870 was er in Frankrijk 88% méér doodslag dan in vreedetijd. Deze stijging is nog indrukwekkender als men bedenkt dat doodslag meest vóórkomt rond de leeftijd van dertig jaar, terwijl precies deze leeftijdsgroep onder de wapens was geroepen. Gegevens in verband met de oorlog van Pruisen tegen Denemarken in 1864 laten dezelfde conclusies toe. Politieke crisissen hebben hetzelfde effect.

(4) Suïcide is kenmerkender voor een stedelijk milieu dan voor een landelijk milieu. Voor doding is het precies andersom.

(5) Het katholicisme remt de suïcidogene tendens af, terwijl het protestantisme die bevordert. De tendens tot doden is evenwel in de katholieke landen sterker dan in de protestantse landen.

(6) Terwijl het familieleven een vrijwarend effect heeft ten aanzien van suïcide, verhoogt het de kans op doodslag.

Hoe kan men nu verklaren dat zelfdoding en doding nu eens naast elkaar bestaan, dan weer elkaar uitsluiten? De enige manier om deze paradoxale waarneeming te verklaren, is aannemen dat er verschillende soorten zelfdoding bestaan, waarbij de éne een zekere verwantschap vertoont met doding, de andere eraan tegengesteld is.

Het type suïcide dat actueel het meest verspreid is, en dat het meest bijdraagt tot de jaarlijkse stijging van het suïcidecijfer, is de egoïstische suïcide. Karakteristiek voor dit type zelfdoding is depressie en apathie, die het resultaat zijn van

een overdreven individuatie. Het individu houdt niet meer aan de werkelijkheid omdat het zich niet genoeg inlaat met de mediërende instantie die hem aan de realiteit bindt, met name de gemeenschap.

Doding hangt met totaal andere voorwaarden samen. Het is een gewelddadige, passionele activiteit. Waar de gemeenschap zodanig geïntegreerd is, dat individuatie weinig uitgesproken is, heeft de intensiteit van het collectieve leven een invloed op het passioneel leven. Nergens ligt het terrein zo gunstig voor de ontwikkeling van passionele dodingen. Waar, bij voorbeeld, de familiale sfeer zijn oude invloed heeft bewaard, is elke inbreuk op het familieleven heiligschennend; de wraak kan soms niet wreed genoeg zijn, en die wraak kan niet aan derden worden overgelaten. Hier vindt de *vendetta* haar oorsprong. Daarenboven is doding des te gewelddadiger naarmate ze minder in bedwang wordt gehouden door de publieke opinie, dit wil zeggen naarmate de aanslag op het leven méér door de vingers wordt gezien. Hoe minder belangrijk het individu is, of in onze termen: hoe excessiever de staat van altruïsme, hoe méér het individu is blootgesteld aan geweldpleging en hoe minder, tegelijk, deze geweldpleging gecriminaliseerd wordt. Doding en egoïstische zelfdoding ontspringen dus aan oorzaken die aan elkaar tegengesteld zijn en kunnen zich dus niet gemakkelijk naast elkaar ontwikkelen.

Daartegenover kan, om dezelfde redenen, de altruïstische zelfdoding wel degelijk goed samengaan met het doden van anderen: beide hangen immers af van condities die slechts gradueel verschillen. Als men immers zijn eigen bestaan misprijst, zal men ook het leven van andere personen niet hoog aanslaan. De altruïstische suïcide veronderstelt evenwel een zeer sterk doorgedreven altruïsme, dat in de moderne samenlevingen zo goed als niet meer vóórkomt. Alleen in enkele speciale milieus, zoals het leger, bestaat de tendens tot een dergelijke onderschikking van de eigen persoon. Daarom moet er nog een andere, meer moderne vorm van suïcide bestaan die met doding samengaat, en dat is de anomische suïcide.

Anomie geeft aanleiding tot verbittering en geïrriteerde lusteloosheid die zich naargelang de omstandigheden omzet in doding of zelfdoding. De omstandigheden die de krachten richting geven, houden wellicht verband met de morele constitutie van het individu. Een persoon van middelmatige moraliteit zal allicht gemakkelijker iemand anders dan zichzelf doden.

Onze redenering komt op het volgende neer: als doding en zelfdoding vaak in aan elkaar tegengestelde richtingen variëren, dan is dat omdat ze in het verlengde liggen van aan elkaar tegengestelde sociale tendensen. Ze sluiten elkaar dan uit zoals de dag de nacht uitsluit. Als niettemin deze algemene tegenstelling niet elke harmonie verhindert, dan is dat omdat sommige types van zelfdoding *dezelfde* maatschappelijke toestand uitdrukken als deze die in het dodingsfenomeen weerspiegeld ligt.

Het is dus onjuist te beweren dat suïcide een gelukkige weerslag heeft die de immoraliteit ervan beperkt, en dat het daarom voordelig kan zijn de ontwikkeling ervan op zijn beloop te laten. Suïcide leidt niet af van doodslag. Ongetwijfeld dringt de morele ingesteldheid, die tot de anomische zelfdoding leidt, doodslag terug bij beschaafde volkeren. Maar daarom is de anomische suïcidant nog geen mislukte of onvoldragen moordenaar; hij heeft helemaal niets van de doder, hij is een depressief iemand. Men kan gerust zijn daad veroordelen zonder de dader zelf daarom een moordenaar te noemen. Doch als men deze suïcide veroordeelt, veroordeelt men dan ook niet die overgevoeligheid voor het individu, de geestesgesteldheid waaraan deze suïcide ontspringt? Met andere woorden, versterkt men dan niet de geestesgesteldheid waaraan het doden van anderen ontspringt, namelijk de zin om het *onpersoonlijke*? Om doodslag in te perken, hoeft het individualisme niet zo excessief te zijn, dat het tot zelfdoding leidt. Om voor het doden van zijn gelijken afschuw op te brengen, is het niet nodig dat het individu aan niets anders houdt dan aan zichzelf; het volstaat dat hij de menselijke persoon in het algemeen respecteert. De individuatie kan dus binnen de juiste perken worden gehouden, zonder dat dit daarom de neiging tot doden versterkt.

En wat dan de anomie betreft: deze leidt zowel tot doding als tot zelfdoding. Dat betekent dat alles wat de anomie afremt, tegelijk het doden én het zelfdoden afremt.

Dit hoofdstuk draagt bij tot de verheldering van een probleem waarover vaak wordt gedebateerd. Er is vaak gediscussieerd over de vraag of de gevoelens die wij tegenover onze medemensen koesteren, in het verlengde liggen van egoïstische gevoelens of daar onafhankelijk van zijn. We zijn tot het inzicht gekomen dat noch de éne noch de andere hypothese hout snijdt. Het medelijden dat we hebben met een ander, is verwant aan het medelijden dat we hebben met onszelf. Deze overeenkomst houdt verband met het feit dat beide zijn afgeleid uit eenzelfde collectief bewustzijn. Ze brengen beide de morele waardering voor het individu tot uitdrukking. Als het respect voor de individuele persoon publiek erg belangrijk wordt gevonden, dan is deze beoordeling zowel op onszelf als op onze medemensen van toepassing. Ongetwijfeld kan deze ingesteldheid worden versterkt of afgezwakt, naargelang ze op onszelf dan wel op anderen van toepassing is. Toch is het waar dat zelfs de gevoelens die verband houden met onze persoonlijkheid, een oorzaak hebben buiten onszelf. Ons egoïsme is voor een deel het produkt van onze gemeenschap.

*Hoofdstuk 3***Praktische gevolgtrekkingen**

Nu we weten wat suïcide is, wat er de verschillende verschijningsvormen van zijn en aan welke wetten het fenomeen gehoorzaamt, moeten we ons afvragen welke houding de actuele gemeenschap tegenover de suïcide moet aannemen. Maar deze vraag veronderstelt op haar beurt een andere vraag: moet men de actuele toestand betreffende de suïcide normaal of abnormaal vinden? Inderdaad, in functie van het antwoord op deze vraag zal men het noodzakelijk vinden het aantal suïcides in te dijken of te aanvaarden, ook al zal men in beide gevallen suïcide veroordelen.

I. Misschien is het verrassend dat die vraag gesteld wordt. Men is het immers gewoon, suïcide als abnormaal te beschouwen. Elders hebben we echter aange-toond dat zelfs de eminente vorm van immoraliteit, te weten het misdrijf, niet noodzakelijk onder de morbide fenomenen moet worden gerekend. Het woord ziekte is immers slechts toepasselijk als het gaat om iets dat kan vermeden worden. Een eigenschap die men niet niét kan hebben, kan men bezwaarlijk een ziekte noemen. In dat geval gaat het om een eigenschap die behoort tot de constitutie van het gegeven. Als men kan aantonen dat een gegeven altijd en overal en zonder uitzondering het resultaat is van iets anders, is het niet verstandig te veronderstellen dat deze fenomenen van elkaar kunnen worden gescheiden. Zo bestaat er geen enkele gemeenschap waar géén misdrijf bestaat. Daarom moet men aannemen dat het misdrijf een noodzakelijk gegeven is en dat een sociale organisatie het misdrijf impliceert. Het misdrijf is met andere woorden normaal. Het heeft geen zin te beweren dat kwaad niet ophoudt kwaad te zijn, als dit kwaad niet kan worden vermeden. Dat is de taal van een predikant, niet van een wetenschapsmens. Men heeft echter ten onrechte aangenomen dat als men iets onder de normale sociologische verschijnselen rekent, men terzelfdertijd aan dit gegeven absolutie verleent. Niets is minder waar. Ook al gaat het om een normaal gegeven, het misdrijf moet bestraft worden. Elke verzachting van het repressief rechtsapparaat zou overigens de criminaliteit stimuleren.

Laten we vanuit dit uitgangspunt de suïcide overdenken. Het is waar dat we onvoldoende informatie hebben om er ons van te verzekeren dat er geen gemeenschappen bestaan zonder suïcide. Er zijn slechts voor een klein aantal landen statistieken beschikbaar. In de landen waarvoor dit niet het geval is, kan

men nagaan of er in de wetgeving iets over suïcide terug te vinden is. Uit een dergelijk onderzoek kan men opmaken dat nagenoeg in alle samenlevingen suïcide heeft bestaan. Soms wordt suïcide voorgeschreven, soms bestraft, soms wordt het gedispenseerd. Het is in ieder geval zeker dat er in West-Europa altijd suïcidogene tendensen hebben bestaan. Men kan daarom suïcide beschouwen als een normaal gegeven. Het is trouwens mogelijk te reconstrueren op welke wijze de verschillende samenlevingsvormen suïcide impliceren.

De band tussen altruïstische suïcide en de weinig ontwikkelde gemeenschapsvormen is evident. Gezien deze samenlevingen berusten op de strikte ondergeschiktheid van het individu ten aanzien van de groep, is de altruïstische suïcide er een onmiskenbaar procédé van de collectieve discipline. Als de mens zijn eigen leven niet erg waardevol vindt, is er niet veel nodig om er zelf een einde aan te maken.

Ook tegenwoordig bestaat er een duidelijk verband tussen de morele organisatie van de gemeenschap en de suïcidepraktijk. Als de waardigheid van de individuele persoon het ultieme doel is van het menselijk handelen, als het individu vergoddelijkt wordt, is het subject gemakkelijk geneigd om zichzelf als een god te beschouwen en zichzelf te benaderen als object van een cultus. Als de moraal ertoe bijdraagt dat iedereen van zichzelf een heel hoog gedacht heeft, is er niet veel nodig om elke aandacht voor al het andere dan zichzelf te laten verdwijnen. Het individualisme impliceert niet noodzakelijk egoïsme, maar het benadert het. Vandaar de egoïstische suïcidale tendens.

Wat de altruïstische suïcide betreft: bij volkeren waar de vooruitgang zich snel ontwikkelt (zich snel móét ontwikkelen), moeten de regels die het individu omgeven, wendbaar en flexibel zijn. En omdat dergelijke regels minder strikt zijn, is het niet verwonderlijk dat het menselijk verlangen in zulke situatie zijn grenzen op een tumultueuze manier te buiten gaat. Op het ogenblik dat men de mensen inscherpt dat het een plicht is om vooruit te komen, wordt het moeilijk om hen ter zake ook restricties op te leggen. Dat brengt onvermijdelijk met zich mee dat het aantal ontevreden en ongedurigen toeneemt. Elke vooruitgangsethiek werkt een graad van anomie in de hand.

Zoals men ziet, correspondeert met elke morele constitutie een specifieke tendens tot suïcide. Men kan zeggen dat deze specifieke tendensen alleen tot suïcide aanleiding geven als ze excessief zijn. In dit verband zou kunnen gesuggereerd worden dat men er moet op aansturen deze tendensen gelijkmatig te verdelen, wat betekent dat voor iedereen de levensomstandigheden dezelfde moeten zijn. Een dergelijke oplossing is niet alleen niet realiseerbaar, ze is ook niet wenselijk. In elke gemeenschap dringen de collectieve tendensen ongelijkmatig door in de particuliere milieus. Opdat een stroming in het geheel van de samenleving een zekere intensiteit zou bereiken, moet ze op sommige plaatsen groter zijn om andere plaatsen te kunnen bereiken. Deze excessen hebben een functie. Wiens zin om te werken nooit boven een bepaald gemiddeld niveau uitkomt, zal zich niet kunnen handhaven als hij voor een uitzonderlijke opdracht

staat. Op dezelfde manier zal een gemeenschap, waar in intellectueel individualisme niet mag overdreven worden, nooit in staat zijn om het juk van de tradities af te werpen en geloofsovertuigingen te vernieuwen, ook wanneer dit noodzakelijk mocht blijken. Omgekeerd, wat zal men doen in oorlogstijd wanneer er geen ruimte wordt geboden voor de tendens tot excessief altruïsme? Opdat zulke activiteit zich zou kunnen ontwikkelen, zijn er in elke gemeenschap sferen nodig waar deze tendensen worden onderhouden: plaatsen waar kritische zin en vrij onderzoek worden gecultiveerd en andere plaatsen, zoals het leger, waar de oude gezagsreligie zich intact kan handhaven. Het is waar dat ook in deze verschillende milieus deze tendensen proportioneel moeten blijven, maar dat neemt niet weg dat het belangrijk is dat ze zich kunnen ontwikkelen en bewaard blijven. Deze noodzaak lijkt nog méér evident als men bedenkt dat elke samenleving niet alleen gehouden is om het hoofd te bieden aan veranderende situaties, maar dat zij zich ook dient te handhaven wanneer zij zelf omwentelingen doormaakt. De proporties individualisme en altruïsme in de moderne samenleving wijzigen zich. Zo draagt het heden de kiemen van de toekomst. Opdat een collectieve tendens zich kan vestigen, is het belangrijk dat ze zich niet voor eens en altijd fixeert.

De verschillende stromingen van collectieve neerslachtigheid hebben hun reden van bestaan, op voorwaarde dat ze niet excessief zijn. Melancholie is morbide als ze te veel ruimte in dit leven inneemt, maar is even morbide als ze wordt uitgesloten. Er zijn veel soorten pijn waaraan men alleen maar kan wenen als men ervan gaat houden, en dit soort genot heeft ongetwijfeld iets melancholisch. Daarom gaat een optimistische stroming gepaard met een — zij het minder intense — tegengestelde stroming. Een tendens limiteert trouwens zichzelf niet. Opdat in een gemeenschap verschillende tendensen die elkaar in evenwicht houden, kunnen bestaan, moeten er verschillende milieus bestaan die dienst doen als substraat. Binnen de gemeenschap zijn er dan ook milieus waar er onvermijdelijk méér suïcide voorkomt.

Maar, ook al moet een suïcidogene stroming beschouwd worden als een normaal sociologisch gegeven, dat betekent nog niet dat elke suïcidogene stroming normaal moet worden geacht. Als de zelfverloochening, de liefde voor de vooruitgang en de zin voor individuatie hun plaats hebben in het geheel van de gemeenschap, en als ze niet kunnen bestaan zonder op sommige punten suïcide in de hand te werken, betekent dat nog niet dat deze niet binnen bepaalde limieten moeten worden gehouden. Bijgevolg is de hang naar melancholie slechts gezond als ze niet dominant is. Het is niet omdat we aannemen dat er in elke gemeenschap meerdere suïcidogene tendensen zullen bestaan, dat we de huidige toestand inzake suïcide normaal noemen. Het blijft noodzakelijk, te onderzoeken of de enorme toename die zich in deze eeuw heeft voorgedaan, al dan niet pathologisch is.

In sommige landen is het aantal suïcides tussen 1830 en 1890 verviervoudigd. Men zou kunnen veronderstellen dat deze stijging te maken heeft met het beschavingspeil. Zo was het aantal suïcides in het oude Rome zeer hoog op het moment dat het keizerrijk zijn hoogtepunt bereikte. Maar het vervolg van de geschiedenis pleit tegen deze redenering. Na de renaissance, de reformatie en de uitvinding van de boekdrukkunst, wanneer naar veel aspecten van de oude Romeinse cultuur werd teruggegrepen, bleef het aantal suïcides heel beperkt. Er zijn nog redenen om aan te nemen dat de huidige toename van de suïcide niet rechtstreeks met het beschavingspeil te maken heeft. Het suïcidecijfer is erg snel gestegen. Suïcide houdt verband met het humeur van de gemeenschap, en zoals het humeur van het individu, is het humeur van de samenleving de uitdrukking van de toestand waarin het organisme zich bevindt. De snelle stijging van het suïcidecijfer moet daarom te maken hebben met een plotse omwenteling van de sociale organisatie. Het is uitgesloten dat zulke plotse omwenteling niet morbide zou zijn. Geen enkele samenleving kan zo bruusk wijzigen. De stijging van het suïcidecijfer weerspiegelt een verstoring die zich niet kan doorzetten zonder gevaar.

Tenslotte nog een laatste argument om de huidige toestand ziekelijk te noemen. De collectieve neerslachtigheid, waarvan we aannemen dat ze een functie heeft binnen de samenleving, blijft als gemoedsbeweging onderhuids. Het is slechts bij tussenpozen, dat deze vage dispositie manifest wordt in het collectief bewustzijn. Meestal wordt uitdrukking gegeven aan deze tendens in fragmentaire oordelen of van elkaar losstaande maximes: melancholische aforismen en spreekwoordelijke boutades die zich tegen het leven uitspreken. Doorgaans wordt de wijsheid van een volk gedragen door aan elkaar tegengestelde zegswijzen. Alleen wanneer een bepaalde tendens in kracht toeneemt, ontstaan er doctrines. Dan worden de uitdrukkingen gecoördineerde systemen. Dat was bij voorbeeld het geval in Rome en Griekenland, wanneer de ontmoedigende uiteenzettingen van Epicurus en Zenon de ronde deden. Een dergelijke systematisering doet zich nu opnieuw voor. Het volstaat trouwens niet te verwijzen naar de filosofieën met een min of meer officieel karakter, zoals die van Schopenhauer en Hartmann, men moet ook denken aan al degenen die onder een andere naam uitdrukking geven aan dezelfde geest. De anarchist, de estheet, de mysticus, de revolutionaire socialist wanhopen niet over hun toekomst, maar ze komen met de pessimist overeen omdat ze de afwendings of de vernietiging van de realiteit voorstaan. De melancholische tendens zou nooit zo diep in het collectieve bewustzijn zijn doorgedrongen, indien ze zich niet op een ziekelijke wijze had ontwikkeld, samen met de suïcidale tendens die ermee samenhangt.

Al deze argumenten samen wijzen erop dat de suïcide het resultaat is van een pathologische tendens. Vraag is met welke middelen we dit kwaad kunnen bezweren.

II. Sommige auteurs hebben voorgesteld om opnieuw de afschrikwekkende straffen in te voeren die eertijds gangbaar waren.

We zijn ervan overtuigd dat suïcide door elk van ons verwerpelijk wordt gevonden. De daad bedreigt onze moraal en moet derhalve zo krachtig mogelijk worden teruggedrongen door zichtbare en duidelijk omschreven tekenen, en dat zijn straffen. Het is een feit dat het repressief rechtssysteem niet aan deze wens tegemoet komt. Strenge straffen zouden immers niet worden geaccepteerd door de publieke opinie. Suïcide is immers verwant met enkele zinvolle deugden waarvan ze slechts een overdrijving is. De opinie is gevoelig voor oordelen over deze deugden. Daardoor bestaat er een zekere aarzeling en terughoudendheid bij de morele beoordeling van suïcide. Gezien suïcide in het verlengde ligt van een aantal gewaardeerde handelwijzen, komt men ertoe ook de suïcide te tolereren. Zulke twijfel bestaat niet ten aanzien van moord of diefstal, waar de demarcatielijn veel duidelijker is. Daarbij komt dat ten aanzien van suïcide een groot medelijden bestaat, waardoor de schande op de achtergrond blijft.

Om al deze redenen lijken alleen morele straffen haalbaar. Men kan het slachtoffer alle eerbetuigingen en een normale begrafenis weigeren, en hem onthefven uit zijn burgerrechten. Dat zal de publieke opinie nog wel nemen. Dergelijke maatregelen zouden echter slechts een zeer geringe uitwerking hebben. Het is onrealistisch, te denken dat zulke maatregelen een massieve stroming kunnen indijken. Men zal trouwens op die manier het kwaad niet aan de wortel bestrijden. Inderdaad, als we ons zo terughoudend opstellen tegenover een wettelijke veroordeling van suïcide, dan is dat omdat we de immoraliteit van de suïcide niet genoeg gewaarworden. En het is niet de wetgeving die deze morele sensibiliteit kan induceren. De wet wordt zelf inhoudelijk bepaald door de heersende morele gevoeligheid. Is een wet volgens de publieke opinie te streng, dan zal deze worden aangepast.

Onze excessieve tolerantie ten aanzien van suïcide maakt deel uit van de heersende mentaliteit die we niet kunnen veroordelen zonder onszelf te veroordelen. We zijn er immers te zeer van doordrongen om ze te kunnen in vraag stellen. Daarom is de enige manier om ons strenger op te stellen, in te grijpen in de stroming zelf en deze terug te voeren in haar normale bedding. We zouden de tendens moeten kunnen onttrekken aan het collectieve bewustzijn. Eens de morele ingesteldheid ten aanzien van suïcide opnieuw zijn geëigende plaats heeft ingenomen, zal men zich niet moeten inspannen om repressieve maatregelen in te stellen. Dergelijke maatregelen dringen zich automatisch op onder druk van de omstandigheden. Als dat niet het geval is, hebben ze een kunstmatig karakter.

Is het onderwijs niet de meest geëigende plaats om tot dit resultaat te komen? Via het onderwijs speelt men immers in op de karakters en kan men waakzaamheid en intolerantie ten aanzien van de suïcide inscherpen. Dat is de overtuiging van Morselli. Hij is de mening toegedaan dat men suïcide kan voorkómen door ideeën en gevoelens tijdens de opvoeding op elkaar af te stemmen met het oog

op een welbepaald levensdoel. In één woord: men moet de karakters morele kracht en energie verlenen. Een andere auteur uit een totaal verschillende richting, M. Franck, is dezelfde mening toegedaan. Hij ook is ervan overtuigd dat men in het onderwijs niet alleen de intelligentie, maar vooral de karaktervorming moet stimuleren.

Een dergelijke oplossing is evenwel niet haalbaar, omdat men hier aan het onderwijs vermogens toeschrijft die het niet heeft. Het onderwijs is slechts een spiegelbeeld van wat de gemeenschap inhoudt. Het imiteert en reproduceert, maar creëert niets. Het onderwijs is gezond als de gemeenschap gezond is. Het corrumpeert als de gemeenschap corrumpeert. Als de morele mentaliteit ondeugdelijk is, zijn de leraars dat ook. Elke generatie wordt door de voorgaande opgeleid. Het is niet met geïsoleerde individualiteiten dat men de morele constitutie van de gemeenschap hermaakt. Ongetwijfeld zint het ons, te geloven dat een welsprekende rede kan volstaan om de sociale realiteit als bij toverslag te veranderen; maar hier zoals elders geldt dat er niets uit het niets kan ontstaan. Ook de meest energieke wilsbeslissingen kunnen geen krachten creëren uit het niets. Indien trouwens een pedagogisch systeem er op wonderbaarlijke wijze zou in slagen zich anders op te stellen dan de gemeenschap, zou het geen effect hebben, precies door deze distantie.

Men moet de oorzaken van het kwaad aanpakken; welnu, die oorzaken kennen we. De altruïstische tendens kunnen we buiten beschouwing laten. Het fenomeen verliest voortdurend veld en alleen in primitieve culturen zet deze zich voldoende sterk door. De tendens bestaat nog wel in het leger en is daar ook nodig voor het behoud van het moreel van de militairen, maar het heeft er geen morbide karakter. Daarom zijn de egoïstische en de anomische suïcide de enige waarvan de ontwikkeling als ziekelijk kan worden beschouwd. Met deze fenomenen moeten we ons bezighouden.

De egoïstische suïcide ontstaat wanneer de gemeenschap niet meer op alle terreinen een voldoende integratie verzekert, om al haar leden onder haar invloedssfeer te houden. Als de suïcide buiten proportie is toegenomen, dan is dit omdat ook de factor waardoor ze wordt bepaald, onredelijke vormen heeft aangenomen. De enige remedie tegen het kwaad bestaat erin, de sociale groepen consistent te maken, zodat ze hun leden beter kunnen insluiten en zodat de leden zich méér door deze groepen aangesproken weten. Het is nodig dat ze zich solidair verklaren met de collectieve realiteit die hen voorafgaat in de tijd, die hen overleeft en die hen te boven gaat. Slechts dan zal het individu niet langer zichzelf nemen als enige doelstelling, maar zich als een instrument beschouwen ter verwezenlijking van een doel dat hem te buiten gaat. Hij zal het gevoel hebben dat hij iets ten dienste staat. Het leven zal dan in zijn ogen opnieuw zinvol zijn. Maar welke groepen zijn het best in staat om op duurzame wijze deze gezonde gewaarwording van solidariteit in het individu op te roepen?

Het is niet de staatkundige gemeenschap. De moderne Staten staan te ver af van het individu om dit individu effectief en voortdurend aan te spreken. Welke verbanden er ook mogen bestaan tussen onze dagelijkse taak en het geheel van publieke doelstellingen, ze zijn te indirect om ons op een voldoende sterke en continue manier te beïnvloeden. Enkel wanneer belangrijke zaken op het spel staan, bekommert het gros van de burgers zich om de Staat. Het is waar dat bij de morele elite van de samenleving, de gedachte aan het vaderland zelden afwezig is. Doorgaans echter blijft deze gedachte op de achtergrond. Opdat de Staat aan het individu de indruk kan geven, onmisbaar te zijn, moet hij praktisch voortdurend positief ingrijpen op de situaties waarmee het individu concreet te maken heeft. Pas dan heeft een gemeenschap een voorbehoedend effect. Dat is echter alleen maar mogelijk in eenvoudige en kleine gemeenschappen waarvan het individu de activiteit in zijn onmiddellijke omgeving kan waarnemen.

De religieuze gemeenschap is al evenmin geschikt voor deze functie. Niet dat ze geen heilzame invloed uitoefent, maar wel dat de condities die deze beïnvloeding mogelijk maken, niet langer gegeven zijn. Zolang het individu zich niet angstig hoeft af te vragen waartoe al zijn inspanningen dienen en hij alles wat hij doet in verband brengt met God, zolang hij zijn leven laat regelen door diens vertegenwoordiger op aarde, met name de Kerk, oefent de religieuze gemeenschap een heilzame invloed op hem uit. Maar de religieuze gemeenschap kan deze behoedende functie slechts uitoefenen zolang de oorsprong van haar gezag niet in vraag wordt gesteld. Daarom kan ze de suïcidale tendens slechts temperen in de mate ze de mens verhindert om vrij na te denken. Het ligt voor de hand dat men het kritisch onderzoek niet langer zal kunnen bedwingen. Het behoort trouwens tot onze hedendaagse mentaliteit elke inbreuk tegen het vrij onderzoek te beschouwen als indruisend tegen wat ons het meest dierbaar is.

Als nu tal van auteurs beweren dat de religie de enige remedie is tegen de suïcidale tendens, hebben ze zich verkeken op de werkelijke redenen van dit gunstig effect. Ze beschouwen de religie als een systeem van achtenswaardige ideeën en eerbare maximes, dat met het rationalisme verzoenbaar is, en dat zich in het hart en de geest van de mensen vastzet en hen behoedt voor verzwakking. Een dergelijke voorstelling van zaken miskent de essentie van de religie en houdt een verkeerde kijk in op de immuniteit die door de religie ten aanzien van suïcide wordt bewerkstelligd. De heilzame werking gaat niet uit van een vaag, mysterieus sentiment, maar van de minitieuze discipline die op het denken en het handelen wordt uitgeoefend. Als religie slechts een symbolisch idealisme zou zijn, of een min of meer bediscussieerbare filosofie, vreemd aan onze dagelijkse beslommingen, dan zou ze wellicht op dit punt geen invloed uitoefenen. Indien men de religie zou willen restaureren met het oog op een beperking van het suïdecijfer, zou men moeten opteren voor de meest archaische vorm. Het judaïsme behoedt immers méér dan het katholicisme, en het katholicisme méér dan het protestantisme.

Rest de familiale gemeenschap, waarvan het voorbehoedend effect onbetwifelbaar is. Niet echter de vermindering van het aantal ongehuwden kan het suïcidecijfer terugdringen. Het aantal gehuwde mannen dat suïcide pleegt, is immers even snel gestegen als het aantal ongehuwde mannen. Tussen 1880 en 1887 steeg het aantal suïcides van gehuwde mannen met 35%. Dat van celibatairen met 13%. Terwijl het aantal suïcides snel steeg, nam het aantal ongehuwden slechts in geringe mate toe. Er moet derhalve iets gewijzigd zijn aan de constitutie van het familieleven, waardoor dit familieleven zijn behoedend effect verloor. Terwijl de familie eertijds een hechte en ondeelbare groep vormde, die het merendeel van haar leden binnen het veld van haar aantrekkingskracht kon houden vanaf hun geboorte tot aan hun dood, heeft ze vandaag slechts een kortstondig effect. Kinderen verlaten vroegtijdig het gezin en ouders stellen zich tal van doelstellingen buiten het gezinsleven. Daarenboven bestonden families vroeger als abstracte, onpersoonlijke entiteiten die verband hielden met een familienaam die tal van herinneringen oproep, met het familiale huis, met de grond die door de familie was bewerkt, en met de traditionele reputatie. Dat alles lijkt te verdwijnen. Gemeenschapsvormen zonder continuïteit, die zich hier ontbinden en zich elders opnieuw verbinden, hebben niet de tijd om een persoonlijk aangezicht te krijgen en een eigen geschiedenis te ontwikkelen. Voor mensen wier objectieven met het familiale leven verbonden waren, is er een grote leegte ontstaan. Deze factoren doen niet alleen de suïcide van echtgenoten toenemen, maar ook deze van celibatairen. Het tegenwoordige familieleven verplicht jongeren de ouderlijke woning te verlaten nog vóór ze in staat zijn een eigen gezin te stichten. Eertijds waren de lokale gemeenschappen van andere afgesloten door tal van gebruiken en omdat er weinig communicatiemogelijkheden bestonden. De leden van de gemeenschap gingen zich zelden vestigen ver van de plaats waar ze geboren waren. Naarmate de barrières lager werden en de particulariteiten nivelleerden, was het onvermijdelijk dat de individuen zich gingen verspreiden over een steeds ruimer territorium in functie van hun ambities en interesses. Deze beweging is niet te stuiten.

III. Is de morbide suïcidale tendens dan onbehandelbaar? Op het eerste gezicht lijkt men dit inderdaad te moeten aannemen, want geen enkele gemeenschap, waarvan een gunstige invloed uitgaat, leent zich voor het opzetten van een kuur. Nu hebben alle genoemde gemeenschappen dit gemeenschappelijk: dat ze goed geïntegreerd zijn. Het zijn gemeenschappen die het individu niet overdreven op de gemeenschap betrekken en ook niet overdreven op hemzelf betrekken. Waarom zou een andere groep met dezelfde eigenschap niet hetzelfde gunstige effect kunnen resulteren? Een dergelijke groep bestaat: het is de professionele groepering of corporatie. De professionele vereniging brengt individuen samen die hetzelfde werk doen, en die dus op elkaar afgestemde interesses hebben. Er is geen gunstiger voedingsbodem voor de vorming van sociale gevoelens en

ideeën. Eenzelfde herkomst, cultuur en bezigheid maken van de professionele activiteit de meest rijke materie voor gemeenschapsleven.

In het verleden hebben tal van corporaties aanleiding gegeven tot de vorming van een collectieve persoonlijkheid met een grote autoriteit ten overstaan van haar leden. Ze bestonden uit gezagvolle morele milieus en waren onderling zeer naijverig. Een dergelijke vereniging is in vergelijking met de Staat veel nauwer betrokken op het individu, omdat de invloed die ze uitoefent, zich onmiddellijk op elk domein van het bestaan en op elk tijdstip opdringt.

Vóóraler de corporatie echter een dergelijke heilzame werking kan uitoefenen, moet ze op een totaal andere basis worden gestructureerd dan tot nu toe het geval was. In plaats van een privé-groep te zijn, moet ze als een erkend orgaan van de samenleving worden beschouwd, wat niet betekent dat ze verplichtend moet zijn. Ze moet zó worden geconstitueerd dat ze een sociale rol kan spelen zonder uitsluitend een drukkingsgroep te worden om particuliere belangen te verdedigen.

Tegenwoordig worden de Europese gemeenschappen voor het alternatief geplaatst, de professionele activiteit al dan niet te reglementeren. Ook al is er voor het ogenblik geen ander orgaan dat deze reglementering kan opleggen, toch is de Staat te ver verwijderd van de complexe arbeids- en handelsverhoudingen om er genuanceerd te kunnen op inspelen. De Staat is een log apparaat dat zich slechts leent tot het treffen van algemene en eenvoudige regelingen. Zijn inbreng kan hij niet genoeg laten aansluiten bij de voortdurend wisselende en gedifferentieerde werkelijkheid. Toch lijkt er buiten de inbreng van de Staat geen alternatief voor de regulering van de professionele verhoudingen. Om daaraan te ontsnappen, zou men een aantal collectieve krachten moeten kunnen bundelen die samen wel in staat zijn om een genuanceerde en gedifferentieerde regulering uit te werken. Niet alleen voldoen corporaties aan deze nood, men heeft ook geen andere keuze. Corporaties zijn voldoende betrokken op de feiten om onmiddellijk en onophoudelijk in te spelen op de nood aan regulering zonder evenwel onrecht te doen aan de complexiteit van de verhoudingen. Men kan er het verzekeringswezen, het pensioen, de bijstand en dergelijke aan toevertrouwen, en ze een voorname rol laten spelen in de conflictregeling tussen de belangengroepen. Ze kunnen de voorwaarden van de verschillende contracten uitwerken die voldoen aan specifieke omstandigheden van de diverse ondernemingen. Ze kunnen verhinderen dat de sterkeren de zwakkeren uitbuiten. Naarmate de arbeidsverdeling zich verder doorzet, kunnen ze instaan voor de morele codes die specifiek zijn voor elk beroep op basis van dezelfde algemeen aanvaarde principes. Het aantal specifieke plichten die alleen kenmerkend zijn voor een bepaald beroep, is immers enorm toegenomen. Ziedaar, in grote trekken, wat de corporaties kunnen betekenen.

Het zal ongetwijfeld niet gemakkelijk zijn te aanvaarden dat er van corporaties een dergelijke morele invloed kan uitgaan, als men hun actuele verschij-

ningsvorm voor ogen houdt. De huidige beroepsverenigingen bestaan immers uit leden die niet affectief op elkaar betrokken zijn: het zijn eerder rivalen dan beroepsgenoten. De dag dat de leden van een beroepsvereniging méér gemeen zullen hebben, en ze intensiever en vaker met elkaar in contact zullen treden, zullen de gevoelens van solidariteit groeien. De morele temperatuur die in professionele middens voor het ogenblik beneden alle peil is, zal dan toenemen. Het sociale weefsel waarvan de mazen tegenwoordig gevaarlijk groot zijn, zal zich dan opnieuw kunnen herstellen.

Men zal niet zonder aarzeling geneigd zijn, de beroepsverenigingen te herwaarderen, namelijk omwille van de slechte faam van de corporaties die kenmerkend waren voor het *Ancien Régime*. De oude corporaties waren sterk lokaal gebonden, en als sterk geïsoleerde eenheden vormden ze een anachronisme in de moreel en politiek eengemaakte Staat. De excessieve autonomie die van de corporatie een Staat in de Staat maakte, was niet langer houdbaar. Zou het echter, in plaats van ze radicaal af te schaffen, niet beter geweest zijn ze onderling bij elkaar aansluiting te doen vinden en op die manier een systeem te creëren dat ondergeschikt was aan de Staat? Men zou het despotisme van de routine en het professioneel egoïsme in juiste banen hebben geleid. De tradities van een vereniging die een ruime groep omvat, zal men sneller durven wijzigen dan de tradities van een particuliere groep, waarin het groepsegoïsme elke verandering blokkeert. Daarenboven is een grote vereniging sterker betrokken op het publieke belang. Daarom is van alles wat men in deze eeuw overboord heeft gegooid, de afschaffing van de beroepsverenigingen het meest betreuenswaardig. Door de groepen te ontbinden die de individuele wil konden binden, vernietigde men het instrument dat een morele reorganisatie had kunnen mogelijk maken.

Niet alleen de egoïstische suïcide zou op die manier kunnen bestreden worden, ook de anomische suïcide zou men erdoor kunnen beperken. Anomie komt voort uit het feit dat het de gemeenschap op sommige terreinen ontbreekt aan collectieve krachten die uitgaan van gevestigde groepen, die het sociale leven kunnen reglementeren. In die zin heeft de egoïstische en de anomische suïcidale tendens dezelfde oorsprong. Dezelfde oorzaak resulteert in twee effecten: het ene desoriënteert, het andere deconcentreert. De remedie is in beide gevallen dezelfde. Inderdaad, één van de belangrijkste functies van de corporaties was de regulering van de economische verhoudingen. Telkens de geëxciteerde begeerte de perken te buiten gaat, is het de corporatie die opnieuw de grenzen aangeeft. Omdat de corporatie boven de individuen staat, heeft ze het gezag om offers op te leggen en om regels op te stellen. Ze kan het machtsmisbruik van de sterkeren verhinderen en beletten dat de zwakkeren alleen uit zijn op revindicatie, door hen op hun wederzijdse plichten te wijzen. Op die manier kan ze een morele discipline vestigen.

Het is niet duidelijk welke andere instantie kan bijdragen tot de verdelende rechtvaardigheid waarvan de nood zich opdringt. Vroeger kon de religie daartoe

aanzetten. Het principe van waaruit ze de regulering van het economisch leven tegemoet trad, bestond uit de verachting van de rijkdom. De Kerk spoorde haar getrouwen aan om vrede te nemen met hun lot, door hen de gedachte in te prenten dat onze wereldse welstand niet bijdraagt tot ons zieleheil. Als ze ons vóórhoudt dat het onze plicht is om ons lot gehoorzaam te aanvaarden, dan is dat om ons volledig te binden aan doeleinden die onze inspanningen waard zijn, en het is in dit perspectief dat ze er ons toe aanzet onze begeerten te matigen. Maar deze passieve weigering is onverzoebaar met de plaats die de wereldlijke belangen in het collectieve leven hebben verworven. De discipline die met betrekking tot de particuliere belangen nodig is, bestaat niet uit een beperking, maar uit een inpassing van deze particuliere belangen in de inrichting van de levensomstandigheden. Het probleem is bijgevolg complexer geworden. Zowel de verdedigers van de oude economische theorieën als de apologeten van de religie hebben het verkeerd voor als ze de oplossing van het probleem omschrijven in termen van het vieren of het strakker aanhalen van de teugels. De simpelheid van deze opvattingen staat immers niet in verhouding tot de complexiteit van de moeilijkheden. Niet alleen ontbreekt het aan een voldoende krachtige moraal, er is ook geen moraal die sterk genoeg betrokken is op de gang van zaken van deze wereld. De beroepsverenigingen hebben dit dubbel karakter wel. Omdat de professionele vereniging een groep is, domineert ze op een voldoende respectabele wijze het individu om aan diens gekke verlangens een limiet te stellen; maar tegelijk is ze voldoende betrokken op het werkelijke leven om de concrete menselijke verlangens voldoende ernstig te nemen. De Staat heeft in deze situatie ook een belangrijke taak. Alleen de Staat kan een dam opwerpen tegen het particularisme van elke corporatie, door deze een verantwoordelijkheidsgevoel te geven tegenover het algemeen welzijn. We weten echter dat deze actie slechts effectief zal zijn als er een systeem van organen bestaat dat dit verantwoordelijkheidsgevoel voldoende differentieert.

Er blijft dan echter nog een suïcidevorm die men niét op die manier zal weerhouden, met name deze die verband houdt met de anomie van het huwelijk. Zoals we hebben aangetoond, is er een relatie tussen deze anomie en echtscheiding. Volgt hieruit dat echtscheiding moet verboden worden? De vraag is te complex om hier behandeld te worden. Het probleem veronderstelt een afzonderlijke studie van het huwelijk. Voor het ogenblik hebben we ons slechts bezig te houden met het verband tussen suïcide en echtscheiding. Op dit punt stellen we dat het enige middel om het aantal suïcides te beperken die verband houden met de anomie van het huwelijk, erin bestaat het huwelijk onontbindbaar te maken. Wat dit probleem echter bemoeilijkt, is de dramatische vaststelling dat men op die manier misschien wel de suïcide van de echtgenoten inperkt, maar niet zonder die van de echtgenotes te doen toenemen. Moet men dan één van beide seksen opofferen? Er is hiervoor geen ander alternatief zolang de belangen van de huwelijkspartners zo manifest tegenstrijdig blijven. Terwijl de enen nood

hebben aan vrijheid, moeten de anderen gedisciplineerd worden. Deze tegenstrijdigheid is echter niet onomkeerbaar, en men kan zeggen dat ze in de toekomst zal verdwijnen.

Het verschil in heilzaam effect van het huwelijk op de man en op de vrouw gaat terug op het feit dat beiden niet gelijk aan het sociale leven participeren. De man is er actief in betrokken, terwijl de vrouw slechts indirect aan het sociale leven deelneemt. Daaruit volgt dat de man op een hoger niveau gesocialiseerd is dan de vrouw. Zijn smaak, aspiraties en stemmingen zijn sterker bepaald door het collectieve leven, terwijl deze van zijn partner méér door het organisme worden ingevuld. Hij heeft daardoor andere behoeften dan zij, en het is dan ook onmogelijk dat een institutie die erop gericht is hun gemeenschapsleven te regelen, op dezelfde manier aan hun zo tegengestelde behoeften tegemoet komt. Het is echter niet bewezen dat die oppositie in de toekomst zal blijven bestaan. Vroeger was ze in zekere zin minder opvallend dan tegenwoordig, maar dat wil niet zeggen dat het verschil zich in de toekomst steeds verder zal ontwikkelen. We bedoelen niet dat de vrouw ooit dezelfde sociale functies zal uitoefenen als de man, maar ze kan wel een sociale rol spelen die nauwer aansluit bij haar natuur, een rol die belangrijker is dan deze die ze nu vervult. De vrouwelijke sekse zal niet op de mannelijke sekse gaan gelijken, integendeel, men kan veronderstellen dat hun onderlinge verschillen alleen maar zullen toenemen. Alleen zullen deze verschillen ook tegemoet komen aan verschillende sociale functies. Naarmate de man méér zal worden opgeslorpt door taken met een nutsfunctie, kunnen taken met een minder noodzakelijk karakter, zoals artistieke initiatieven, aan de vrouw worden overgelaten. De seksen zullen elkaar benaderen door zich van elkaar te onderscheiden. De geschiedenis lijkt in die richting te evolueren. In de steden verschillen de vrouwen méér van de mannen dan op het platteland, terwijl ze precies in de steden, zowel intellectueel als moreel, méér doordrongen zijn van het sociale leven. In ieder geval is dit de enige uitweg om de dramatische tegenstelling te vermijden. Degenen die voor de vrouw dezelfde rechten eisen als voor de man, vergeten te vaak dat het werk van eeuwen niet in een handomdraai ongedaan kan worden gemaakt. Een juridische gelijkheid kan maar ongedaan worden gemaakt als de psychologische verschillen vervagen. Daarom moet men de inspanningen eerst richten op dit laatste. Opdat man en vrouw op gelijke wijze door de instellingen zouden worden beschermd, moeten ze even sterk behoren tot dezelfde sociale natuur. Alleen dan kan de onverbreekelijkheid van het huwelijk beide seksen op dezelfde manier tegen suïcide behoeden.

IV. Samenvattend kunnen we stellen dat suïcide niet voorkómen wordt door het leven minder hard te maken. De stijging van het suïdecijfer heeft niets te maken met de materiële moeilijkheden die men ondervindt om zich in het leven staande te houden. Mensen plegen niet zozeer suïcide omdat niet wordt tegemoet gekomen aan hun gerechtvaardigde noden, maar wel omdat ze niet weten welke

verlangens te rechtvaardigen zijn en wat de zin is van de inspanningen die ze zich getroosten.

Het is waar, de concurrentie is sterk toegenomen. Door betere communicatie en verkeersinfrastructuur zijn er méér mededingers dan vroeger. Maar het werk heeft zich ook gedifferentieerd, en er zijn steeds méér middelen beschikbaar die men voordien niet kende. Algemeen genomen is het welzijn toegenomen, ook al is deze niet gelijkmatig verdeeld. De malaise gaat terug op andere dan materiële oorzaken. Er is niet op de eerste plaats een grotere economische crisis maar een alarmerende morele ellende.

Men mag zich echter niet vergissen in de draagwijdte van het woord. Als men zegt dat een sociale of een individuele aandoening moreel van aard is, gaat men er gewoonlijk van uit dat men niet zozeer met een specifieke behandeling gebaat zal zijn, maar wel met aansporingen of methodische vermaningen; dat men, met andere woorden, verbaal moet optreden. Men denkt dan dat men met aangepaste bewoording intellect en karakters kan wijzigen. Men kan net zo goed aannemen, zoals men in primitieve beschavingen doet, dat men met bezwerende formules de fysische werkelijkheid kan beïnvloeden. In werkelijkheid is een mentaal systeem van een volk een systeem van specifieke krachten, dat men niet kan wijzigen of herschikken door eenvoudige bevelen. Het ideeënsysteem houdt immers verband met de manier waarop de verschillende sociale elementen gegroepeerd en georganiseerd zijn. Zolang de organisatie van een gemeenschap niet wordt gewijzigd, zullen ook de collectieve ideeën en praktijken ongewijzigd blijven.

Als we dus de kwaal typeren met het begrip 'moreel', dan is het ver van onze bedoeling deze kwaal te vereenzelvigen met een emotie die men met mooie woorden kan bezweren. De wijziging van het morele temperament veronderstelt een diepgaande structuurwijziging. Om de kwaal tegen te gaan, moet men bijgevolg de structuur van de gemeenschap wijzigen. We hebben gezegd waaruit een dergelijke wijziging zou moeten bestaan. De hoogdringendheid van deze hervorming houdt niet alleen verband met de suïcide. Meer algemeen wijzen de recente ontwikkelingen van de geschiedenis op zulke noodzaak.

Karakteristiek voor dit moment in de geschiedenis is dat we *tabula rasa* hebben gemaakt met alle oude sociale kaders. Eén na één zijn ze verdwenen, deels omdat ze geleidelijk in onbruik raakten, deels in een plotse emotionele opwelling. Oorspronkelijk berustte de kern van de sociale organisatie op de familie. De samenleving bestond uit een verzameling kleine clans, waarin alle leden familie waren van elkaar of zich aldus beschouwden. Deze organisatievorm lijkt niet lang bestaan te hebben. De familie hield op een politieke eenheid te vormen en bleef alleen nog het centrum van het privé-leven. In de plaats van familiale gemeenschappen kwamen territoriale gemeenschappen. Individuen die woonden in hetzelfde territorium, ontwikkelden onafhankelijk van elke bloedband, gemeenschappelijke ideeën en zeden die verschilden van deze die bij hun naburige gemeenschappen tot stand kwamen. Er ontstonden autonome aggregaten op materiële basis met een kenmerkende fysonomie. Na verloop van tijd gingen tal

van deze segmentaire gemeenschappen nauwer samenwerken, maar ze behielden daarbij hun persoonlijkheid. Het elementair segment bleef de basis van de brede confederale gemeenschap. Naarmate echter de confederatie sterkere vormen aannam, vervaagden de territoriale afgrenzingen en vloeiden de gemeenschappen in elkaar over, en op die manier verloren ze hun individualiteit. Van stad tot stad, van district tot district vervaagden de verschillen onder de mensen.

De grote wijziging die met de Franse revolutie doorbrak, was precies een tot dan toe ongekende nivellering. De idee om over te gaan tot een doorgedreven centralisering en nivellering berustte niet op de improvisatie van het moment, maar was reeds voordien in het *Ancien Régime* voorbereid. De legale onderdrukking van de oude provincies en de creatie van louter kunstmatige en nominale onderverdelingen was reeds aan de gang en werd tijdens en na de revolutie massief doorgezet. Tenslotte heeft de ontwikkeling van de verkeersinfrastructuur en van de communicatiemiddelen een vermenging van de bevolking mogelijk gemaakt die de laatste trekken van het oude aanschijn der dingen heeft uitgewist. En zoals toen ook de professionele verenigingen gewelddadig werden ontbonden, waren ook alle andere secundaire organen van het sociale leven vernietigd.

Er bleef slechts één collectiviteit overeind, met name de Staat. Deze trok alle activiteiten die een sociaal karakter hebben, naar zich toe waardoor de Staat zich bevond voor een voortdurend variërende stofwolk van individuen. In deze situatie moest hij allerhande functies waarnemen die zijn macht te boven gaan. De uitlating dat de Staat even inhalig als onmachtig is, is correct. Hij bemoeit zich met alles, ook waar zijn bemoeienissen meer kwaad doen dan goed. De middelen die hij inzet, leiden daardoor eerder tot verspilling dan tot resultaten.

Anderzijds zijn de particulieren aan geen enkele instantie méér gebonden dan aan de Staat, want dat is de enige georganiseerde instantie. Ze manifesteert zich slechts bij tussenpozen via intermediaire organisaties. Daardoor is het individu er helemaal niet op betrokken. Bijgevolg mist het individu het contact met de energie die van de Staat uitgaat en voelt hij zich door de overheid nauwelijks aangesproken. Zo komt het dat het individu door niets wordt aangesproken om zich te richten op iets dat buiten hem ligt, en ook door niets wordt begrensd. In deze omstandigheden is een egoïstische en anomische tendens onvermijdelijk. De mens kan zich geen doelen stellen die hem de moeite waard lijken, kan zich niet onderwerpen aan een regel als er niet iets bestaat dat hem overstijgt en waarmee hij solidair is. Het individu bevrijden van elke sociale druk, is hem overleveren aan zichzelf en hem demoraliseren. Dit zijn meteen de twee karaktertrekken van onze morele situatie. Terwijl de Staat zich steeds imponantere structuren aanmeet om op die manier de individuen te mobiliseren, verhouden de individuen zich als moleculen water die over elkaar rollen, zonder dat ze een kracht gewaar worden die hen bijeenhoudt, fixeert en organiseert. Om aan deze toestand tegemoet te komen, wordt soms voorgesteld om de autonomie van de lokale groepen te herstellen, en op die manier een decentralisatie door te voeren. De enige decentralisatie echter die werkelijk nuttig is, is deze die een grotere

concentratie van nuttige krachten mogelijk maakt. Men moet, zonder de betrokkenheid van elk deel van de samenleving op de Staat te ondermijnen, morele krachten mobiliseren die op de meerderheid van de bevolking een invloed uitoefenen. De Staat zelf kan voor deze morele krachten niet instaan. Vandaag heeft noch de gemeente of de stad, noch het departement of de provincie voldoende zedelijk gezag om deze invloed te kunnen realiseren. Er zijn geen lokale vaderlanden meer en die kunnen er ook niet langer zijn. De algemene tendens in een verenigd land is gekant tegen een dergelijke opdeling. Men kan treuren om wat verloren ging, maar dit leed verandert niets aan de situatie. Het is onmogelijk om op een kunstmatige manier de particularistische sfeer weer in het leven te roepen. Men kan wellicht ook de werking van het staatsapparaat door enkele ingenieuze ingrepen lichter maken, maar een dergelijke wijziging zal geen invloed hebben op de moraal van de bevolking. Ook niet door de autoriteit van de lokale gemeenschappen te vergroten, creëert men trouwens een morele gemeenschap. Op zichzelf genomen is dit niet mogelijk, en het is ook niet wenselijk.

De enige decentralisatie die zonder de nationale eenheid te versplinteren, een brandpunt van gemeenschappelijk leven kan creëren, is de professionele decentralisatie. Gezien al deze centra bindend zijn omwille van een specifieke activiteit, zullen ze de solidariteit met het geheel niet bedreigen. Het sociale leven kan maar tegelijk opgedeeld zijn én een eenheid vormen, als elk onderdeel een eigen functie waarneemt. Dat hebben de auteurs en politici begrepen die voorstellen de aanduiding van de vertegenwoordigers bij een verkiezing niet per kiesdistrict te organiseren, maar per beroepsgroep. Men moet echter vooraf de organisatie van de corporaties op punt zetten. De beroepsverbondenheid moet méér zijn dan het elkaar ontmoeten op de dag van de verkiezingen. De beroepsvereniging kan slechts een morele functie vervullen als ze méér is dan een conventie, en bestaat uit een instelling met een collectieve persoonlijkheid, met zeden, gewoonten en tradities, met rechten en plichten en met een eenheid. De moeilijkheid bestaat er niet in, bij decreet te bepalen dat de politieke vertegenwoordigers zullen worden gekozen per beroepsgroep en hoeveel elke beroepsgroep er kan voordragen, maar wel dat de corporaties uitgroeien tot een morele individualiteit. Anders vervangt men slechts het éne uitwendige kader door een ander.

Op die manier heeft deze monografie over suïcide een draagwijdte gekregen die de specifieke orde van de feiten waarop ze betrekking heeft, ver te buiten gaat. De vragen die ze oproept, houden verband met de voornaamste maatschappelijke problemen die zich tegenwoordig opdringen. De abnormale toename van de suïcide en de algemene malaise die kenmerkend is voor de actuele gemeenschap hebben dezelfde oorsprong. Indien dit een puur theoretische beschouwing geweest was, dan had enige relativiteitszin ze allicht wat kunnen milderden. Maar de cijfers aangaande suïcide spreken voor zich. Men kan de melancholische tendens slechts indijken door de collectieve ziekte te behandelen waarvan het suïdecijfer slechts het teken is. We hebben aangetoond dat men hiervoor niet

noodzakelijk de oude sociale structuren moet restaureren, noch compleet nieuwe vormen moet creëren. Het is eerder aangewezen om na te gaan wat zich uit het verleden aandient als kiem van nieuwe levensvormen die een gunstige ontwikkeling kunnen voortzetten en bespoedigen; dat zijn de beroepsverenigingen. Om de voorwaarden te achterhalen waaronder de beroepsverenigingen tot een gunstige ontwikkeling kunnen bijdragen, is een afzonderlijke studie nodig. Het belang van een dergelijke studie mag men trouwens niet overdrijven omdat al te gepreciseerde programma's waarin politieke filosofen behagen scheppen, vaak niet méér zijn dan intellectuele gedachtenspelletjes die ver van de complexiteit van de feiten blijven. De sociale realiteit is nog onvoldoende gekend om op haar ontwikkeling gedetailleerd te kunnen anticiperen. Alleen contact met de realiteit kan de wetenschap aanreiken wat haar ontbreekt. Eens men het bestaan van het kwaad heeft aangetoond, eens men heeft laten zien waaruit het bestaat en van welke factoren het afhangt, eens men heeft ontdekt in welke richting men de remedie moet opzetten, is het niet essentieel meer een plan te ontwerpen waarin alles wordt voorzien. Het essentiële is dat we ons resoluut aan het werk zetten.

VERENIGING VOOR SOCIOLOGIE

De Vereniging voor Sociologie werd in 1975 opgericht, met het doel de beoefening en de ontwikkeling van de sociologie en de beroepsbelangen van de sociologen te bevorderen. De Vereniging voor Sociologie is gefedereerd met de Association des Sociologues Belges de langue française in de Belgische Vereniging voor Sociologie die, als overkoepelend orgaan, de binding met de International Sociological Association verzekert.

Sinds 1979 geven de Vereniging voor Sociologie en de sociologische departementen van de Vlaamse universiteiten samen het *Tijdschrift voor Sociologie* uit.

Hoofredacteur en verantwoordelijke uitgever : J.C. Verhoeven

Redactiesecretaris : G. Loosveldt

Redactie : P. Bracke, K. Deschouwer, I. Glorieux, E. Henderickx, H. Hermans, S. Opdebeeck, M. Ruebens, J. Vranken, W. Weyns

Abonnementen :

Leden Vereniging voor Sociologie : 1.200 fr.

Niet-leden : 1.000 fr. (voor studenten, werklozen en gelijkgestelden 600 fr.)

Losse nummers : 300 fr. (dubbelnummer 600 fr.)

Te storten op bankrekening nr. 001-0850946-41 van het Tijdschrift voor Sociologie vzw, p/a H. Van Meerbeeck, K.U. Leuven, Departement Sociologie, E. Van Evenstraat 2c, 3000 Leuven

(In het abonnement zijn de afleveringen van Sociale Wetenschappen Klassiek inbegrepen. Ze zijn ook afzonderlijk verkrijgbaar.)

In 1897 verscheen het meest bekende werk van Émile Durkheim: zijn studie over zelfdoding. Durkheim introduceert in dit werk een compleet nieuwe benadering van dit fenomeen. Suïcide werd – en wordt vaak nog – beschouwd als een individuele aangelegenheid, waarbij de autonome wilsbeslissing om aan het eigen leven een einde te maken, centraal wordt gesteld. Durkheim bekritiseert deze voor de hand liggende opvatting en toont aan dat wie de evolutie van het suïdecijfer wil verklaren, geen boodschap heeft aan hypothesen die uitgaan van individuele oorzaken. De reden waarom het suïdecijfer varieert of constant blijft, houdt geen verband met psychische stoornissen, met ras of erfelijkheid, met het klimaat of met imitatie. Alleen sociale oorzaken kunnen de evolutie van het suïdecijfer afdoende verklaren. Op basis van het soort sociale oorzaak, onderscheidt Durkheim verschillende typen van suïcide.

In Durkheims optiek houdt het bestaansrecht van de sociologie als autonome discipline verband met de specificiteit van het voorwerp van deze wetenschap. Indien er geen 'sociale' feiten zouden bestaan, feiten die niet te herleiden zijn tot individuele aangelegenheden, zou het volgens Durkheim geen zin hebben om de sociologie als autonome wetenschappelijke discipline te verdedigen. Vandaar dat de studie van de suïcide voor Durkheim meteen ook het bestaansrecht van de sociologie vestigt. De tendensen die in een samenleving aanleiding geven tot zelfdoding bieden immers een perfect voorbeeld van sociale feiten. Deze tendensen kan men objectief in kaart brengen, en zijn extern aan de individuele wilsbeschikking.

De afgrenzing van het onderwerp belet niet dat deze studie tal van inzichten bijbrengt over onderwerpen die zijdelings met het fenomeen van de zelfdoding te maken hebben. De opvattingen die over het huwelijk, het weduwschap, de familie, de religieuze en de politieke gemeenschappen aan het licht komen, zijn nog steeds actueel.

BART PATTYN (1962) is wetenschappelijk medewerker aan het Overlegcentrum voor Christelijke Ethiek van de K.U. Leuven.

ISBN 90-334-3023-1

9 789033 430237